

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI

BOLU'DA YAŞAYAN ROMANLARIN
SOSYO-KÜLTÜREL VE EKONOMİK DURUMLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Burcu KARADAYI

Danışman
Prof. Dr. Yahya Mustafa KESKİN

BOLU 2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Burcu KARADAYI'e ait "Bolu'da Yaşayan Romanların Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Durumları" adlı çalışma, jürimiz tarafından Sosyoloji Anabilim Dalında Yüksek Lisans / ~~Doktora Tezi~~ olarak oy birliğiyle/ ~~oy çokluğuyla~~ kabul edilmiştir.

29.07.2019

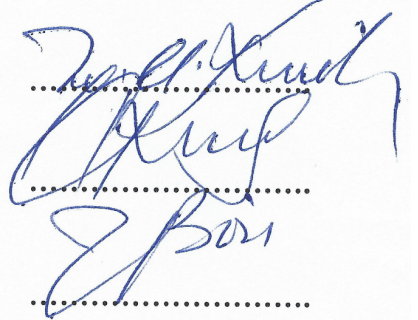
Unvan, Adı, Soyadı

İmza

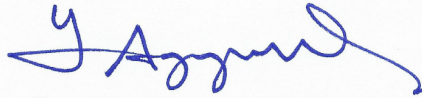
Üye (Tez Danışmanı) : Prof. Dr. Yahya Mustafa KESKİN

Üye : Doç. Dr. Hasan Hüseyin TAYLAN

Üye : Dr. Öğr. Üyesi İbrahim BİRİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Yaşar AYYILDIZ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum, “**Bolu’da Yaşayan Romanların Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Durumları**” başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başvurulan kaynaklardan yapılan alıntılarının adlarının bilimsel kurallara uygun olarak metin içinde, dipnotlarda ve kaynaklarda gösterildiğini, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Burcu KARADAYI

29.07.2019

ÖN SÖZ

Bu tez çalışmasında, Bolu'da yaşamını sürdüren Roman vatandaşların sosyo-kültürel ve ekonomik yapıları incelenmiştir. Bu bağlamda başta aile ve Roman kavramı olmak üzere Romanları tanımlamak için yaygın olarak kullanılan Çingene kavramı, yapı ve toplumsal yapı kavramı ayrıntılı bir şekilde araştırılmıştır. Bunun yanında Romanların kökeninden başlayarak Dünya'da, Türkiye'de ve Bolu'da dağılım alanları, meslekleri ele alınmıştır. Türkiye'de Roman literatürü ve kuramsal anlamda aile kavramı incelenerek veriler doğrultusunda değerlendirme yapılmıştır.

Yüksek lisans eğitimim süresince beni yönlendiren, çalışma esnasında desteğini sürekli hissettiren ve yüreklendiren tez danışmanım Prof. Dr. Y. Mustafa KESKİN'e, maddi ve manevi yardımlarını esirgemeyen annem Gülten KARADAYI ve babam Bünyamin KARADAYI'ya, lisans eğitimi sürecinde alan araştırması uygulamaları için fırsat sunan hocalarım Prof. Dr. Sami Şener ve Doç. Dr. Ali Arslan'a, yardımlarını esirgemeyen arkadaşlarım Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KIRCA ve Ece DEMİRKOL'a ve literatür aşamasında kolaylık sağlayan Bolu İl Halk Kütüphanesi çalışanlarına teşekkürlerimi sunarım.

Burcu KARADAYI

29.07.2019

ÖZET

BOLU'DA YAŞAYAN ROMANLARIN SOSYO-KÜLTÜREL VE EKONOMİK DURUMLARI

Burcu KARADAYI

Yüksek Lisans Tezi

Sosyoloji Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Yahya Mustafa KESKİN

Temmuz – 2019, 111 + xiii Sayfa

Bu tez çalışmasında Dünyanın dört bir yanına dağılmış olmalarına rağmen kültürel dokularını göç ettikleri toplumlarda korumuş olan Romanların tarih sahnesine çıkışlarından günümüze kadar olan süre içerisindeki sosyo-ekonomik yapıları, aile yapıları ve eğitim durumları hakkında literatür taraması yapılmıştır. Ana vatanları olarak kabul edilen Hindistan'dan ayrıldıktan sonra izlemiş oldukları güzergâh doğrultusunda Anadolu'yu geçiş noktası olarak kullanmışlardır. Günümüzde ülkenin farklı bölgelerinde benzer yaşam şekilleri ile gündelik hayatlarına devam etmekte olan Romanlar müzisyenlik, hurdacılık, demircilik ve sepetçilik gibi meslekleri tercih etmişlerdir. Eğitim seviyelerinin düşük olduğu bilinen bu Roman gruplar ekonomik anlamda yaşadıkları problemler nedeni ile genellikle aile ekonomisine destek olmak amacı ile zorunlu eğitim sürecini tamamlamadan çalışma hayatına yönelmek zorunda kalmışlardır. Bu durum erken yaşta evliliği de beraberinde getirmiştir.

Bolu'da yaşayan Roman aileler ile yapılan ön görüşme sonrasında Türkiye'de yaşayan Romanların sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik durumlarının birbirlerine benzedikleri düşünülerek görüşme formları hazırlanmıştır. Yapılan odak grup ve bireysel görüşmeler bağlamında anket sonuçları SPSS programı ile analiz edilerek çalışmalara ve projelere temel oluşturmak amacı ile değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Sosyo-Kültürel, Sosyo-Ekonomik, Roman/Çingene,

ABSTRACT

THE SOCIO-CULTURAL AND ECONOMIC STATUS OF GYPSIES LIVING IN BOLU

Burcu KARADAYI

Master of Arts Thesis

Department of Sociology

Thesis Supervisor: Prof. Dr. Yahya Mustafa KESKİN

July – 2019, 111 + xiii Pages

This study aimed to review the relevant literature on the socio-economic attributes, family structure, and educational status of Gypsies who, in spite of having been scattered all around the world, have maintained their culture in the societies they have migrated to since the time they appeared in history. Having left their homeland, which is believed to be India, Gypsies have used Anatolia as a passage to other lands. Still maintaining their daily lives in various parts of the country in much the same way, Gypsies have preferred jobs such as musicianship, scrap dealing, ironworks, and basketry. As a result of economical problems they experience, these people who are known to have little education have mostly been forced to start working in order to help their households financially without having completed the obligatory basic education, which has also led to early marriages.

Based on the fact emerging from the preliminary interviews conducted with the Gypsy families living in the province of Bolu that they bear great resemblance to the general populace of Gypsies living in Turkey, a survey was created. The findings of the survey were analyzed through SPSS package software and the results were interpreted with the help of additional focus group discussions and individual interviews carried out in order to set grounds for future studies and projects.

Key words: Socio-Cultural, Sosyo-Economic, Gypsy

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI.....	ii
ETİK UYGUNLUK BEYANI.....	iii
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

1. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	8
1.1. Temel Kavramlar	8
1.1.2. Evlilik Biçimleri	10
1.1.2.1. Eşin Seçildiği Gruba Göre Evlilik	11
1.1.2.2. Seçilen Eş Sayısına Göre Evlilik	12
1.1.2.3. Otorite İlişkilerine Göre Evlilik.....	13
1.1.2.4. Soy İlişkilerine Göre Evlilik	13
1.1.2.5. Marjinal Evlilikler.....	14
1.1.3. Yapı ve Toplumsal Yapı.....	14
1.1.4. Çingene	18
1.1.5. Roman.....	19
1.2. Kuram	20
1.2.1. Romanların Tarihçesi ve Sosyo-Kültürel Durumları.....	20
1.2.1.1. Romanların Kökeni Sorunu	20

1.2.1.2. Tarihsel Süreçte Roman Göçleri.....	23
1.2.1.3. Dünyada Dağılım Alanları.....	26
1.2.1.4. Türkiye’de Roman Nüfusu ve Dağılımı	33
1.2.1.5. Bolu'da Roman Dağılım Alanları	38
1.2.1.6. Dünya’da Romanların Temel Uğraş Alanları ve Meslekleri ...	39
1.2.1.7. Türkiye’de Romanların Temel Uğraş Alanları ve Meslekleri .	42
1.2.2. Aileye Kuramsal Yaklaşımlar	46
1.2.2.1. Sembolik Etkileşimci Yaklaşım.....	47
1.2.2.2. İşlevselci Yaklaşım	48
1.2.2.3. Yapısal İşlevselci Yaklaşım.....	49
1.2.2.4. Yapısalcı Yaklaşım	51
1.2.2.5. Çatışmacı Yaklaşım	51
1.2.2.6. Feminist Yaklaşım	53
1.2.2.7. Postmodern Yaklaşım	54

II. BÖLÜM

2. TÜRKİYE’DE ROMAN LİTERATÜRÜ.....	57
2.1. Kitaplar	57
2.3. Makale ve Sempozyumlar	62

III. BÖLÜM

3. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME	65
3.1. Araştırmaya Katılanların Genel Özellikleri.....	65
3.2. Sosyo-Kültürel Yapı	69
3.2.1. Kimliğin İfade Ediliş Biçimi	69
3.2.2. Ailenin Kurulması	69
3.2.2.1. Evlilik Yaşı	70
3.2.2.2. Eş Seçme Biçimleri.....	73
3.2.2.3. Akraba Evliliği.....	74
3.2.2.4. Nikâh Durumu	75
3.2.2.5. Çocuk Sayısı	76
3.2.2.6. Aile olarak En Önemli Sorunlar	77

3.2.3. Konut Durumu	78
3.2.3.1. Hane Halkı Büyüklüğü	79
3.2.3.2. Konutun Mülkiyeti.....	80
3.2.3.3. Konutun Türü.....	82
3.2.3.4. Oda Sayısı	83
3.2.3.5. Banyo ve Tuvalet Durumu.....	84
3.2.4. Romanlarda Eğitim.....	85
3.2.4.1. Eğitim Kurumlarında Karşılaşılan Dışlanma ve Zorluklar.....	86
3.2.4.2. Okul Çağında Olup Okula Devam Etmeyen Birey Durumu ...	86
3.3. Sosyo-Ekonomik Yapı.....	88
3.3.1. Ailenin Aylık Gelir Durumu.....	88
3.3.2. İş ve Meslek Alanları.....	88
3.3.3. Tüketim Alışkanlıkları.....	90
IV. BÖLÜM	
4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	91
KAYNAKLAR	99
EKLER	
Ek 1: Anket Örneği	106

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 3.1: Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı	65
Tablo 3.2: Katılımcıların Yaşa Göre Dağılımı	66
Tablo 3.3: Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Dağılımı	66
Tablo 3.4: Katılımcıların Medeni Durumuna Göre Dağılımı	67
Tablo 3.5: Katılımcıların İkamet Yerine Göre Dağılımı	68
Tablo 3.6: Katılımcıların Evlilik Yaşına Göre Dağılımı	70
Tablo 3.7: Evlilik Yaşına Göre Eğitim Durumunu Gösteren Tablo	72
Tablo 3.8: Medeni Durumu Evli Olan Katılımcıların Evlilik Şekline Göre Dağılımı	73
Tablo 3.9: Evlilik Şekline Göre Katılımcıların Eğitim Durumunu Gösteren Tablo....	74
Tablo 3.10: Katılımcıların Akraba Evliliği Durumunu Gösteren Tablo.....	75
Tablo 3.11: Medeni Durumu Evli Olan Katılımcıların Resmi Nikaha Durumu.....	76
Tablo 3.12: Evli Olan Katılımcıların Sahip Olduğu Çocuk Sayısına Göre Dağılımı..	76
Tablo 3.13: Katılımcıların Aile Olarak En Önemli Sorununu Gösteren Tablo	77
Tablo 3.14: Katılımcıların Cinsiyetine Göre Aile Olarak En Önemli Sorununu Gösteren Tablo.....	78
Tablo 3.15: Katılımcıların Hanedeki Kişi Sayısına Göre Durumu.....	79
Tablo 3.16: Katılımcıların Oturduğu Evin Mülkiyetinin Kime Ait Olduğunu Gösteren Tablo.....	80
Tablo 3.17: Katılımcıların Mesleğine Göre Oturduğu Evin Mülkiyetinin Kime Ait Olduğunu Gösteren Tablo.....	81
Tablo 3.18: Katılımcıların Oturduğu Konutun Türü.....	82
Tablo 3.19: Katılımcıların Oturduğu Konut Mülkiyetinin Konut Türüne Göre Dağılımı	82
Tablo 3.20: Oturulan Evin Oda Sayısına Göre Dağılımı.....	83
Tablo 3.21: Oturulan Evin Banyo Durumunu Gösteren Tablo.....	84
Tablo 3.22: Oturulan Evin Tuvalet Durumunu Gösteren Tablo	84

Tablo 3.23: Oturulan Konutun Oda Sayısına Göre Hane Halkı Sayısını Gösteren Tablo	85
Tablo 3.24: Eğitim Seviyesi Nedeniyle Karşılaşılan Zorluk Durumu	86
Tablo 3.25: Okul Çağında Olup Okula Devam Etmeyen Birey Durumu	86
Tablo 3.26: Eğitim Durumuna Göre Cinsiyetin Dağılımı	87
Tablo 3.27: Katılımcıların Aylık Gelirlerinin Durumu.....	88
Tablo 3.28: Katılımcıların Meslek Durumu.....	89
Tablo 3.29: Katılımcıların Aylık Harcamalarının Dağılımını Gösteren Tablo.....	90

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 3.1:** TÜİK Verilerine Göre Erkek ve Kadın İçin Uygun Görülen İlk Evlenme Yaşı..... 70

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
p	: Anlamlılık Düzeyi
s.	: Sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
v.d.	: ve diğerleri
v.s.	: ve saire

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

Tarih sahnesine çıktıkları günden itibaren göçebe yaşam şeklini kabul ederek Dünya'nın dört bir yanına dağılmış olan Romanların gündelik yaşamları üzerinde araştırma yapıldığında birbirlerine benzer özellikler barındırdığı görülmektedir. Üyesi oldukları grubun özelliklerini korumaları sebebiyle içinde yaşadıkları toplum ile uyum sağlama problemini sıklıkla yaşadıkları görülmektedir. Romanların sosyo-kültürel yapıları incelendiğinde ise öncelikli olarak değinilmesi gereken nokta erken yaşta evlilik olmaktadır. Hem erkek hem de kadının erken yaşta evliliğe yönlendirilmesi öncelikli olarak okul hayatının önüne geçmektedir. Birey için yeterli düzeyde kabul edilen zorunlu eğitimin tamamlanmaması sonrasında işsizliği beraberinde getirmiştir. Ekonomik ve sağlık sorunları da Romanların gündelik hayatlarını etkileyen temel problemlerinin başında yerinde almıştır.

Araştırmada Bolu'da yaşayan Romanların sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel durumları konu edinmiştir. Bu bağlamda araştırma giriş hariç iki bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde kavramlar ve kuramlar hakkında literatür taraması yapılmıştır. Çalışma kapsamında kullanılan kavramlar açıklanarak Romanların tarih sahnesine çıkışından itibaren Dünya'da Türkiye'de dağılımlarına ve mesleklerine yer verilmiş, aileye kuramsal yaklaşımlar açıklanmıştır. Üçüncü bölümde ise verilerden yola çıkarak SPSS programı aracılığı ile tablolar oluşturup analiz edilmiştir. Bölüm sonunda ise araştırmanın değerlendirme ve sonuçlarına yer verilmiştir.

Araştırmanın Problemi

Araştırma Problemi, cevaplamak istenilen sorular, araştırmak ve karşı çıkmak istenilen varsayımlardan oluşabilir. Fakat cevaplamak istediğimiz bütün soruları

araştırma problemi olarak aktarmak oldukça zordur. Bu problemler araştırmanın temelini oluşturması bakımından önemlidir. Problemler iyi tasarlandığında yapılan çalışma da başarılı olacaktır (Kumar 2011: 48).

Araştırmanın Temel Problemi

Bolu'da yaşayan Romanların sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik durumları nasıldır?

Araştırmanın Alt Problemleri

1. Erken yaşta evliliğin yoğun olarak görüldüğü Roman gruplarında ilk evlilik yaşı kaçtır?
2. Normları ve değerleri farklı olarak bilinen Roman gruplarının eğitim seviyeleri nasıldır?
3. Ekonomik anlamda problemler yaşadığını gördüğümüz Romanların Ekonomik gelirleri nasıldır?
4. Dünyanın pek çok yerinde benzer meslekleri yapan Romanlar Bolu'da hangi mesleklere yönelmişlerdir?
5. Romanlarda erken yaşta evlilik ve eğitim düzeyleri arasındaki ilişki nedir?
6. Romanların evlilikte eş seçme eğilimleri nasıldır?
7. Romanların evlilik yaşı kaçtır?
8. Romanların evlilik türü nedir?
9. Romanların tercih ettiği nikâh türü nedir?
10. Romanların hane halkındaki birey sayısı nedir?
11. Romanların eğitim düzeyi nasıldır?
12. Romanların ekonomik düzeyi nasıldır?

Araştırmanın Amacı

Kapalı toplum özelliği gösteren Romanların sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik durumları ve gündelik yaşamlarında karşılaştıkları sorunları tespit etmeyi ve toplumsal

bir analizini yapmayı amaç edinmekteyiz. Yapılan saha çalışmasıyla örneklem kapsamındaki Romanların özellikle aile yapıları üzerinde durulmuştur.

Araştırmanın Önemi

Bolu'da yaşayan Romanlar ile ilgili daha önce yapılmış bir tez çalışması bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu konuda araştırmamız ilk olması noktasında önem taşımaktadır.

Aynı yaşam alanını kullandığımız toplumlar ile ilgili bilgi sahibi olmamız karşılıklı iletişim açısından önemlidir. Yüzyıllardır süregelen 'Çingene' kavramına yüklenen anlamı ve önyargılarını yıkmak, Romanların toplumsal yapılarına, gündelik yaşamlarına dair bilinmeyenleri gün ışığına çıkarmak açısından bu araştırma önemli bir yer edinmektedir.

Toplumun en küçük yapı taşı olan aile aynı zamanda toplumsal sorunların çözümü için ele alınması öncelikli olan toplumsal bir kurumdur. Dolayısıyla Romanların toplumsal yapısının çözümlenmesinde ya da izlenecek politikalarda aile yapıları ölçüt olarak ele alınmaktadır. Romanlara yönelik devlet tarafından uygulanacak sosyal politikalar ya da yerel yönetimlerin uygulayacağı politikalar için literatürde yer edineceğini ön görmekteyiz.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Sınırlılıklar yapılan çalışmalarda verileri toplarken kullanılan tekniğinin, araştırmanın süresinin, maliyetinin, örneklem ve kaynağının düzeyini ifade etmektedir. Bu çalışmada Bolu'da yaşayan Romanların kesin sayısına ulaşılamaması evren oluştururken çalışmayı sınırlamıştır. Bunun yanında zamanın kısıtlı olması, maliyetin sınırlı olması ve bazı Romanların araştırmaya katılmadaki çekingen tutum ve davranışlar nedeniyle Bolu'da yaşayan Romanların hepsine ulaşma imkânı sağlanamamıştır.

Araştırmada Kullanılan Yöntem ve Teknikler

Bilimsel anlamda bilgi toplama sürecine yöntem; araştırmanın konusu ile ilgili çok sayıda var olan veri toplama araçlarına teknik denir. Yöntem nesneye, olguya, duruma karşı zihinsel bir tutum, anlama aracı ya da bakış açısını sunma şekli gibi bütün bir yapıyı belirtir. Teknik sorunu çözmek için kullanılan araçlar olarak kabul edilirse yöntem bahsedilen bu araçların belirlenmesi ve sistemli çalıştırmak olarak kabul edilmelidir. Aynı zamanda teknik, yöntemin uygulanması için ortam hazırlayan veri toplama yardımcı olan araçlardır. Dolayısıyla yöntemin tekniği kapsadığını söylemek mümkün olacaktır (Bal 2012: 23-24). Bu araştırmada nitel (görüşme) ve nicel teknikler bir arada kullanılmıştır.

Bal'ın belirttiği şekliyle geniş bir grubu içine alan bir evrenden seçilmiş örneklem ile yapılan çalışmalara tarama/survey araştırmalar denilmektedir. Gerekli durumlarda mülakat tekniği kullanılsa da çoğunlukla anket (görüşme formu) kullanılmaktadır (Bal 2012: 66). Alan araştırmaları sosyal antropolojik, saha ve survey olarak üçe ayrılır. Sosyal araştırmalarda olay ve olguların direkt aktarılması tasvir yöntemi olarak açıklanırken deneysel sosyal araştırmalarda sıklıkla kullanılan tasvir yönteminin bir şekli ise tarama ve betimsel yöntem adı da verilen surveydir. Survey, Türkçede yoklama veya yerinde inceleme anlamı taşımaktadır (Arslanoğlu 2016: 68). Nicel araştırmalar, tarama/survey özelliği taşımakta ve verilerin toplama aşamasında anket tekniğini, değerlendirme aşamasında istatistik tekniklerini ve çeşitli bilgisayar programlarından faydalanarak sonuçlanan araştırmalar olarak kabul edilmiştir (Bal 2012: 70).

Bu araştırma Bolu'da yaşayan Romanların sosyal entegrasyonu ve istihadamının geliştirilmesini konu edinen bir AB projesi kapsamında uygulanan anket esas alınmıştır. Bu bağlamda ilgili anketin sadece aile ile ilgili olan soruları bu araştırmada kullanılmıştır. Yani araştırma betimleyici nicel araştırma yöntemine uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Saha çalışması survey (anket) ve görüşme tekniği ile desteklenmiştir. Bolu'da mevcut olan çeşitli mahallelerde yaşayan Romanlar araştırma

kapsamına kabul edilmiş ve 15 yaş üzeri olmak şartıyla kadın ve erkek çeşitli Roman vatandaşlarla görüşülecek kişi sayısı 319 olarak belirlenmiştir.

Araştırmada kullanılan anketler/görüşme formları hazırlanırken literatür taraması yapıp soruların literatüre uygun olarak hazırlanmasına dikkat edilmiştir. Anket soruları Romanların demografik bilgileri, aile yapıları, ekonomik yapıları, konut ve barınma bilgileri, gündelik yaşamları gibi özelliklerinin yanında Türkiye’de ve Bolu’da yaşanan Roman sorunları ile ilgili düşünceleri dikkate alınarak oluşturulmuştur. Çalışmada amaçlar doğrultusunda belirlenen sorular yüzyüze görüşme tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Anketin uygulanması esnasında anketör kullanılmıştır. Araştırmada ayrıca bireysel ve odak grup görüşmeleri yapılmıştır. Bu bağlamda üç odak grup ve yirmi bireysel görüşme gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla araştırmada hem nicel hem de nitel araştırma teknikleri bir arada kullanılmıştır.

Araştırmalarda anket yaparken kullanılan karşılıklı görüşme tekniğinde gerekli olan veriler eğitilmiş anketörler tarafından cevaplayıcılar ile yapılan doğrudan görüşmeler sonucunda elde edilir (Baş 2010: 27). Okuma yazma oranının düşük olduğu Roman grupları ile görüşmeler yapılırken sorular araştırmacı tarafından tek tek anlaşılır ve tarafsız biçimde okunarak Romanlar tarafından cevaplanması beklenmiştir.

Bu çalışmada da anket sonuçlarını değerlendirmek için sosyal bilimler istatistik programı olan SPSS programından yararlanarak istatistiksel veriler tablo halinde kategorize edilerek ve grafiklerle yorumlanacaktır. SPSS programı ile verilerin frekanslarına ve yüzdelik dağılımlarına ulaşılacak, korelasyon/karşılaştırmalı tablolar ile değerlendirmeler yapılacaktır. Korelasyon analizi iki değişken arasındaki ilişkinin şiddeti ve yönü ile ilgili bilgi vermek adına yol yösterici bir analiz türüdür fakat neden-sonuç ilişkisi göstermezler (Baş 2010: 161). Karşılaştırmalı/korelasyon tablolar değerlendirilirken SPSS programında bulunan Ki-Kare verilerindeki istatistiksel anlamlılık değerleri göz önünde bulundurulmuştur. Ki-Kare bağımsızlık testi (cross tablo) iki değişken arasında bulunan ilişkinin istatistik bakımından anlamlı olup olmadığını ortaya çıkarmak için kullanılmaktadır (Baş 2010: 193).

Araştırmanın Evreni

Araştırma kapsamında evren, Bolu'da yaşayan bütün Roman vatandaşlardan oluşmaktadır. Çeşitli nedenlerden dolayı Roman vatandaşların büyük bir kısmının nüfus kaydı olmadığı için araştırmanın evreni hakkında net bir sayı vermek olanaklı olmamıştır.

Araştırmanın Örnekleme

Örneklem, evreni temsil edecek düzeyde ve istatistiksel anlamda doğru sonuçlar ortaya çıkarabilecek büyüklükte olan gruptur (Bal 2012: 114). Bal'ın ifade ettiği gibi evren homojen ise yani evreni oluşturan bireylerin özellikleri aynı ise bu teknik uygulanmaktadır (Bal 2012: 121). Araştırmanın örnekleme 319 kişi olarak kabul edilmiştir. Örneklem basit rastlantısal/tesadüfi örnekleme tekniği ile seçilen 319 kişiden oluşmaktadır. Bolu ilinde Çıkınlar Mahallesi, Seyit Mahallesi, Doğancı ve Aktaş Mahalleleri Roman nüfusunun yoğun olarak görüldüğü yerleşim yerleridir. Buradan hareketle araştırmanın örnekleme söz konusu mahallelerden oluşturulmuştur.

Araştırmanın Varsayımları

Varsayım, test edilmediği halde doğruluğu ve geçerliliği kabul edilen genel ilkelere. Bu ilkeler hakkında gerçek olduğuna dair elimizde kuvvetli kabul edilebilecek yargılar bulunmaktadır. Aksiyom ya da sayıltı olarak da adlandırılabilir. Buna karşılık hipotez, test edilmek amacıyla hazırlanmış genellemeler olarak tanımlanmaktadır (Arslanoğlu 2016: 84).

Dünyanın değişik bölgelerinde yaşayan Romanların sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapıları birbirine önemli ölçüde benzerlik gösterdiği araştırmanın varsayımıdır.

Araştırmanın Hipotezleri

Hipotezler, araştırmada kullanılan yöntemle ilgili olarak bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında olan ilişkiyi test eden önermeler olarak kabul edilmektedir (Bal

2012: 91). Ön araştırma aşamasında gerçekleşen çeşitli göxlem ve incelemeler ile ortaya çıkan iddialardan oluşmaktadır (Bal 2012: 103). Bunlardan yola çıkarak araştırmada test edilebilecek olan hipotezler aşağıda sıralanmıştır.

1. Romanlar genelde erken yaşta evlenir.
2. Romanların genelde eğitim seviyesi düşüktür.
3. Romanlar genelde Çingene ifadesinden rahatsız olurlar.
4. Romanların genelde aile yapıları geniş aile özelliği taşır
5. Romanlarda kaçarak evlilik oranı yüksektir.
6. Romanlarda genelde dini ve resmi nikâh birlikte görülür.
7. Romanlarda genelde çocuk sayısı ikiden fazladır.
8. Romanlarda işsizlik oranı yüksektir.
9. Romanların büyük bir kısmı yoksulluk sınırında veya daha alt gelir düzeyinde ekonomik güce sahiptir.

I. BÖLÜM

1. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Temel Kavramlar

Bolu’da yaşayan Romanların sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik durumlarını incelediğimiz bu çalışmada ilk olarak konuyla ilgili kavramlara bu bölümde yer verilmektedir. Bu doğrultuda çalışma konusu içinde yer alan aile kavramı, evlilik biçimleri ile ilgili kavramlar, yapı ve sosyal yapı, Çingene ve Roman kavramları incelenmektedir.

1.1.1. Aile

Aile ile ilgili çeşitli tanımlar yapılmıştır. Örneğin Şener (2009: 285) ailenin İslami kaynaklarda erkekten hemen sonra kadının yaratılması ve bu iki cinsin bir araya gelmesiyle oluştuğunu belirtmiştir. Türk Dil Kurumu’nun (TDK) güncel sözlüğüne göre aile ile ilgili tanımlar şu şekilde sıralanmıştır (<http://tdk.gov.tr/> 04 Eylül 2018 tarihinde erişildi).

- 1. Evlilik ve kan bağına dayanan karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik,*
- 2. Aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimseler,*
- 3. Birlikte oturan hısım ve yakınların tümü,*
- 4. Halk ağzında; eş, karı,*
- 5. Aynı gaye üzerinde anlaşılan ve birlikte çalışan kimselerin bütünü,*
- 6. Temel bir niteliği olan dil, hayvan veya bitki topluluğu, familya.*

TDK dışında birçok araştırmacı tarafından aile kavramı çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Örneğin şener'de (2009: 285) TDK'nın tanımına benzer şekilde aileyi kan, süt ve evlilik bağının birbirine bağladığı fertlerden meydana geldiğini ifade etmektedir. Bir benzer tanımda. Kan bağından ziyade aynı çatı altında yaşayan topluluklar olarak da tanımlayanlar mevcuttur. Örneğin Özgüven'in (2001: 1) aile kavramını tanımlarken aynı çatı altında yaşayan, gelirlerini paylaşan, çeşitli rollerle etkileşim içinde olan bireylerin oluşturduğu, yasal, toplumsal ve ekonomik bir kurum şeklinde tanımlamaktadır. Benzer şekilde şener (2009: 286) de ailenin; eşler, çocuk ve büyükler, çocuklar arası ilişkiler içerisinde sosyal ve ekonomik boyutlarıyla bir hukuk sistemini içerisinde barındırdığını belirtmektedir.

Bazı tanımlarda ise kan bağının bulunmasının önemli olmadığını, Ülken (1990: 27) de aileyi gerçek akrabalıkla birlikte, uzlaşılan bir akrabalık bağı olan yani bütün sosyal münasebetleri bir soy etrafında toplanmış zümre olarak tanımlamakta ve insanların birbirini akraba farz etmesinin yeterli olacağını vurgulamıştır.

Gökçe'ye göre (1990a: 205-206) aileyi sosyal hayatın ana şekillerinden biri olarak kabul etmekle beraber onu sosyal bir grup, sosyal bir birlik, sosyal bir örgüt, bir topluluk, sosyal bir kurum ve hatta sosyal bir yapı şekli olarak ayrı kalıplar içinde değerlendirmektedir. Benzer şekilde şener'de (2009: 286) ailenin bize bir takım sosyal ve hukuki kayıtların toplamından meydana gelmiş bir sosyal müessese olduğunu ifade etmektedir. Çünkü ailede toplumun istediği bütün sosyal roller için bilgiler ve sıkı uygulamalar barındırılmaktadır. Ayrıca Canatan (2009: 65) ise Kadim felsefenin, “*insan*”ı mikrokosmos (küçük evren), “*evren*”i ise makrokosmos (büyük evren) olarak görmesinden dolayı bazı dillerde “toplum” ve “aile” sözcüklerinin aynı anlamda kullanılması tesadüfi olmadığını ifade etmiştir.

Bunlarla birlikte aile ile ilgili yapılan en geniş tanımlar şu şekildedir; Özen'e (1990: 391) göre aile, genellikle toplumu oluşturan bireylerarası ilişkilerin, başlangıçta ahlaksal, töresel ve normalsal boyutta düzenlenmesinden sonra, evlenme ve aile ile ilgili normların sistemleşmesiyle oluşmaktadır. Gökçe (1990a: 207) ekonomik ve toplumsal bir birlik olan aileyi; üyeleri arasındaki ilişkiler yönünde grup tanımı içine

yerleştirilebildiği gibi sosyal hayatın ana şekillerinden biri olması bakımından topluluk ve örgüt, birliğin yürütülmesinde başvurulan sistemleştirilmiş kurallar yönünden kurum ve toplumsal hayatın içindeki temel unsurlardan biri olması yönünden de toplumsal yapının bir parçası olarak da düşünülebilir olduğunu vurgulamıştır.

Son olarak Şener (2009: 285) ise hayati, iktisadi ve sosyal sebeplerin tesiri ile ailenin genişlemiş, daralmış ve özellik değiştirmiş ama her zaman var olduğunu dile getirmektedir. Şener'in belirttiği gibi (2009: 257) Yusuf Has Hacıp, ailenin tanımı ve unsurları üzerinde durmamıştır. Bununla birlikte ailenin kuruluşunun temeli olarak evlilik konusuna ve ailenin ürünü olan çocuklara ve onların terbiyesine yer vermiştir.

Aile tipolojileri otorite şekli, evlilik şekli, ev halkı nüfusu, ekonomik bağımlılık ya da bağımsızlık, ikametgâh yeri, eşlerin durumu ve sosyal ilişkiler yönünden bağımlılık veya bağımsızlık durumları gibi farklı ölçütler dikkate alınarak evrimci bir anlayışla yapılmıştır. Özalp, otorite şekli ve ailenin büyüklüğünü dikkate alarak aileyi ana ailesi (anaerkil), baba ailesi (ataerkil), büyük aile (geniş aile), küçük aile (çekirdek aile), ayrıca coğrafi bölgeye göre köy (kırsal), gecekondu ve şehir ailesi olmak üzere yedi gruba ayırmaktadır (Çimen 2008: 319).

1.1.2. Evlilik Biçimleri

Evlilik; Âdem'den sonra Havva'nın yaratılmasıyla birlikte toplumlarda var olan ve geliştirilen sosyal anlam içeren evrensel bir kavramdır. Gökçe'ye (1990b) toplumların kimin kiminle, kaç eşle ve hangi koşullar altında evlenebileceğine dair birtakım kuralların olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda evlilik biçimleri ile ilgili farklı gruplandırmalar yapılmaktadır. Evlenme biçimleri gruplarını şu şekilde gösterebiliriz:

- a) Eşin seçildiği gruba göre evlilik
- b) Seçilen Eş Sayısına Göre Evlilik
- c) Otorite İlişkilerine Göre Evlilik
- d) Soy İlişkilerine Göre Evlilik
- e) Marjinal Evlilikler

Şimdi sırasıyla bu evlilik biçimlerini teker inceleyelim.

1.1.2.1. Eşin Seçildiği Gruba Göre Evlilik

Eşin seçildiği gruba göre evlilik çeşitleri grup içi ve grup dışı evlilikler şeklinde incelenmektedir. Burada akla ilk gelen grup içi ve grup dışı kavramlarının ne olduğudur. Yıldırım (2009: 84) grup için evlenmeyi bireyin kendi tabaka, aşireti mezhep, din, ırk, millet toprak gruplarından biriyle yapılan evlilikler şeklinde tanımlamış ve buna endogami adı verildiğini de belirtmiştir. Görüleceği üzere buradaki grup kavramını oluşturan çeşitli etmenler vardır. İşte belirtilen bu etmelerin dışında kalan gruplarla yapılan evliliklere grup dışı evlilikler adı verilmektedir ve egzogami de denilmektedir (Yıldırım 2009: 84).

Grup içi ve grup dışı evlilikler çeşitli nedenlerle yapılmaktadır. Gökçe (1990b: 387) grup içi evlenmenin daha çok iki aile arasında bulunan bağları güçlendirmek ve sürekli kılma amacıyla yapıldığını ifade etmektedir. Ayrıca bu evlilik biçimiyle grubun düzeninin, prestijinin ve statüsü de korunduğuna inanılmaktadır. Yıldırım'ın (2009: 84) da belirttiği gibi grup içi evlenme özellikle geleneksel toplumlarda yaygın bir evlilik tarzı olarak yürümektedir. Bunun nedeni ise geleneksel toplumlarda sosyal hareketlilik düzeyi düşük ve akrabalık bağlarının oldukça güçlü olmasıdır. Bu durumda gruplar arasındaki etkileşimi sınırlanmakta, farklı kültür ve alışkanlıklara karşı direnç meydana gelmekte ve grup içi evlilikler özendirilmektedir. Bunların yanında farklı grup içi evlilik şekilleri de vardır.

Grup içi evliliklerine örnek olarak sorarat ve levirat evlilik çeşitleri de gösterilebilir. Sorarat türlerine kadının ölmesiyle dul kalan erkeğin, eşinin kardeşiyle/baldızıyla evlenmesine, levirat ise erkeğin ölmesiyle dul kalan kadının, eşinin kardeşiyle/kayınbiraderiyle evlenmesine denilmektedir (Yıldırım 2009: 84, Çimen 2008: 37). Ayrıca Çimen (2008: 37) bunun bazen bir hak bazen de bir sorumluluk olduğunu belirtmiştir. Gökçe (1990b: 391) ise bu tip evlenmelerde verilen başlık paralarının boşa gitmeyeceği veya yeniden başlık parası verilmesini önlemektir. Çimen (2008: 37) ise günümüzde Anadolu'da örnekleri görülen bu tür evliliklerin gerçek

sebebi, dul yenge ve yetimlere sahip çıkmak ve ortak taşınmaz malların bölünerek başka ailelere gitmesini engellemek olduğunu vurgulamıştır.

Ensest (aile içi zina) ilişkiler de grup içi evliliklerin nedeni olarak gösterilebilir. Ancak, Yıldırım (2009: 84) da belirttiği gibi “Ensest ilişkisini yasak olması bütün toplumlarda evrensel bir kuraldır. Kültürlerin benimsediği norm, inanış ve değerler aracılığıyla insanlar evliliğin sınırlarını tanımış olurlar. Türkler de İslam inancının ve geleneğinin etkisiyle evliliğin sınırlarını belirlemişlerdir. Örneğin kardeşe, babayla, amcayla, halayla teyzeyle vs. evlenmek yasaktır.”

Grup dışı evlilikler daha çok sosyal hareketliliğin yüksek olduğu modern toplumlarda karşımıza çıkmaktadır. Bunun sebebi gruplar arası etkileşim arttığı için farklı gruptan insanlarla kaynaşma imkânları artmakta, böylece insanların farklı gruplardan evlilik yapmaları artmaktadır (Yıldırım 2009: 84). Çünkü toplumların küreselleşmeyle birlikte yaşadıkları göç ve hareketlilik, kültürler arası çatışma ve etkileşimi artırmıştır. Ayrıca yine küreselleşme ile birlikte evliliğin sınırlarını belirleyen dinlerin, sekülerleşme ile beraber belli bir etkinlik kaybına uğramalarıyla farklı dinler arasındaki evliliklerde artmıştır. Türkiye’de de grup dışı evlilikler artmaktadır. Bunların yanında grup dışı evliliklerin getirisi üzerine Gökçe (1990b: 387) şu açıklamayı yapmıştır: “*Toplumun çeşitli grupları arasındaki haberleşme ve iş birliği olanaklarını artırmakta ve böylece bazı çatışmaları ve farklı işlem yapmaları azaltılmış olmaktadır*”.

1.1.2.2. Seçilen Eş Sayısına Göre Evlilik

Seçilen eş sayısına göre evlilik iki farklı şekilde görülmektedir. Bunların ilki tek eşli evlilik diğer ise çok eşli evliliktir. Sarıya (2013: 31) modern toplumlarda en yaygın evlilik türünün tek eşli evlilik olduğunu belirtmiş ve buna monogami denildiğini belirtmiştir. Yıldırım (2009: 87) ise monogaminin hem hukuk kurallarınca hem de dini inanışlar tarafından desteklenmektedir. Gökçe ise (1990b: 388) tek eşli evliliğin ortaya çıkış nedenini çağdaş yaşamın sonucu olarak ortaya çıkan iş bölümü, uzmanlaşma ve uzun süreli eğitim zorunluluğu gibi etmenlere bağlamıştır.

Diğer bir evlilik türü ise poligami yani çok eşlilik. Poligami de kendi içinde ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi polijini ikincisi ise poliandridir. Çimen (2008: 36) polijinin bir erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi durumunu ifade etmektedir. Sarı (2013: 32) ise polijinin nedenlerini savaşlar sonucunda erkek nüfusunun azalmasına ve dul kalan (eşleri ölen) kadınların sayısının artmasına bağlamıştır. Bunun yanında Yıldırım (2009: 86) da çok eşliliğin nedenini iktisadi ve siyasi birçok işlevi yerine getirdiğini ifade etmiş ve özellikle ucuz işgücü sağlamada önemli olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Gökçe (1990b: 390) işlenecek toprağın olmaması ya da sınırlı olması birkaç erkek kardeşin tek bir kadınla evlenmesine yol açabileceğini ifade etmekte, bu durumda da toprağın bölünmesinin engelleneceğini vurgulamıştır. Diğer çok eşlilik durumu olan poliandri Sarı'ya (2013: 31) göre bir kadının birden fazla erkekle evli olmasını ifade etmekte ve Hindistan'ın Himalayalar bölgesinde, Sri Lanka, Tibet ve Nepal'de bu tür evlilikler görülmektedir. Dünyada çok yaygın olduğu söylenememektedir.

1.1.2.3. Otorite İlişkilerine Göre Evlilik

Evliliklerde aile içinde erkeğin üstün görülerek söz hakkının erkekte olmasına patriyarki, kadının üstün görülerek söz hakkının kadında olmasına ise matriyarki denilmektedir (Aksan 2013: 185). Bazı araştırmalardan elde edilen bilgilere göre Romanlarda yaygın olan aile tipi anaerki (matriyarki) olarak bilinen kadının egemen olduğu aile şekilleri yoğunluklu olarak görülmektedir. Erkekler evlenmek istedikleri kadının yaşadığı ailede yaşamlarını devam ettirip o Roman grubunun üyesi olurlar. Evlenen çiftlerin dünyaya gelen çocukları, kadının bulunduğu Roman grubunun üyesi olarak kabul edilir. Evlenmek isteyen erkek, evleneceği kadından çadır, çadır eşyası, at, araba gibi isteklerde bulunur buna da 'drahoma' adı verilmiştir (Türkdoğan 2003: 442).

1.1.2.4. Soy İlişkilerine Göre Evlilik

Patriyarki evliliklerde aile içindeki haklar erkek ya da baba tarafına bağlanırken matriyarki evliliklerde aile içindeki haklar kadın ya da anne tarafına bağlanmaktadır. Miras konusunda Patriyarki evliliklerde erkek soyundan erkek ve kadın akrabaların söz

hakkı varken matriyarki evliliklerde ise kadın ve erkek eşit kabul edilmek şartıyla kadın soyunun söz hakkı vardır (Aksan 2013: 185).

1.1.2.5. Marjinal Evlilikler

Dünya'ya yeni gelmiş kadın ve erkeğin aile büyükleri, evlenecek yaşa geldiklerinde birbirleriyle evlenecekleri hakkında karşılıklı olarak sözleşmesi ile başlayıp evliliğin gerçekleştiği evlilik türlerine beşik kertmesi ile evlilik, evlenmek isteyen erkeğin ailesi ya da çevresi, tanımış oldukları bir kadınla evlenmesini isteyerek eş adayına ya da ailesine bu durum ile ilgili niyetlerini söylemesiyle başlayan evlilik türüne görücü usulü ile evlilik denir (Aksan 2013: 187).

Özellikle geleneksel toplumlarda sıklıkla gördüğümüz evlenmek isteyen kadın ve erkeğin ailesinin kan bağı olmasıyla gerçekleşen akraba evliliğini T. Parsons aile evliliği olarak tanımlamıştır. Parsons'a göre aile evliliği iki akraba eş adayları arasında gerçekleşen evliliktir. Buna ek olarak Parsons'un belirttiği evlilik ailesi ise aralarında hiçbir soy ilişkisi olmayan hatta genelde birbirlerinden daha önce hiç haberdar olmamış iki eş adayının evlenmesiyle gerçekleşir (Aksan 2013: 186). Hollanda, Belçika, Almanya, İsviçre, Kanada, İzlanda, Finlandiya, Norveç, İngiltere ve Amerika gibi devletler tarafından yasalarla tanınmış ve haklarının verilmiş olduğu eşcinsellerin evlilikleri medeni birliktelik ya da evlilik olarak kabul edilmektedir. (Aksan 2013: 186).

1.1.3. Yapı ve Toplumsal Yapı

Yapı kavramı, yapıyı oluşturan unsurların birbirleriyle olan düzenli ve sistemli ilişkisini ifade etmektedir. İnsanın vücudunu oluşturan bütün organların birbirlerini karşılıklı etkilemesiyle ortaya çıkan ilişki sistemi toplumu oluşturan öğelerin arasında da bulunmaktadır (Topses 2010: 120). Ülkenin her yerinde yayılan toplumsal ilişkilerin tümünü ve aile, eğitim, siyaset gibi toplumsal kurumların hepsini içine alan karmaşık bir düzeni anlatmaktadır. Bu bağlamda yapı kavramı genel kabul edilebilen makro düzeyde bir anlam ifade etmektedir. Parsons yapıyı, birbiriyle iç içe olan ve aynı zamanda birbiriyle bağı olmayan parçaların oluşturduğu bir bütün olarak aktarmaktadır.

Şener'e göre yapı, 'görece durağan ve kalıplaşmış toplumsal birimler dizisi' veya 'görece kalıcı kalıplar' şeklinde tanımlanabilir (Şener 2009: 44). S. F. Nadel yapı hakkında içindeki öğelerin değişebilir olduğunu belirterek düzenli ve sistemli olduğunu söylemiştir. Her ne kadar içinde bulunduğu parçalar değişse de kendisi değişmeden kalmaktadır. Nadel ve Eggand toplumsal yapıyı oluşturan temel ögenin, bireylerin oluşturmuş olduğu statüler ile toplumsal yapının bir parçası olarak kabul edilen kişilerin birbirleriyle ilişkisi olduğunu vurgulamışlardır (Kocadaş 2016: 18).

Herbert Spencer, toplumsal yapı kavramını kullanan ilk kişidir. Radcliffe-Brown toplumsal yapıyı bireylerin birbirleriyle kurduğu bağ ile açıklamıştır. Ginzberg ise toplumsal yapının organize olmuş grup ya da kurumlardan meydana gelen bir bütünün sürekli olarak işleme olduğunu söylemektedir (Topses 2010: 120). Bu görüşlerden yola çıkarak toplumsal yapının sadece kurumsal düzeni sağlamakla görevli olup sınırlarının ise toplumdaki gruplarla ve bunların arasında olan ilişkilerden ibaret olduğunu söylemek olanaklı olacaktır. Formel toplum bilimcilere göre toplumsal yapı iki farklı şekilde tanımlanabilir. Bireylerin ya da aktörlerin oluşturduğu karşılıklı temas ile ortaya çıkan bağ ile açıklanabilen toplumsal yapı aynı zamanda farklı şekillerde oluşturulmuş olan ve artık belirli bir durumun dışına çıkmayan konumların yapılanması ile de açıklanmaktadır (Tezcan 2015: 92).

Merton, toplumsal yapıyı olması gereken bir sosyal ilişki bağları olarak değil, bu bağların nasıl olması gerektiğini açıklamakla sorumlu tutmaktadır (Kocadaş 2016: 19). Kocadaş'ın belirttiği şekliyle toplumsal yapı makro sosyoloji alanında bütün toplumlara yönelik sınıflandırma yapabilecek ölçütler oluşturup bu ölçütler ile birlikte bir toplumsal model tasarlamaktır. Dolayısıyla bu kavramdan yola çıkıldığında toplumsal yapı, herhangi bir toplumu somut bir şekilde ifade etmekten ziyade belirli toplumsal özelliklerle kurulan bir düzeni belirtmektedir (Kocadaş 2016: 15).

Topses'e göre klanlar, aşiretler, ilkel kominal, Asya tiri üretim biçimi, köleci, feodal, sosyalist, kapitalist gibi ilkel olarak kabul edilen ve toplumu oluşturan her bir birimde toplumsal yapılarından söz edebiliriz. Dolayısıyla toplumsal yapı kavramı göçebe hayatı bırakıp yerleşik düzene geçmiş bütün gruplar için kullanılması uygun

olan bir kavramdır. Toplumsal yapı içinde pek çok toplumsal grup ve kurumlar/birlikler bulunmaktadır. Bu grup ve kurumların kendi içinde teşkilatçı bir yapısının olduğunu söylemek doğru olacaktır (Topses 2010: 120).

Toplumsal yapının başka bir tanımı ise kavramın yalnızca kuşaktan kuşağa aktarılan bir soya çekim olarak ya da insanı bir kenara bırakıp sadece çevredeki faktörlere bağlı olarak açıklamak mümkün değildir. Bu tanımdan yola çıkarak da toplumsal yapıyı, kalıtım ve toplumu oluşturan bireylerin içinde yaşadığı ortamdan ayırarak bireylerin çevresiyle arasında olan ilişkileri düzenleyen bir sistem olarak açıklayabiliriz (Kongar 2012: 33-34).

Kıray, toplumsal yapının düzenini sağlayan öğelerin

1. Doğal kaynaklar,
2. Bunları işlemek için kullanılan teknoloji,
3. Nüfus özellikleri,
4. Sosyal organizasyon,
5. Bunların hepsinin etkileşiminden doğmuş değerler sistemi olduğunu söylemiştir.

Bu beş farklı öğe birbirleriyle bağlantılı ve sistemli bir şekilde düzen oluşturduğunda istenilen toplumsal yapı meydana gelmiş olmaktadır. Karşılıklı ilişki halinde olması gereken bu öğeler kendi içinde bir denge oluşturmuş olurlar. Sadece birinde gerçekleşen bir değişiklik bütün sistemin dengesini bozmakta ve öğelerin hepsinde yeniden bir yapılanmayı gerektirmektedir (Kocadaş 2016: 16).

Toplumsal yapılarının önemi, nitelik ve niceliği ile ilgili bir değerlendirme yapıldığında toplumlar ikili gruplar halinde ele alınabilir. Sosyologların bir kısmının 'büyük ikilik' (Great Dichotomy) olarak adlandırdığı gruba Durkheim'in ortaya attığı 'organik dayanışma ve mekanik dayanışma' kavramları, MacIver'in 'cemiyet ve cemaat' kavramları, D. Lerner'in 'geleneksel ve modern' kavramları, H. Becker'in 'dini ve laik' kavramları ve bunların yanında R. Redfield'in 'halk ve şehirli' kavramları örnek olarak gösterilebilir. Bunlardan ayrı olarak ikili yapı; tarım ve sanayi, demokratik

ve antidemokratik, kalkınmış ve kalkınmamış, statü toplumları ve kast toplumları gibi örneklerle de açıklanabilir (Kocadaş 2016: 21).

Toplumsal yapı kavramı toplumu biraraya getiren unsurları ve bu unsurların hepsi ile kurmuş olduğu bağ ve düzen içinde birbirleriyle dengeli ve uyumlu olacağı düşünülür (Tezcan 2015: 93). Toplumsal yapıyı oluşturan bu unsurlar arasındaki dengenin bozulması ve bağın kopması durumunda toplumsal yapıdaki bütün unsurlar bu durumdan etkilenerek düzen bozulmuş olacaktır (Tezcan 2015: 121).

Belirli bir mekana ve coğrafi alana yerleşmiş birimleri ifade eden bir kavram olan toplumsal yapının dört adet temel unsuru vardır. Bunlardan ilkinin yaşanılan coğrafi konum olarak kabul ederek 'ekolojik çevre' adıyla ele alınabilir. İkinci olarak bu coğrafya üzerinde yaşamını devam ettiren insan topluluğunun nüfus yapısını ele alarak 'demografik yapı' adı altında ele alınabilir. Son olarak ise coğrafya üzerinde yaşayan insan topluluklarının en temel ihtiyacının üretmek ve tüketmek olduğunu varsayarak 'ekonomi' olarak ele alınabilir. Ekonomi, toplumsal yapının temel unsurlarından biri olduğunu kabul edebiliriz. Üretimi elinde bulunduran güçler ve üretim şekilleri, toplumun kültürel kodlarını, hayat şekillerini ve bireylerin arasındaki ilişkileri farklı yollarla değiştirerek toplumsal yapıya yeni bir şekil kazandırmaktadır (Topses 2010: 121).

Yazılı kültürü sahip olmayan sanayileşmemiş ve şehirleşmemiş toplumlardan bugüne kadar olan sürede aile yapısı ve bu yapının özellikleri farklı boyutlara gelmiş olan aile yapısını, toplumsal yapının dördüncü unsuru olarak kabul edeceğiz. Leri Tarihsel sürece bakıldığında aile yapıları, toplumların gelişmişlik düzeylerine ve üretim şekillerine göre düzen kurmaktadır. Gerçekleşen bu yeni yapılanma kadın ve erkeğin özellikle aile içindeki konumuyla ilgili özellikleri içinde barındırmaktadır (Topses 2010: 124). Dini ve estetik değerler, yönetim şekilleri, eğitim, hukuk ve siyasetle ilgili kurumları sosyo-kültürel değerler olarak düşünerek toplumsal yapının diğer unsurları olarak da açıklayabiliriz (Topses 2010: 122).

1.1.4. Çingene

Çingene, Türk Dil Kurumu'nun sözlüğüne göre anavatanları Hindistan olarak kabul edilen, dünyanın farklı bölgelerine göç etmiş olan bir topluluktur (<http://sozluk.gov.tr/>, 13 Şubat 2019'da erişildi). Bu topluluğa ait olan kişilere verilen bir kavram olmakla birlikte Çingen, Roman ve Kıptî olarak da adlandırılmaktadır (Kurumu 2011: 549). Elek, kalbur gibi ürünler yapıp satmanın yanında falcılık ve çalgıcılıkla geçimini sağlayan esmer renkli olarak kabul edilen, göçebe yaşamı benimsemiş olan insan topluluklarıdır (Doğan 2014: 321). Buna paralel olarak başka bir sözlükte de Hint kökenli oldukları söylenmekte ve 10. yüzyıldan sonra Avrupa'ya göç edip orada dağıldıkları kabul edilmektedir. (Çağbayır 2017: 1231,1232). Sepetçilik, çalgıcılık gibi meslekleri edinmiş, ızgara ve maşa yapıp onları satarak geçinen ve çoğu göçebe hayatı benimsemiş olan topluluktur (Püsküllüoğlu 2012: 192).

Yaşam şekilleri, konuşma dilleri, fiziki görünüşleri ve ruhsal yapıları alışılmışın dışında olan, göçebe yaşam şeklini benimsedikleri için genellikle gezgin bir insan topluluğu olarak düşünülen; Avrupa'nın farklı ülkelerinde, İran, Pakistan gibi Asya ülkelerinde, Afrika'nın kuzeyi, Mısır ve Amerika'da yaşamakta olan bir kavim olarak kabul edilmektedir (Altınöz 2013(b): 17). Peter Andrews'a göre Romanlara verilen isimler bölgelere göre değişmektedir. Örneğin Türkiye'de Romanlara verilen Kıptî ismi Doğu Anadolu Bölgesi'nde; Arabacı ve Poşa ismi Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nde sıklıkla kullanılan isimlerdendir. Bunun yanında Köçer, Mutrıp, Cuki, Rom, Dom gibi isimler de verilmektedir (Türkdoğan 2003: 436). Romanlara yönelik adlandırmanın farklı şekillerde olması bir kargaşa ortamı yaratmıştır. Fakat adlandırma konusundaki bu karışıklık Romanlar için yeni bir durum olmadığını kabul etmek gerekir (Kolukırık 2009: 60).

Avrupalı araştırmacılar Roman kavramı ile ilgili araştırma yaparken kavramın kökeniyle ilgili yanlış bir yol izleyerek Türkçe ve Farsça aynı anlamda kullanılan âhen-ger (demirci) kavramı ile önceden Batı Anadolu'da yaşamış büyücülük ve sihirbazlıkla ilgili geçimini sağlayan, 'Atsigani' ya da 'Athinganoi' olarak bilinen ve inançlarının

gnostik (sezgilerle ulaşılan) bir inanç türüyle birleşerek farklı yapı içinde olduğu düşüncesine sahip olmuşlardır (Özkan 2000: 8).

1.1.5. Roman

Roman kavramı Türk Dil Kurumu'na göre Çingene kavramı ile açıklanmaktadır (Kurumu 2011: 1982). Doğan'ın sözlüğünde ise Çingene ve Romen olarak iki farklı kavramla ele alınmıştır. Romen kavramı ise Romalı, Romanyalı ve Roman olarak açıklanmıştır (Doğan 2014: 1442).

Roman kavramı Türkiye'den ayrı olarak Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya gibi Türkiye'ye Avrupa'dan göç ederek gelen ve Trakya Bölgesi'nde yaşamına devam eden Romanlar için kullanıldığı görülmektedir (Koptekin 2017: 43). Roman olmayan insanlarla olan iletişimlerinde ve resmî kurumlarla olan ilişkilerinde Roman hitabını kullanmayı tercih etmektedirler. Bunun sebebi ise Roman kavramının tehlikeli olmayanı, temiz olanı ifade etmesidir (Kolukırık 2009: 67).

Tarihi kayıtlarda özellikle de Osmanlı arşivlerinde bu topluluklar Çingene olarak adlandırılmıştır. Günümüzde kendilerini Roman olarak adlandırarak aslında kendilerinden sonraki nesillerinin tarihi soylarıyla ilgili bilgilerden ve anılardan kopmasına ve kendi kökenlerinin unutulmasına ortam hazırlamaktadır (Ateş 2016: 13). Romanlar ile ilgili araştırma yapmak isteyen araştırmacılar 21. Yüzyılda ve sonrasında 'Roman' kavramını üzerinden araştırma yaptıkları zaman internet, kütüphane ve arşiv dosyalarında karşılarına Ahmet Hamdi Tanpınar ya da diğer yazarların romanları çıkacaktır. Bundan daha da önemlisi Roman kavramı ile yapılan literatür taramalarında, tarihi arşivlerde önemli bir yeri olan 'Roma İmparatorluğu' anlamına gelen 'Roman Empire' karşılaşılan ilk kayıt olacaktır (Altınöz 2016(a): 23).

Roman toplumu bilmelidir ki Çingene kavramı için sahip olunan olumsuz imge ve önyargılar zamanla Roman kavramı için de çok kolay bir şekilde düşünülebilir. Burada yapılması gereken yaşanılan toplumun sahip olduğu önyargı ile mücadele ederek ötekileştirmeye fırsat vermemektir. Böylelikle Romanlar, toplumun geneli içinde

diğer gruplarla eşit bir parça olarak algılanacaktır (Ateş 2016: 13). Bu bilimsel açıklamalardan yola çıkarak yapmış olduğum çalışmada 'Çingene' yerine 'Roman' hitabını kullanacağım.

1.2. Kuram

1.2.1. Romanların Tarihçesi ve Sosyo-Kültürel Durumları

Yapılan araştırmalar bağlamında Romanların ilk tarihi izleri uzun zaman öncesine denk gelmektedir. Kökenleriyle ilgili oldukça farklı görüşler vardır. Genel itibariyle M.S. 5. Ve 10. yüzyıllar arasında tarih sahnesinde görüldükleri ve ilk yaşadıkları bölge Hindistan'da olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır (Kolukırık 2009: 110). Altınöz'e göre Romanlarla ilgili olarak M.S. 5. yüzyılda ilk olarak Asya'dan ayrıldıklarına dair söylenceler olduğu görülmektedir (Altınöz 2016: 24). Başka bir kaynağagöre M.S. 5.ve 6. yüzyılda Orta Asya'da hızlı bir şekilde saldırılar yapan Akhunlar (Eftalit'ler), saldırıya uğrayan bölgelerde şehir yapılarının bozulmasına, yaşam standartlarının düşmesine, yaşam ihtiyaçlarının giderilmesinde kullanılan tarımsal bölgelerin kullanılamaz hale gelmesine, salgın hastalıkların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bütün bunların yanında Gupta hanedanının gücünü yitirmesi sonucu Devletin dağılması, Hindistan'da büyük bir yıkıma sebep olduğunu gözler önüne sermektedir (Marushiakova & Popov 2006: 13).

1.2.1.1. Romanların Kökeni Sorunu

M.S. 5. Yüzyıldan itibaren Romanlar göçebe yaşamı benimsemiş, dünyanın çeşitli bölgelerine gruplar halinde göçler gerçekleştirerek dağılmışlardır. M.S. 9. yüzyıldan sonra da Avrupa'da yaşamaya başladıkları görülmektedir (Altınöz 2016: 24). Ateş'e göre Romanların dünya üzerine dağılım yerleri Kuzey Hindistandır. Göçebe yaşam şeklini benimsedikleri için Avrupaya da göçler halinde gelmişlerdir (Ateş 2016: 15).

Romanların dünya sahnesine çıktıkları yer Hindistan olarak kayıtlara geçmesine rağmen Altınöz, bazı Roman gruplarının Mısır'ı ana vatanları olarak kabul ettiğini dile getirmiştir. Romanların deniz yollarıyla Avrupa'ya gelmeden önce uzun bir zaman Mısır'da yaşamaları ve bu Romanlara Mısırlı anlamında olan 'Gypsy' adının verilmesi kökenlerinin Mısır olarak anlaşılmasına ortam hazırlamıştır (Altınöz 2013(b): 29). Göçebe hayatı benimseyen Roman grupları Avrupa'ya göç ettiklerinde Küçük Mısır'dan geldiklerini ve yöneticilerinin Mısır'ın Dükü olduklarını söyledikleri için kökenleri önce Mısır olarak düşünülmüştür (Özkan 2000: 9). Kökenleri Mısır olarak kabul edilip 19. Yüzyıl boyunca Batı'da 'Kıptî' manasında olan 'Gypsies', 'Egyptian' ve 'Gitano' gibi adlandırmalar yapılmıştır (Altınöz 2013(b): 18).

Kıptî ismini almaları Mısır'dan göç ettikleri için değil Yunanistan'da bir şehir olan Methoni'de 'Küçük Mısır' adı verilmiş tepelik bir bölgeden göç etmiş olmalarıyla ilgilidir. Bilim araştırmaları yapan Mısır'lı Nabil Sobhi Hanna, Romanların kökeninin Mısır olamayacağına dair çeşitli kanıtlar bulmaya çalışmıştır. Bu çalışmaların içinde en güçlü olanı ise filolojik araştırmalar gelmektedir. Çünkü Hanna'ya göre Kıptî dili ve Romanların dili arasında hiçbir bağ görülmemektedir (Özkan 2000: 9-10). Yüz yıllardır devam eden dil çalışmaları sonucunda kökenlerinin aslında Hindistan bölgesi olduğu önem kazanmaya başlamıştır (Altınöz 2013(b): 18). Fakat dil çalışmalarını temel alan bu görüş bağlamında Romanların neden ve hangi şartlar altında göç ettiklerini ve bu göç güzergâhında neden farklı yolları tercih ettiklerini açıklayabilmek olası değildir. Ayrıca Hindistan'dan ayrılan Romanların daha sonrasında ne zaman ve nerede yaşadıkları konusunda da belirsizlikler bulunmaktadır. Dolayısıyla konu hakkında oluşturulan kronolojik haritalar tartışmalara yol açmaktadır (Kolukırık 2004: 5). Romanların dünya sahnesinde Mısır'lı olarak algılanmalarının sebeplerinden biri Mısır'da büyücülük, sihir ve kehanet gibi uğraşı alanlarının sıklıkla görülmesi, diğeri ise Hindistan'dan çıktıktan sonra güzergâhlarının Mısır'dan geçmesidir (Özkan 2000: 10).

Elena Marushiakova ve Vesselin Popov'un yaptığı bir araştırmaya göre Romanların göç hikâyesi İsfahanlı Hamza ve Firdevsi'nin eserlerinde görülmektedir (Altınöz 2013(b): 33). Türkdoğan'ın belirttiği şekilde Hugh Poulton da Romanların Kuzey Hindistan'dan dünyaya dağıldığını kabul eder. Ona göre Balkan topraklarına

gelmeleri de yine Hindistan'dan olmuştur (Türkdoğan 2003: 437). Romanların ilk göç olayı M.S. 5. Yüzyılda İran'a olmuştur. 10. Yüzyılda Bizans'a gelmeden önce de İran'dan Ortadoğu ve Arap ülkelerine geçmişlerdir (Türkdoğan 2003: 437). 10. Yüzyıl ve 11. Yüzyıl arasında Mezopotamya'nın kuzeyi ve Bizans'ın doğusuna doğru hareket etmeye başladılar (Altınöz 2013(b): 32).

Romanlar hem tarihsel anlamda yüzyıllardır tarih sahnesinde oldukları hem de dünyanın çeşitli yerlerine yayılıp göçebe yaşamı seçerek ulaşılması güç, tanımlamak da imkânlar dâhilinde olmamıştır. Dolayısıyla gerek araştırmacıların gerekse diğer toplumların farklı senaryolar kurması Romanların kaçınılmaz bir sonu haline gelmiştir (Aksoy 2016: 65). Ulaşılan bilgilerin güvenilirliği açısından yapılması gereken en doğru yöntem ise toplumsal kültür ve Roman kimliği kapsamında bakıldığında dil çözümlemeleri kökenleriyle alakalı olarak referans bildirmede oldukça stratejik yer kazanmıştır. Böylelikle de Romanlar ile ilgili yapılan araştırmalara başlangıç yapılmıştır (Kolukırık 2009: 92).

Romanların tarihi dokusu ve toplumsal yapısı ile ilgili anlaşmazlıklar sürekli olarak varlığını sürdürmüştür. Oluşum süreçlerinden itibaren yazı diline karşı olan tutumları yazılmış olan kitapların ve çalışmaların Batı dilinde olmasını gerektirmiştir. Bu durum araştırmalar üzerinde engelleri ortaya çıkarmıştır (Kolukırık 2009: 110). Bilim araştırmacıları ve hayalperest gezginler için Romanlar ilgi odağı haline gelmiş, istek oluşturmuştur. Buna rağmen 18. Yüzyılın sonuna kadar Avrupa'da konu ile ilgili yapılan akademik araştırmalar oldukça az sayıdadır (Ateş 2016: 15).

Önceden Hindistan nasıl kültürel çeşitliliğe ve çok kimlikli bir sosyal yapıya sahipse bugün de aynı çeşitliliğini korumaktadır (Arayıcı 2008: 27). Türkdoğan'ın ifade ettiği şekliyle H. Poulton'a göre Romanlar göçebeyi benimsemeleri ve bağımsızlık özelliklerinden dolayı gittikleri ülkelerde kapitalist, feodal hatta sosyalist bir yapıya bürünebilirler. Dolayısıyla Hindu, Hıristiyan veya Müslüman olmaları da bir inanç sisteminin dışında 'uyuma' davranışı olarak adlandırılabilir (Türkdoğan 2003: 438).

1.2.1.2. Tarihsel Süreçte Roman Göçleri

Romanların Hindistan'dan neden göç ettikleri, ilk hareket yılları ve Avrupa'ya gelişleri ile ilgili çalışmalara bakıldığında henüz konu hakkında net bir bilgiye ulaşmak mümkün değildir (Marushiakova 2006: 13). Bu konuda yapılan araştırmalar Kolukırık'ın belirttiği şekliyle 5. yüzyılda başlamış ve 11. yüzyıla kadar devam etmiştir (Kolukırık 2016: 39). Göç sürecinin kronolojik sıralamasına ulaşmak veya Hindistan'dan sonra dünyaya dağılım haritasını ayrıntılı olarak çıkarmak mümkün değildir. Bu yüzden Romanlar'ın tarihsel süreci ile ilgili araştırmalarda kullandıkları dil ile ilgili incelemeler yapıp dilbilimsel yöntem tercih edilmiştir (Marushiakova 2006: 14). Çünkü pek çok kültürle etkileşim halinde olmalarına ve göç haritalarının geniş olmasına rağmen konuştukları dilin özelliklerini benimsemişler ve değişime uğramasına engel olmuşlardır (Aksoy 2016: 63).

Hindistan'dan yapılan göç sonrasında Romanların hangi zaman diliminde nereye gittikleri ile ilgili kesin bilgilere ulaşılammıştır. Konu hakkında tarihsel sıralamaya dayalı bir harita oluşturma süreci farklı fikirleri ortaya çıkarmıştır (Kolukırık 2016: 39). Göç eden ilk Roman grubu güneybatıya doğru yol almış ve bir grup Roman Suriye ve Filistin'de kalıp yerleşik hayata geçerken diğer grup ise ayrılıp Mısır ve Kuzey Afrika'ya göç etmiştir. İkinci Roman grubu kuzeye doğru yol alarak bugünkü Ermenistan ve Gürcistan öncelikli olmak üzere Kafkas'ların güney bölgesine göç etmiştir. Üçüncü ve en büyük olan grup batıya doğru yol alarak Küçük Asya ve Balkanlara yerleşmişler bir süre sonra bu bölgeden orta ve batı Avrupa'ya göç etmişlerdir (Marushiakova 2006: 14-15).

Romanlar buldukları bölgelerde etnik kökenlerinden dolayı istenmemiş, ötekileştirilmiş ve çeşitli sebeplerle yıpratıcı politikalara maruz kalmışlardır. 500.000 den daha çok Roman Hitler Faşizminin çemberine girmiştir. Bu bağlam Romanlar, Avrupa'nın çoğu bölgesinde dikkat çeken bir problem olarak gündemini sürdürmektedir (Arayıcı 2008: 26).

Ateş'in belirttiği şekilde tek yer almadıkları yer Japonya'dır (Ateş 2016: 15). Fakat Mezarciöglü; Burakumin adı verilen Japon Romanların en az tanınan Romanlar arasında olduğunu belirterek Japon Gacoları ve Burakuminler arasında genetik anlamda fark olmadığını dile getirmiştir. Yine de Burakumin adı verilen Romanlar yüzyıllar boyunca dışlanmış ve toplumdan uzak olan alanlarda yaşamaları istenmiştir (Mezarciöglü 2010: 180).

Hindistan'dan ayrılıp Avrupa'nın batısına doğru hareket eden Roman topluluğu Balkan ülkelerinde yüzyıllarca yaşamışlardır. Yapılan çalışmalarda Balkanlarda görülme tarihleri 9. Ve 11. Yüzyıllar arasında olduğu düşünülmektedir. Avrupa'da görülmeye başladıkları dönemin de 15. Yüzyıl olduğunu düşünecek olursak Balkanlarda en az 500 yıl yaşadıklarını söylemek doğru olacaktır (Marushiakova 2006: 9). Altınöz'ün belirttiği şekilde diğer çalışmalara göre ise Romanlar Kafkas dağlarını aşıp Karadeniz'in kuzey kıyılarından daha da kuzeye doğru yönelmişlerdir. Sonrasında Romanya'dan da Balkanlara doğru hareket etmişlerdir. Balkanlardan sonra ise Orta Avrupaya hareket ettikleri söylenmektedir (Altınöz 2013(b): 32).

Tarihsel anlamda Roman göçleri ile ilgili kesin bilgilere ulaşmak zor olsa da Bulgar topraklarına göçleri 13. Ve 14. yüzyılları bulduğunu hiç tereddütsüz söylenebiliriz (Marushiakova 2006: 23). Yaklaşık olarak 14. Ve 15. Yüzyıllarda Doğu Avrupa'dan geçerek Avrupa'da yaşam sürmeye başlanmışlardır. Edinilen bilgilere göre ise Girit'te 1322, Korfu'da (Yunanistan'ın kuzey batısında bir ada) 1347 ve Eflâk'ta 1370 yılında yaşamaya başlamışlardır (Altınöz 2016: 24). Marushiakova'nın ifadesiyle, yapılan çalışmalarda Boğdan Prensi 1. Aleksandr'ın 'yaşamak için toprak ve hava, çalışmak için demir ve ateş' önerisinde bulunup Romanlara özel bir fırsat vermiş ve onları ülkesine gelmeleri için teklifte bulunmuştur. Fakat buna rağmen Eflak ve Boğdan'a kabul edilen Roman gruplarının aslında manastırlara esir düştüğünü söylemek çok açık bir biçimde ortadadır (Marushiakova 2006: 23).

Osmanlı Devleti 14. Yüzyılda Balkanları ele geçirip kendi topraklarına eklediğinde, bu topraklarda Romanlar zaten yaşamaktaydı. Romanların çoğu Osmanlı Devleti'nde Eflak, Boğdan gibi Tuna Prenslikleri'nin toprakları başta olmak üzere, daha

önceden Osmanlı Devleti'nin himayesinde olmuş ve sonrasında da Osmanlı ile bağımlı sürdürmüş devletlerde yaşamlarını devam ettirerek Balkan ülkelerinden göç etmemişlerdir (Marushiakova 2006: 9). Romanlar ilk olarak Güney Balkanlara yerleşmiş ve zamanla Balkanların diğer bölgelerine yayılmışlardır (Altınöz 2013(b): 33).

Modern Çağ olarak adlandırılan dönemde Romanlar dünyanın her köşesine dağılmıştır. 19. ve 20.yüzyıllarda Bakırcılar da olarak bilinen 'Büyük Kalderari Akını' adı verilen göç olayı 1960'dan 1980'e kadar eski Yugoslavya'dan grup grup ayrılan Romanlar, 1989 yılında Avrupa'nın doğusundaki düzenlemeler ile birlikte Romanyadaki Romanların hareketlenmesi ile birlikte Bosna ve Kosovadaki sığınmacıların göçleri bu duruma dahildir (Marushiakova 2006: 9).

Eflak ve Boğdan'dan ayrılan Romanlar ilk olarak Macaristan ve Polonya'ya doğru yön alıp daha öncesinde Rusya'ya gitmiş olan akraba gruplarıyla bir araya gelmek istemişlerdir. Bir kısmı Macaristan ve Polonya'da yerleşik hayatı benimserken diğer gruplar batıya doğru yol alarak önce Hollanda'ya geçip oradan da Fransa, İngiltere ve İspanya'ya göç etmeyi hedefliyorlardı (Marushiakova 2006: 102). Arayıcı'nın da belirttiği şekilde göçebeliği benimseyen Roman toplulukları, yaşamlarının tehlikede olması ve yeterli güvenliğin olmaması nedeniyle buldukları bölgelerden göç etmek durumunda olmuşlardır (Arayıcı 2008: 42). Eflak ve Boğdan'dan ayrılan Romanların ikinci yolu ise daha önceden Romanların gitmiş olduğu İtalya ve Balkanlar'a giderek sonrasında Fransa, İngiltere ve İspanya'ya göç etmek olmuştur. Bu güzergah sonrasında ise yine topluluklar halinde Avustralya, Kanada, Güney Amerika, Güney Afrika ve ABD'ye göç etmişlerdir (Marushiakova 2006: 102).

Avrupa halkının Romanları tanıdığı ilk yıllarda ayrımcılığa itmelerini gerektirecek bir neden olmamıştır. Sadece bu insanlar tam yerini belirtmeden "Küçük Mısır" bölgesinden geldiklerini ileri sürüyorlar ve öncesinde ya Sarazen (Ortaçağda Avrupalıların Müslümanlara verdikleri ad) ya da Yahudi olduklarını söylemişlerdir (Asseo 2004: 14).

Romanlar Avrupa'ya Mısır, Ermenistan ve Anadolu'dan başlayarak 3 farklı güzergâh kullanarak göç etmişlerdir. Mısır'dan göç edenlerin güzergâhı batıdan, Ermenistan ve Anadolu'dan göç edenlerin güzergâhı ise doğudan yapılmıştır (Özkan 2000: 19). Tarihsel anlamda Romanların Avrupa'ya gelişleri: ilk olarak 1407 yılında Almanya, 1418 yılında İsviçre, 1419 yılında Fransa, 1420 yılında Hollanda, 1422 yılında İtalya, 1425 yılında İspanya, yine 1425 yılında Portekiz ve 1428 yılında Polonya olarak aktarılabilir. Hemen peşinden 1505 yılında İrlanda ve Danimarka, 1514 yılında İngiltere, 1515 yılında İsveç, Estonya ve Finlandiya, 1540 yılında Norveç'e yerleşmişlerdir (Arayıcı 2008: 30). Türkiye'den geçerek Avrupa'ya giden Romanların 20. Yüzyılın başlarından itibaren Avrupa'dan Türkiye'ye geri gelmeleri ise zorunlu göç olarak adlandırılmaktadır (Ateş 2016: 15). Bunun yanında Romanlar İngiltere'den 1720 ve 1765 yılları arasında Amerika ve Avusturalya'ya istemeyerek göç ettirildiler. Güney Rusya'ya 1501, Sibirya başta olmak üzere kuzey Rusya'ya 1721 yılında göç ettiler (Arayıcı 2008: 30).

Türkdoğan, hem dil hem de gelenek ve gündelik hayatları açısından göçebe ve yerleşik Romanların arasında önemli farkların olduğunu vurgulamıştır (Türkdoğan 2003: 442). Aksoy'un belirttiği şekliyle Romanlar dünyanın neresinde olursa olsun aynı şekilde yaşadıklarını yapılan çalışmalarla ortaya çıkmıştır. Ona göre bu durum yaşadıkları ilk bölge olan Hindistandan ayrılmalarının asıl nedenidir (Aksoy 2016: 62). Aksoy'un söylemine karşın Türkdoğan, yerleşik hayata geçen Romanlar yaşadıkları bölgedeki halk ile etkileşimde buldukları için Türkçe, Rumca kelimeleri dillerine almışlardır. Bunun yanında göçebe yaşam şeklinin örf ve adetlerinden, alışkanlıklarından vazgeçmişlerdir. Göçebe yaşayan Romanlar ise kendilerine ait yapısal değerleri ve dillerinin yapısını korumaktadırlar. Yerleşik hayata geçen Roman grupları Göçebe olan Romanları belli konularda yetersiz gördükleri için onlarla görüşmek istemezlerken göçebe Romanlar da onları değersiz görmektedir (Türkdoğan 2003: 442).

1.2.1.3. Dünyada Dağılım Alanları

Dünyanın her bir köşesinde göçebe yaşayan ya da yerleşik hayata geçen Romanların genel nüfusu hakkında kesin sayı verebilecek bir kurum olmadığını

öncelikli olarak bilmek gerekmektedir. Bu konu hakkında ne buldukları devletin yetkili makamları ne Romanlardan sorumlu kişilerin ne de Birleşmiş Milletlerin verdiği sayılar birbirleriyle tutarlıdır (Arayıcı 2008: 33).

Avrupa’da yaşayan Romanlar bölgedeki uluslararası azınlık grupların içinde en kalabalık etnik gruptur. Yaklaşık olarak 10-12 milyonluk nüfusu Romanların oluşturduğu söylenmektedir (Ateş 2016: 11). Arayıcı da pek çok insanlığa sığmayan muameleler gören, ırk farkından dolayı küçümsenip hor görülen ve bütün bunlara rağmen devamlılığını sürdürebilen bir toplumsal grup için nüfus sayılarına ulaşmak ve kesin sonuçlar bildirmek mümkün görünmediğini söylemiştir (Arayıcı 2008: 18). Nüfus sayılarının azınlıklar arasında büyük bir dilim oluşturmasına karşılık Avrupa’da sağlık erişimi, işsizlik, eğitim gibi gündelik hayatlarını sürdürmek için gerekli olan ihtiyaçlarını karşılama konusunda pek çok problemler karşılaşıp çoğu zaman yersiz yurtsuz kalan, toplumsal ötekileştirmeye ve ırk ayrımcılığına en fazla uğrayan topluluk Romanlardır (Genç 2016: 173).

Avrupa’nın çoğu devletinde dil, din, ırk ve kültür farkından kaynaklanan azınlık tartışmaları günümüzde hala tartışılmaktadır. Avrupa’da ‘vatansız’, ‘topraksız’ ve ‘unutulmuşlar’ olarak nitelendirilen Romanlar, azınlık grupların arasında en önemli yere sahiptir (Arayıcı 2008: 17). Avrupa’da Siyahî ve Kızılderililere yapılan bütün işkenceler hatta bir araya gelmiş insan topluluklarının katliamı dahi Romanlara yapılmıştır. Buna rağmen en kalabalık Roman sayının bulunduğu Yugoslavya’da Romanlar –görünürde- Türk, Arnavut ve Macar gibi diğer azınlık gruplarıyla aynı milli haklara sahip olmuşlardır. (Türkdoğan 2003: 443).

Hindistan’da hareket eden Roman topluluklarının bir kısmı İstanbul’a yerleşirken göç edenler ise Romanya, Yugoslavya, Macaristan, Bulgaristan ve Yunanistan ağırlıklı olmak üzere Avrupa’nın pek çok ülkesine göç etmişlerdir (Arayıcı 2008: 29). Öncelikli olarak 1427’de Fransa’ya, 1433’te İtalya’ya göç eden Romanlar sonrasında bütün Avrupa devletlerine göç etmişlerdir. Fakat sonrasında sihir yapmak , çocuk hırsızlığı ya da insan eti yemek gibi toplumsal düzeni bozan davranışlarda buldukları iddiası ile alçak/soysuz ırk olarak ilan edilmiş ve diğer insanlar tarafından

istanmeyen grup olarak adlandırılmıştır (Türkdoğan 2003: 443). Çengenerler alanında uzman olarak kabul edilen Jan Kochanowski '*Romane Chave (Roma Oğlu)*' olarak adlandırılan Romanlar Hindistan'dan göç edip Afganistan güzergahından Avrupa'ya yol alırken Mohammed Ghorî komutasındaki 300.000 atlı askerî saldırısıyla soykırım yapılmıştır (Arayıcı 2008: 28).

16. yüzyılda Romanların ortadan kaldırılmasını önlemek için İngiltere, Fransa ve Lehistan resmi kurumlarında tedbir almıştır. Bu gruplara yönelik 17. yüzyılda İsveç'te ve Danimarka'da gerçekleşen saldırı girişimleri, İtalya'da kilise ve devlet yöneticileri tarafından gerçekleşmiş 18. yüzyıl sonrasında ise Avusturya ve Rusya'da görülmüştür (Türkdoğan 2003: 443).

Doğu Avrupa devletlerinde bulunan Roman grupları 1990'lı senelerde onlara karşı uygulanan devlet politikası ve istihdam/işsizlik ile ilgili sorunlardan ötürü yaşadıkları devletlerden göç etmek zorunda kaldılar. Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya, Macaristan ve öteki Doğu ve Orta Avrupa devletlerinde 'barbar' olarak nitelendirilen Romanlar bu yakıştırmayı kabul etmeyerek Almanya ve Batı Avrupa devletlerine sığınmacı olarak yerleşmek durumunda bırakıldılar (Arayıcı 2008: 95).

Avrupa Romanları, istihdam sorunuyla yüzyüzeyken sanayileşmeyle birlikte yaptıkları mesleklerin hiçbir önemi kalmamış olsalar da yerleşik halkın onları asimile etmesine izin vermemişler, kendi kültürel kodlarının devamını sağlamışlardır. Çoğu zaman buldukları bölgelerin en çok geçim sıkıntısı çeken grupları olarak bilinmektedir (Mezarcıoğlu 2010: 148).

Dünyadaki toplam Roman sayısının yaklaşık olarak %90'ını çoğunlukla Doğu Avrupa devletlerinde yaşamayı tercih eden Rom'lar oluşturmaktadır. Germenofon adı verilen Almanca konuşan devletlerde 'Sinti' ve 'Manuş' adı verilen Romanlar, İspanya ve Portekiz gibi devletlerde yaşayanlara ise 'Gitan' adı verilmiştir (Arayıcı 2008: 28). Almanca konuşan devletler ve kuzey Avrupa devletlerinde yaşayan Romanlar 'Yeniş', İtalya'da yaşayanlar ise 'Sinte' olarak bilinmektedir (Arayıcı 2008: 100). Özkan'ın belirttiğine göre 'Manuş' Orta Avrupa Romanlarına verilen isimdir. Sanskritçe'de insan

anlamına gelmektedir. Romanlar indus ırmağı (Çin'deki Tibet platosundan başlayıp, batı güzergahında Hindistan'da geçerek Pakistan'a ulaşır.) çevresinden Anadolu'ya göç ettiklerinden dolayı bu gruplara 'Sinti' ismi de kullanılmıştır (Özkan 2000: 6).

Fransa'da yaşayan Sintilere Manuş adı verilmiştir. Manuş, Romanes dilinde adam anlamında kullanılmaktadır. (Mezarcıoğlu 2010: 149)

Balkanlar, Roman üzerine araştırma yapan bilirmişlere göre 'Romanların ikinci yurdu' olarak adlandırılmaktadır. Roman dili olarak kabul edilen Romani'yi ise 'Balkanlaştırılmış Hint Dili' şeklinde isimlendirerek tasnif etmişlerdir (Marushiakova ve Popov 2006: 9). Kosova'nın tam ortasında, Kosova yakınlarındaki Üsküp, Arayıcı'nın ifadesine göre Roman şehri olarak tanımlanmaktadır (Arayıcı 2008: 219).

İspanya Romanlarla 1425-1499 zaman diliminde tanışmıştır. Yapılan araştırmalara göre Romanlar 1518 ile 1534 yılları arasında 'dilenci' sıfatı verilirken, 1539-1566 yıllarında 'hırsız', 'içkici' ve 'berduş' yakıştırmaları yapılmıştır. Yıllarca bu etnik grubun kültür birikimlerini ve kimliklerini kendi içinde yok etmek için uygulanan siyaset sebebiyle Roman nüfuslarında önemli bir yükselme olmayıp aksine daha da azalma olduğu söylenebilir (Arayıcı 2008: 71). Bunların yanında İspanyada gerek toplumun gerekse devletin uyguladığı baskının sonu hiç gelmemiş, Devlet Konseyi 1611 yılında Romanların ülke dışına çıkarılmasıyla ilgili kesin yargı bildirdi (Arayıcı 2008: 73) İspanya'da yaşayan Roman gruplarının konuşma dillerinde Hindistanın dili olan Hintçe'nin etkisi olduğu söylenemez. Daha çok dilleri Roman ve Sintilere benzemektedir. Portekizler de orada yaşayan Roman gruplarına 'Gitanos' ismini vermişlerdir (Mezarcıoğlu 2010: 149). Gitonolar Avrupa'da Portekiz, Güney Fransa, İspanya ve Kuzey Afrika'da yaşamlarına devam ederler (Özkan 2000: 6).

Quinquillerosun'ın kısaltılmış hali olan Quinquis, İspanyolca da kalaycı anlamına gelmektedir. Portekiz ve İspanya'da bulunan kendini dış dünyaya kapatmış Roman grupları için kullanılan isimdir. Kuzey İspanya'dan Ebro Vadisi'ni güzergah edinmiş bu grubun yaklaşık 150.000 kişiden oluştuğu düşünülmektedir (Mezarcıoğlu 2010: 150).

15. yüzyılda Almanya'ya yerleşen Çingeler, Hildesheim şehrinde 1407 senesinde yerleşik yaşama geçtiler. İlk başlarda yeni tanışılan Roman gruplarına karşı sefkatli olsalar da bu durumun devamı gelmedi (Arayıcı 2008: 84). 1980'li yıllarda doğu ve orta Avrupa'da yaşayan sayısı 80.000'i aşan Roman grubu daha önce belirtilen sebeplerden ötürü yaşadıkları devletleri bırakıp Almanya'ya göç etmek zorunda kalmıştı (Arayıcı 2008: 94). Bunun yanında Almanya'da Romanların nüfusuna ulaşabileceğimiz sayım 20. Yüzyılın ilk çeyreğinden sonra yapılmıştır (Arayıcı 2008: 85).

Almanya gibi Fransa'ya yerleşmeri de yine 15. yüzyıla denk gelmektedir. Romanlar Avrupa'da ilk olarak 1427 yılının Ağustos ayında Fransa'ya göç etmişlerdir. Günümüzde Ülkede Romanların büyük bir çoğunluğunu Romlar oluşturmaktadır. Romanlara Tsiganeler', 'göçebeler', 'Romlar', 'Manouchelar' 'Gitanlar' ve 'yolcu', 'oyuncular' gibi isimler takılmıştır. Burada yaşayan Romanların bir grubu Fransız kültürüne uyum sağlayıp göçebe hayatı terk ederken diğer bir grubu ise göçebe hayata devam ettiler (Arayıcı 2008: 97-98). Çek Cumhuriyeti'ndeki Bohemyalılar geldiği düşünüldükçe Fransa'da da Bohemyalı olarak adlandırıldı. Benzer şekilde 16. yüzyıldan gelen çok sayıda farklı gruplar Almanya, Kuzey İtalya ve Sinti'de ortaya çıktı (Taylor 2014: 11).

Romanların İngiltere'ye göçleri 16. yüzyılın ilk yıllarında başlamıştır. Zamanla diğer Avrupa ülkelerin Romanlara uyguladığı baskıcı politikayı İngiltere de yapmış hatta 'sıkıyönetim' ilan edilmiştir. Romanların nüfusu ile ilgili verilere bakıldığında yalnızca hakkında ihbar kararı çıkan, bir suça karışan ya da bir cezaya konu olan kişiler dikkate alınmıştır (Arayıcı 2008: 118-119).

15. Yüzyılın başında Macaristan'a yerleşen Roman grupları 18. yüzyılda özgürlüklerinden yoksun bırakılarak esir olarak yaşamlarına devam etmeleri ve bütün kültür kodlarını, toplumsal yapılarını bir kenara bırakarak Macaristan toplumunun kültürel yapısını kabul ettirmek adına ciddi devlet politikaları izlenmiştir. Kral II. Joseph, bu bölgede yaşayan Romanlar hakkında ilk defa 1740-1790 tarihleri arasında asimilasyon politikası yürütmüştür (Arayıcı 2008: 125).

Avrupa'ya yerleşen Roman grupları için yaklaşık 1500 yılından itibaren uygulanan politikalar sonucunda buldukları Avrupa ülkelerinden göç etmek zorunda kalmışlardır. Özkan'ın belirttiği şekliyle Avrupa ülkeleri'nin Roman gruplarını sınır dışı etmede bu kadar ısrarcı ve baskın olmasının arkasında Türklerin hissettirdiği tehlike ve buna bağlı olarak öfke durumu yer almaktadır. Kökeni Hindistan olan Romanların, Avrupa'nın doğu üzerinden göç etmeleri ve vücut yapısı olarak Türklere benzemeleri Tatar olarak algılanmalarına neden olmuştur. Albert Kranz gibi bazı kronik çalışanları Türkler ile Tatarlar ve Romanlar ile Tatarlar arasında bağlantı kurarak ve bunun yanında Avrupa'nın üzerinde olan Türk korkusu, Avrupalıların Romanları 'Türk Ajanı' olarak kabul etmişlerdir. Osmanlı devleti'nin Avrupa'ya düzenlediği fetihlerin peşinden sınırların güvenliğini sağlamak amaçlı Belgrad, Üsküp ve Niş gibi bölgelere Romanları yerleştirmiştir. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin izlediği bu politika Avrupa'nın Romanları Türk ajanı olarak algılamasına ve sürgün politikası izlemesine ortam hazırlamıştır. İzlenen bu politikaların diğer nedeni ise Romanların Hristiyan temelli olmayıp putperest olarak değerlendirilmesidir. Çünkü Avrupalılara göre Romanların yaygın olarak yaptığı iş olan falcılık ve büyücülük gibi uğraşlar Şeytan'ın yönlendirmesiyle gerçekleşmektedir. (Özkan 2000: 17).

Romanların Eski-çekoslavya'ya göç etmeleri ile ilgili net bilgi olmamakla birlikte bazı araştırmacılar 15. yüzyıl bazıları ise 16. yüzyıl olarak kabul etmişlerdir (Arayıcı 2008: 137). Araştırmalar Romanların Hollanda'ya göçlerini 1420 yılı olarak aktarmışlar ve yerleştikten hemen sonra izlenen politikalarla dinsel baskı altına alınmışlardır (Arayıcı 2008: 146). Diğer Avrupa ülkelerine olduğu gibi Polonya'ya gelmeleri 15. yüzyılı bulmuştur. Polonya'ya göç ederken güzergahları Anadolu, Bulgaristan ve Romanya'ya uğramışlardır (Arayıcı 2008: 14). Gitans olarak bilinen Portekiz Romanları ağırlıklı olarak başkent olan Lizbon ve etrafındaki kentlerin kenar mahallelerinde yerleşik hayata geçmiş ve oldukça zor koşullarda yaşamlarını sürdürmektedir. Portekizdeki Romanların %20'si yarı göçebe şeklinde sürekli yer değiştirerek gündelik hayatlarına devam etmektedir. İrlanda da ise Romanların oranı oldukça azdır. Hatta resmi kaynaklardan edinilen bilgilere göre bu bölgede yaşayan Romanlar, diğer Avrupa ülkeleriyle kıyaslandığında sosyal gelişmişlik düzeyi ve ekonomik refah anlamında oldukça iyi durumdadır (Arayıcı 2008: 154).

Avrupa’da yaşayan Romanlar kapsamında düşünüldüğünde İrlanda ile birlikte Lüksemburg da Roman sayısının en az olduğu ülkelerden biridir. Burada yaşamlarını sürdüren Romanların neredeyse tümü göçebe yaşamdan uzaklaşarak yerleşik yaşamı benimsemişlerdir (Arayıcı 2008: 155). Bir doğu Avrupa ülkesi olan Bulgaristan, Romanların en çok tercih ettiği ülkeler arasında yerini almıştır. Romanların Bulgaristan’a gelmeleri bazı Batı Avrupa ülkelerinden farklı olarak 12. yüzyıla denk gelmiştir. İran, Anadolu ve Trakya’yı kendilerine güzergah belirleyerek Bulgaristan’a göç etmişlerdir (Arayıcı 2008: 196-197). İrlanda ve İskoçya’da yaşayan Romanlar kendilerinin diğer Romanlar ile bağlantısı olmadığı konusunda iddialarda bulunmuşlardır. Kendilerini yerli halk olarak gören bu Romanlar göçebe yaşam şekillerinin kendi tercihleri olduğunu söylemiştir (Taylor 2014: 11).

Yunanistan’a gelen Romanların göç leri ile ilgili olarak, Arnavutluk’da gerçekleşen 199’deki ekonomik kriz sebep gösterilebilir (Arayıcı 2008: 223). Eski-sscb’de yaşayan Romanlara bakacak olursak elde edilen sayı batı Avrupa ülkelerindeki Roman oranına çok yakındır. Yine Diğer batı ülkelerinde olduğu gibi burada da izlenen siyasi politikalar ile birlikte gerçekleri gizleyerek Romanların gerçek nüfuslarını olduğundan daha az göstermeyi tercih etmişlerdir (Arayıcı 2008: 229). Bunların yanında Amerika’ya geçişleri 19. yüzyıla rastlamaktadır (Türkdoğan 2003: 443).

Orta Asya’da Altay dağlarında yaşamlarına devam eden Roman kabilelere 1917 yılına kadar ortak bir adlandırma yapılmamıştır. Kabilelerin her biri yakınında bulunan ırmakların adlarıyla tanınmıştır. Zamanla bu kabileler genelleştirildi ve Altay dağlarında demircilik yaparak geçimini sağlayan ve demirci kabileler olarak adlandırılan bu kabilelere ‘Shorlar’ adı verildi. Shorlar, başlangıcı bilinmeyen bir tarihten bu yana demircilik işi ile uğraşan Romanlara verilen isimdir. Kırgız Hanlarının hakimiyetinde olan bu bölge 17. yüzyılda Rusların hakimiyeti altına girmiştir (Mezarcıoğlu 2010: 180-181).

Kuzey Afrika ve Orta Doğu bölgesinde yoğun bir şekilde Roman nüfus yaşamaktadır. Bu duruma paralel olarak çok sayıda farklı Roman Grupları bulunmaktadır. Arapçayı anadil olarak kullanan ülkelerde Roman-Gaco farkını

belirtmek için Gacolar Romanları ‘Nawar’ ismi ile adlandırmıştır (Mezarcıoğlu 2010: 186).

Orta Doğu’da Dom Romanları eski Roman gruplarından ve geniş bir alanı kaplamaktadır. Mezarcıoğlu’nun belirttiği şekliyle (2010) Suriye’de roman nüfusu 150.000 ile 200.000 arasında kabul edilmektedir. Bu Romanlardan oluşan en büyük iki grup Dom Romanları ve Türkmen Romanlarıdır. Nawar adı verilen Roman grupları da bulunmaktadır (Mezarcıoğlu 2010: 187). İran’da ise yaklaşık 1 milyon Dom grubu yaşamaktadır. İran’da yaşayan diğer Roman grubu Avrupa’dan göç eden ve Vargariler ismi verilen Romanlardır (Mezarcıoğlu 2010: 193).

Mısır’da yaşayan ve oranın yerlisi olan Romanlara Halabi ismi verilmektedir. Bu Roman grubu Sudan dışında Mısır ve Yemen’i yaşam alanı olarak seçmiştir. Mısır’daki diğer Roman grubu ise Ghagarlardır. Bu Roman grubunun Avrupa’da Kuzey Afrika’ya göç eden Rom gruplarından olduğu düşünülmektedir. Kuzey Afrika’ya 14. ve 15. yüzyıllardan sonra Avrupa’da yaşayan Rom gruplarının göç ettiği söylenmektedir. Bu göçle gelen grupların bir bölümü Roman kavimleri arasında kendi Roman özelliklerini yitirmişlerdir. Bunların yanında Mısır’da Nawar adı verilen Roman grupları da bulunmaktadır (Mezarcıoğlu 2010: 194-195). Bütün bunların yanında Arayıcı, Romanların bulunduğu ülkelerde doğum oranı yüksek olduğu gibi ölüm oranı da yüksek olduğunu belirtmiştir (Arayıcı 2008: 138).

1.2.1.4. Türkiye’de Roman Nüfusu ve Dağılımı

5. ve 10. yüzyıllar arasında farklı dalgalar ile Hindistan’dan hareket etmeye başladıkları bilinen bir gerçektir. Öncelikle İran’a göç edip oradan batıya ve güneye yönelerek ikiye ayrılmışlardır. Bu iki güzergâhtan biri Suriye, Ermenistan’dan Anadolu’ya yerleşmek olmuştur (Özkan 2000: 21). Göçebe yaşamı benimseyen bu Roman grupların Anadolu’da ilk görüldükleri tarih yaklaşık olarak 9. Ve 10. yüzyıla denk gelmektedir. Bu yargı da bize aslında Osmanlı İmparatorluğu kurulmadan önce bu bölgeye Romanların yerleştiğini göstermektedir (Ateş 2016: 16).

Bizans'lı bir tarihçi olan Nichephoros Gregoras, 1322 yılında Konstantinapol'de Çinegene akrobatların olduğuna dair bilgiler kaydetmiştir. Bu tarihten daha önce 10. yüzyılda demirci ve seis olarak görev almak amacı ile Konstantinapol'e getirildikleri söylenebilir. Genel itibari ile Avrupalı araştırmacıların Orta Çağ'daki kronolojik çalışmalardan yola çıkarak Timurleng'in Anadolu'yu ele geçirmesiyle birlikte Anadolu'da yaşayan bazı Çinegene gruplarının Avrupa'ya göç ettiği belirtmektedir. Bu Roman grupları 20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Avrupanın izlediği politikalar nedeniyle Türkiye'ye göç etmek durumunda kalmışlardır (Özkan 2000: 21).

Osmanlı döneminde her ne kadar kabul edilmese de sınırlar içinde bulunan farklı etnik gruplara ya da farklı kültürü benimseyen azınlıklara yönelik açıkca olmasa da 'asimilasyon' yapılarak kültürel kodlarını ve baskınlıklarını kendi kültürleri içinde eritip yok etme çabası içinde oldukları görülmektedir. Hatta bu uygulama Osmanlı İmparatorluğu sonrasında devam etmiş, Cumhuriyet döneminde de azınlıklara karşı aynı politika izlenmiştir (Arayıcı 2008: 239). Osmanlı İmparatorluğu'da halk Romanların Mısır'dan geldiklerini kabul ederek 'Kıptî' ismini kullanmışlardır (Arayıcı 2008: 240).

Altınöz'ün de belirttiği Romanlarla ilgili Batı'da yapılmış çok fazla çalışma olsa bile Türkiye'de monografik boyutta yapılan araştırma sayısı ihtiyaçları karşılayacak sayıda değildir (Altınöz 2016: 22). Türkiye'de isimleri bölgeden bölgeye değişen bir grup olan Romanların, Avrupa üzerinden Anadolu'ya göç ettikleri söylenebilir. Yapılan araştırmalarla elde edilen bulgular, diğer yerleşim yerlerinde Romanlara yönelik izlenen politikaların Anadolu'da yaşayan Romanlara uygulanmayıp kendi ihtiyaç ve isteklerini özgür bir şekilde ifade ettikleri gözlenmiştir (Kuzu 2010: 25).

Romanlar Türkiye'de tıpkı diğer ülkelerde olduğu gibi devletin sunduğu imkanlardan yararlanmak istediğinde sorun yaşamalarına, topluma ilişkin pramidin en altında olmalarına karşın kendilerini ifade ederken demokrasiye uygun yollar kullandıkları önem kazanmıştır (Ateş 2016: 11). Halliday, 20. yüzyılın başlangıcında Türkiye'de yaşayan Romanlar ile ilgili çalışmalar yapmıştır. Türkiye'de farklı şekillerde Roman olduğunu, aynı dil ve lehçede konuşmadıklarını ifade etmiştir. Buna rağmen aynı ahlaki değerlerinin ve kıyafetlerinin benzer olduğunu söylemiştir. Yaşadıkları

toplumda hile ve sahtecilik ile iş yaptıklarını bu yüzden de kötü adam olarak adlandırıldıklarını de belirtmiştir (Altınöz 2013(b): 48).

Türkiye’de yaşayan Romanların dağılımına bakacak olursak göçmen halinde yaşayan bu grupların genel tercihi kırsal bölgelerde, köy ve kasabaların uç noktalarında kimsesiz ve terk edilmiş alanlarda imar ve yapı kanunlarına aykırı olarak planlanmış evler yaparak burada yerleşik yaşama geçerler (Altınöz 2013(b): 58). Romanlarla ilgili olarak ne buldukları yerleşim alanlarında ne de ülke genelinde toplam nüfusları ile ilgili kayıtlı rakamlar kasıtlı bir şekilde resmi veri olarak sisteme geçmemektedir. Türkiye’de yaşayan Romanların büyük bir kesimi İstanbul, İzmir, Edirne, Bursa gibi büyük şehirleri tercih ederken Ankara, Eskişehir, Balıkesir, Adana, Muğla gibi şehirlere de göç etmişlerdir (Arayıcı 2008: 237). Samsun, Denizli, Uşak, Van, İskenderun, Ağrı, Hakkari, Mardin, Siirt gibi şehirler yine Romanların yaşamlarını sürdürmek adına tercih ettiği iller arasındadır (Arayıcı 2008: 240).

Göçebe yaşamı benimseyen Romanların mevsimlik göçler yaptığını daha öncesinde söylediğimizi varsayarak bu duruma örnek olarak kış mevsiminde Antalya bölgesinde bulunan Romanlar genel olarak Aksu ovası’nın verimli topraklarında ve Antalya’nın ilçesi olan Serik’te pamuk tarlalarında çalışıp yaz mevsiminde ise Isparta ilindeki Anamas yaylalarına grup grup göçler yaparak ulaşmışlardır. tekrar Aksu Ovasına geri gelmeden önce sonbahar mevsiminde Eğirdir Gölü etrafını durak olarak kullandıkları bilinmektedir (Arayıcı 2008: 241).

Romanlar Evliya Çelebi’nin gözlemlerine göre İstanbul’a Fatih Sultan Mehmet döneminde Gümülcine ve Menteşe sancağından dönemin padişahı Fatih Sultan Mehmet’in emri ile gelmişlerdir. Osmanlı himayesine giren bu Romanlara sonrasında Sulukule, Kasımpaşa, Yenibahçe, Ayvansaray ve Üsküdar bölgelerinde yaşam alanı oluşturulmuştur (Türkdoğan 2003: 443). Sulukule ve Ayvansaray’ın yakınında İstanbul’daki surların kenarlarındaki Lonca’da, Beyoğlu’ndaki Sazlıdere’de, Üsküdar’daki Selamsız’da, Büyükdere Çayır gibi yerleşim bölgelerinde hayatlarına devam etmektedirler (Altınöz 2013(b): 59). Dolayısıyla Romanlarla ilgili olarak Arayıcı’nın da ifade ettiği şekilde şehirlerdeki yerleşim alanlarının kenar

mahallelerinde, varoş kabul edilen semtlerinde, yaşam koşullarının zor olduğu bölgelerde yaşam mücadelesi vermektedirler (Arayıcı 2008: 234).

Romanların Bursa'ya gelişleriyle ilgili olarak tarihler 1505'i göstermektedir. Bu bilgiye Kadı sicillerinden ulaşmak mümkündür (Bozdemir 2016: 165). Türkdoğan'ın 2003'deki verilerine göre Kocaeli'nde 200 haneden oluşan Roman grubu bulunmaktadır. 1924 yılında Mübadele-i Tevfiz ile birlikte Türkiye'ye göç eden ve İzmit'de Kozluk mahallesinde Aynalıkavak sokağa yerleşen Romanlar aynı zamanda Selanik Romanîleri olarak da bilinirler. Geldikleri ilk dönemlerini misafirhanelerde geçirip sonrasında ise bu bölgeye geçerek yaşam mücadelelerine devam etmişlerdir (Türkdoğan 2003: 445). Kocaeli ilinde genel olarak yaşadıkları bölgeler, İzmit çevresinde Serdar, Gültepe, Kozluk, Yenidoğan, 28 Haziran, Topçular, Tavşantepe/Kırçocakları, Turgut mahallelerini; Gebze çevresinde Mevlana, İnönü ve Cumhuriyet mahallelerini yaşam alanı olarak seçmektedirler. Bingöl'ün yapmış olduğu çalışmaya göre Kocaeli'nde yaşayan Romanlar ile ilgili olarak 3.000 ile 50.000 arasında farklı nüfus sayılarının olduğu varsayılmaktadır. Fakat gerçek nüfusu 15.000 ile 20.000 arasında olduğunu ifade etmek doğru olabilir (Bingöl 2016: 103).

'İzmir'de Romanların ağırlıklı olarak yaşadığı merkez ilçelere bağlı mahalleler şunlardır:

1. Konak ve Karabağlar ilçelerinde 2. Kadriye, Barış, Boğaziçi, Cengiz Topel, Ege Mahallesi, Emir Sultan Mahallesi (Kuruçay), Faik Paşa Mahallesi, Ferahlı, Güney Mahallesi, Halkapınar, Hilal, İsmetpaşa, Murat, Sakarya, Süvari, Tan, Tuzcu, Ulubatlı, Ülkü, Zeytinlik Mahalleleri,
2. Buca ilçesinde Göksü Mahallesi
3. Karşıyaka ilçesinde Dedebaşı, Örnekköy, Yalı Mahalleleri
4. Çiğli ilçesinde Maltepe, Güzeltepe, Şirintepe Mahalleleri
5. Bornova ilçesinde Erzene Mahallesi
6. Gaziemir ilçesinde Gazi ve Irmak Mahalleleri

Ayrıca çevrede Bergama, Torbalı ve Menemen'de yoğun olmak üzere, Seferihisar, Çeşme, Dikili, Menderes, Selçuk, Tire, Aliğa, Foça, Kemalpaşa, Kınık,

Kiraz, Ödemiş ve Urla ilçelerinde de Çingene/Roman nüfusunun yaşadığı biliniyor' (Koptekin 2017: 45).

Diyarbakır'da yaşayan ve Karaçi olarak adlandırılan Romanlar bu bölgeye İran üzerinden Kafkasya tarafından, diğeri Irak, Filistin ve Suriye tarafından olmak üzere iki güzergâh kullanarak göç etmişlerdir (Cihan 2016: 122). Dom olarak da adlandırılan Diyarbakır'da yaşayan Romanlar iki alt gruba ayrılmaktadır. Birincisi 'mıtrıp' ya da 'aşık' olarak bilinen ve müzik ile uğraşarak geçimlerini sağlayan gruplar, ikincisi ise 'karaçi' olarak bilinen ve el sanatlarıyla uğraşarak geçimlerini sağlayan gruplardır (Cihan 2016: 124).

Türkiye genelinde yapılan çalışmalara bakıldığında Romanların en muntazam ve nizamlı yaşadıkları şehrin Eskişehir olduğu gözlenmiştir. Bu bölgede yaşayan Romanların Türkiye geneline bakarak ekonomik anlamda daha refah içinde yaşamlarını sürdürmeleri dolayısıyla onların daha sistemli bir yaşam sürmelerine ortam hazırlamıştır (Özkan 2000: 59).

Kültürel dokularının korunması, yaşamlarını devam ettirmek için ihtiyaç duydukları ekonomik seviyeye daha kolay ulaşmaları ve kan bağı ile bağlı oldukları bireylerle olan ilişkilerinin sürekli olması açısından Romanlar sürekli göç halinde olmayı tercih etmektedir. Türkiye'de Romanlar göçebe ve yarı göçebe yaşamı benimseyenler olarak iki farklı grupta ele alınırlar. Kış mevsiminde yarı göçerlerin konaklayacağı evleri bulunmaktadır, sürekli göçebe olan Romanların ise düzenli konaklayabilecekleri yerleşim yerleri yoktur dolayısıyla kış mevsiminde güneye doğru göç etmek tercihleri olmaktadır. Hatay, Antalya, Adana, Osmaniye gibi bölgeler Romanların yoğun olarak yaşamlarını sürdürmek istedikleri yerlerdir. Kışın naylon çadırlardan konaklama alanı oluşturarak güneş ısısından ve ışığından yararlanırlar yazın ise bez çadırlara geçiş yaparlar (Özkan 2000: 60,61).

Göç etmek için Nisan ayını başlangıç kabul eden yarı göçebe Romanların Osmaniye ve Adana gibi bölgelerden Niğde, Sivas, Yozgat, Kayseri gibi bölgelere göç ettikleri gözlemlenmiştir. Sakarya, Kocaeli gibi bölgelerde yarı göçebe yaşayan

Romanlar ise Konya, Aksaray, Mersin, Niğde gibi bölgelere, Kahramanmaraş, Malatya, Elâzığ, Gaziantep gibi bölgelerdeki yarı göçebe yaşayan Romanlar Kayseri, Erzincan, Sivas, Erzurum ve diğer Doğu illerine göç etmektedir (Özkan 2000: 61).

Romanların yaşadığı İstanbul'da Hacı Hüsrev, Edirne'de Umurbey Mahallesi ve Kırklareli'nde Tomoğlu Mahallesi gibi bazı şehirlere devlet çalışanları güvenliği sağlamak amaçlı da olsa girememektedir. Dolayısıyla bu yaşam alanları onlar için işlenen suç sonrasında dahi kendilerinin güven içinde olduğunu düşündükleri yerler olacaktır. (Özkan 2000: 59).

Koçak, Romanların Türkiye'deki toplam nüfusunun yaklaşık 500.000 olduğunu belirtmiştir. Yerleşik hayata geyip göçebe olarak yaşamına devam eden Roman gruplarının toplam nüfusunun ise yaklaşık 20.000 olduğunu belirtmektedir (Koçak 2016: 68). Türkiye'de etnik kökenlerin ya da farklı ırkların demografik yapısı veya nüfus sayısı istatistik verilerine işlenmediği için Romanların net olarak sayılarına ulaşmak çok mümkün görünmemektedir. Bununla birlikte resmi olmayan çalışmalarla elde edilen sayılar ise birbiri ile tutarlı değildir (Kolukırık 2008: 146). Bu bağlamda çalışma kapsamında Romanlar için doğru kabul edilebilecek net bir sayıya ulaşamamıştır.

1.2.1.5. Bolu'da Roman Dağılım Alanları

Yaptığım çalışma kapsamında 319 kişinin katıldığı anket görüşmeleri ne göre Bolu'ya göç eden Romanların yaşamlarını sürdürdükleri mahalleler genel olarak; Köroğlu, Alaçam, Semerkant, Karamurat, Tabaklar, Karamanlı, Yenigeçitveren, Sümer, Seyit, Karaçam, Akpınar, Gölyüzü, Aktaş, Çıkınlar, Beşkavaklar, 72 Konutları ve diğer mahaller olduğu gözlenmiştir. Bolu'da yaşayan Romanların yoğun olarak yaşamlarını sürdürmeyi tercih ettikleri yerler arasında öncelikli olarak Karamurat Mahallesi olduğu söylenebilir. Bunu sırasıyla Çıkınlar Mahallesi, Alaçam Mahallesi, Seyit Mahallesi ve Aktaş Mahallesi takip etmektedir.

Bolu’da yaşayan Romanlar Mudurnu ilçesi Taşkesti beldesine bağlı olan Alaçam mahallesinde, yaşlı grupların belirttiğine göre yaklaşık 200-250 yıldır hayatlarına devam etmektedir. Bu gölgeye ilk geldiklerinde bölgenin üst kısımlarında yaşıyorken daha sonrasında 1967’de yaşanan deprem nedeniyle bölgenin daha aşağısına inmişlerdir. Türkdoğan’ın 2003’te belirttiği şekilde 20-25 hane olarak yaşamlarına devam etmektedirler (Türkdoğan 2003: 444).

1.2.1.6. Dünya’da Romanların Temel Uğraş Alanları ve Meslekleri

Bir ülkede toplumun geneli için tasnif edilmemiş, tercih konusu olmayan ya da ekonomik anlamda ötekileştirilmiş iş alanlarında genel olarak belirli bir etnik gruba ait kişiler tercih edilmektedir. Bu durum ülkenin sınıf ve etnisite ilişkisini ortaya çıkarır (Koptekin 2017: 85). Romanlar buldukları bölgede ötekileştirmelere maruz kalmakta, sosyal yapıların dışında bırakılmakta ve karın tokluğuna çalıştıkları için toplum tarafından tercih edilmeyen iş alanlarında çalışmışlardır (Arayıcı 2008: 20). Orta ve Doğu Avrupa Romanları hakkında BM (Birleşmiş Milletler), yaşadıkları bölgelerdeki sosyal yapılara sosyo-ekonomik açıdan beklenen kadar entegre olamayıp toplumsal bir ahenk yakalayamadıklarına dikkat çekerek gereken önlemlerin alınması gerektiğini dile getirmiştir (Arayıcı 2008: 64).

Fransa’da yaşamlarına devam eden Romanlar genel itibariyle Fransız vatandaşdır. Dolayısıyla burada yaşayan Romanların ekonomik gücü, az gelişmiş toplumlarda bulunan bireylerin ekonomik gücü ile benzer yapıdadır (Arayıcı 2008: 105). Fransa’da yaşamlarına devam eden Romanlar içinde alanlarında uzman olarak kabul edilen aktör, müzisyen ve dansözler vardır. Bunların yanında Roman yazar ve bilim adamı da bulunmaktadır (Arayıcı 2008: 117). Buna rağmen büyük bir çoğunluğu kendi geleneklerine dayanan mesleklerini devam ettirmektedir. Bu meslekler içinde ise demircilik, müzisyenlik, maden satmak, sepetçilik ve ayı oynatmak en yaygın olarak görülenlerdir (Arayıcı 2008: 104). 1530, 1554 ve 1562 yıllarında Romanların yaşamlarını daha sağlıklı bir şekilde sürdürebilmek ve toplumsal düzeni koruyabilmek adı altında iş sahibi olması gerektiğini vurgulayacak nitelikte kanunlar çıkartarak

şartların gerçekleşmemesi durumunda Fransa'dan göç etmeleri gerektiğinin üstünde durmuşlardır (Arayıcı 2008: 118).

Macaristan'da yaşayan Romanları öncelikle ekonomik anlamda değerlendirirsek diğer Avrupa ülkelerinde yaşayan Romanlara kıyasla daha gelişmiş durumdadır. 1970 yılında aktif yaş aralığında olan Roman nüfusunun %75 daimi olarak bir iş sahibiydi. Ülkedeki diğer azınlık gruplarının ise yaklaşık %90'ının daimi işi vardı. Fakat 1990'lı yıllara gelindiğinde Doğu Bloku (Romanya, Bulgaristan, Macaristan, Çekoslovakya, Polonya, Arnavutluk) ülkelerindeki birliğin bozulmasıyla birlikte tersine bir hal almıştır (Arayıcı 2008: 134). Günümüzde çalışma döneminde olan Romanların %50'si iş sahibi değildir (Arayıcı 2008: 133).

Orta Avrupa'da bulunan Romanlar diğer ismiyle Sanskritçe'de insan anlamına gelen Manuşlar genellikle gezici olarak yaşam sürerler sirk pynatıcılığı ve panayircılıkla uğraşırlar ve Valsikarlar olarak adlandırılırlar (Özkan 2000: 6). Bohçacılık olarak bilinen iş en yoğun tercih edilen iştir. Bunun yanında dansçılık, ayı oynatıcılığı, müzisyenlik, türkü söyleme gibi kendi kültürel mesleklerini yapmaya devam etmektedirler (Arayıcı 2008: 136).

Göç tarihleri yaklaşık 15. yüzyıl - 16. yüzyıl olan Eski-Çekoslovakya'da çalışma alanlarındaki kadın Romanların sayısı ve oranı erkeklere kıyasla yüksek olduğu söylenebilir. Burada yaşayan Romanlar genel olarak 'Rom' gruplarından kabul edilebilir. Rom gruplarının genel meslek terciği demircilik olup 'demirciler' olarak anılırken, Boheme grupları ise el işçiliğine yatkın oldukları için bu alanda meslek tercihi yapmakta ve 'el sanatçıları' olarak anılmaktadır (Arayıcı 2008: 143). Eski-Çekoslovakya'da demircilik, müzisyenlik, ayı oynatıcılığı, çalgıcılık, sepetçilik gibi meslekleri ülkenin kendi halkı değil Romanlar tercih etmektedir. (Arayıcı 2008: 144).

19. yüzyılda Hollanda'da yaşayan Romanlar kırsal bölgelerde yaşayan halk ile çalışmak isteyip mevsimlik iş arama mücadelesine girdiler (Arayıcı 2008: 147). Zamanla göçebelikte yerleşik hayat geçerek tarım işleriyle ilgilenmeleri ülke genelinde bir toplumsal sorun olarak algılanmaktan kurtulmalarına ortam hazırlamıştır (Arayıcı

2008: 148). Romanya’da yaşayan Romanlar ise diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi iş sahibi olmayan, yeterli düzeyde temizlik ihtiyacını karşılamayan, başkasının eşyasına izinsiz el koyarak ‘hırsız’ adı verilen, başkalarından para dilenen ve sosyal anlamda marjinal (sıradışı) olarak anımsanan gruplardır (Arayıcı 2008: 166).

Afrika’da yaşayan Romanların bir bölümü en eski mesleklerden olan avcılık ve toplayıcılık yaparak yaşamlarını sürdürmektedir. Doğu Afrika’nın bazı bölgeleri ve Güney Afrika’da yaşayan Romanlar el emeği ile ürettikleri şeyleri Roman olmayanlara satarak ya da doğal ortamında yetişen bitkileri uygun bir ortam oluşturulduğunda toplayarak geçimlerini sağlamaktadırlar. Bu rağmen Sudan, Mali, Senegal, Çad, Moritanya gibi bölgeleri kapsayan Batı Afrika ve Kuzek Afrika’nın bir kaç bölgesinde avcılık ve toplayıcılık tamamen bırakılmıştır. Demircilik, çemlekçilik, deri işçiliği, müzisyenlik gibi meslekler dünyanın diğer bölgelerinde görüldüğü gibi Afrika’da da sıklıkla tercih edilen meslekler arasında yerini almıştır. (Mezarcıoğlu 2010: 157). Pakistan’da yaşayan Romanları Gacolar ‘Kalender’ olarak adlandırmaktadır. Bu Romanlar maymun ve ayı oynatan Roman gruplarıdır. Bunun yanında sihirbazlık, cambazlık ve hokkabazlık gibi gösteri organize ederler (Mezarcıoğlu 2010: 176).

Orta Asya’da yaşayan Romanlar önceden geleneksel Roman meslekleriyle uğraşırken günümüzde ise 1930’lardan bu yana devam ettirilen yerleştirme politikaları başarılı bir şekilde uygulandığı için Romanların büyük bir bölümü yerleşik hayata geçerek tarım ile uğraşmaya başlamışlardır (Mezarcıoğlu 2010: 186).

Bir Roman uzmanı olan Etienne de Lusignan, Kıbrıs’ta Lefkoşa’da Romanların yerleşik olarak buldukları bölgede yerleşik halk gibi aynı şartlar altında vergi ödemesi yaptıklarını, tarım alanlarında çalıştıklarını ve hukuk karşısında eşit haklara sahip olduklarını aktarmıştır (Arayıcı 2008: 163). Buna karşılık Bulgaristan’da yaşayan Romanlar yerli halkın sahip olduğu toplumsal, ekonomik, kültürel haklara sahip olmayıp devletin kurumları tarafından sağlanan eğitim gibi haklardan da yoksunlardır (Arayıcı 2008: 200).

Genel olarak baktığımızda Romanlar buldukları ülkelerde demircilik, kalaycılık, at satıcılığı, müzisyenlik gibi işlerle uğraşmışlardır (Türkdoğan 2003: 440). Bunların yanında Marushiakova, hayvan ticareti gibi beceri isteyen işlerle de ilgilendiklerini belirtmiştir (Marushiakova 2006: 79). Çalıştıkları alanlarında kendilerini geliştirmiş bilim insanı, sanatçı, dansçı, müzisyen, sinema oyuncusu, yazar, aktör, sirk oyuncusu gibi mesleklerde uzman Romanlar bulunmaktadır (Arayıcı 2008: 27).

1.2.1.7. Türkiye’de Romanların Temel Uğraş Alanları ve Meslekleri

Bizans döneminde Romanlar sihirbazlık, nalbantlık, demircilik gibi işlerin yanında elek yaparak ve yılan oynatarak İstanbul gibi büyük şehirlerde geçimlerini sağlamaktaydı (Cihan 2016: 123). Osmanlı İmparatorluğu döneminde uygulanan iskân politikası ile feth edilen yerlerin Türkleşmesini sağlamak önemli bir hedefti. Bu doğrultuda Osmanlı, İskan politikası adı altında kazandığı topraklara Romanları yerleştirmiş ve demircilik mesleğinde kendilerini geliştiren bu grupların mesleklerinden faydalanmıştır (Arayıcı 2008: 233). Osmanlı Devleti’nde azınlık gruplar, etnik yapıları ya da sahip oldukları kimliklere göre değil dini eğilimlerine göre gruplandırılır. Bu durum Roman grupları için de geçerli olmuştur. Devletin farklı alanlarında Müslüman olan Romanlara çalışmaları için ortam hazırlanmakta ve çeşitli dernek ya da vakıflara katılabilme hakkı sağlanmaktaydı (Ateş 2016: 16).

Çelik, Ginio ve Marushiakova ile Popov’un da söylediği şekilde Osmanlı Devleti’nde Romanlar, idam infazı gibi toplum tarafından yapılmak istenmeyen işler ya da fuhuş gibi toplumun uygun görmediği meslekleri yapmakta olsalar da askeri ordularda ya da tersanelerde çalıştıkları kayıtlara geçmiştir (Koptekin 2017: 86). Altınöz, Osmanlı Devleti tarafından resmi olarak görev verilmiş olmasa da saraydaki eğlencelerde ve sünnet töreni gibi davetlerde eğlence amaçlı görevleri olduğunu belirtmiştir (Altınöz 2016: 27). Genellikle eğitim açısından yetersiz olan Romanlar herkesin yapabileceği işlere yönelerek ekonomik ihtiyaçlarını karşılama eğiliminde olmuşlardır. Osmanlı Devleti toplumun en alt tabakasında olan bu Roman gruplarını

dikkate alarak göçebe ya da yerleşik hayata geçen diye ayırt etmeksizin resmi olarak kayıtlara geçirmiştir (Ateş 2016: 16).

Arayıcı'nın belirttiği şekliyle genel olarak demirci, elekçi, sepetçi, müzisyen ve ayı oynatıcısı olarak gördüğümüz Romanlar (Arayıcı 2008: 243), bu işlere çoğunlukla toplumsal ilişkileri sayesinde sahip olmuşlar ve buldukları sektörlerde kayıt altına alınmadan çalışmaya devam etmişlerdir (Bingöl 2016: 107). Ekonomik anlamda geçim sıkıntıları olan ve yaşadıkları toplum tarafından değersiz olduklarını düşünen Romanların dilencilik yaparken utandıklarını düşünmek çok doğru olmaz. Uygun bir ortam varsa yankesicilik yaparak kimsesiz yerlerde de yol keserek geçimlerini sağlamaya devam ederler (Altınöz 2013(b): 51).

Lom gruplarındaki ailelere göre kendisini acınacak halde gösterip diğer insanlardan bir şey istemeyi meslek haline getirmişlerdir. Onlara göre başkasından bir şey dilenmek hayatın getirdiği bir zorunluluktur. Kolukırık'ın yaptığı çalışmada ısparta ve Burdur'da ekonomik ihtiyaçlarını dilenerek karşılayan Romanlar daha çok cami önleri, otogarlar, ev ve iş yerlerini dilenmek için en iyi noktalar olduğunu söylemiştir. Çalışma saatlerinin esnek olduğunu söyleyen bu dilenci gruplarda kadınların oranı erkeklerden daha fazla olduğu da aktarılmıştır (Kolukırık 2016: 52).

Kolukırık (2016: 42) ve Cihan (2016: 124) Dom adı verilen yarı göçebe yaşayam tarzını benimsemiş gruplar arasında sünnetçi ve dişi mesleğini yaparak para kazanan Romanlar olduğu görülmektedir. Dom'lar daha önceden yaşadıkları bölgenin yapısı ve ihtiyacına göre elekçilik, sünnetçilik gibi işlerle uğraşmışlardır. Günümüzde ise bohçacılık ve pazarcılık gibi mesleklerle ihtiyaçlarını karşılama eğilimindedirler (Cihan 2016: 120). Romanların yaşadıkları bölgede toplumsal sorunlara yol açmayarak uyum içinde yaşamalarını, göçebe yaşamı bırakıp yerleşik hayata geçmeleriyle, kalbur satmaktan el sanatlarına yönelmeleriyle ve dilenerek geçim sağlamaktan müzisyenlik yapmaya yönelmeleriyle anlamak mümkündür (Cihan 2016: 139).

Elekçilik ve sepetçilik işini yapan diğer Roman gruplarından olan Lom'lar (Poşa'lar) elekçilik ve sepetçilik işleriyle uzun yıllar geçimini sağlamışken zamanla

eğitim seviyelerini yükselterek devlet kurumlarında çalışma imkanı kazanmışlardır (Kolukırık 2016: 43). Elek yapıp satarak gelir elde edem Lom Romanları akrabalık bağları ve toplumsal dayanışmayla ilişkili olarak iş imkanları oluşturuyorlar. Bu şekilde yapmış oldukları grup için dayanışma ile güven ortamı oluşturarak sorumluluk alabilecekleri iş imkanları bulabiliyorlar (Kolukırık 2016: 49). Bir mevsim süresince bir bölgede bulunup sonra başka bir yere göç eden ve bu döngülerle sürekli yer değiştiren Roman grupları ise sezonluk, yarı zamanlı, yerine getirmesi kolay olan meslekleri tercih etmektedirler (Cihan 2016: 122).

Kolukırık'ın İzmir'de (Tarlabaşı Mahallesi) yapmış olduğu çalışmaya göre 90 Roman ailesine yapılmış olan anket sonuçlarına göre yapmış oldukları meslekler arasında n sırada %14.4 hamallık mesleği olduğu gözlenmiş, bunu %6,7 ile şoförlük, %4,4 ile seyyar araba ile satış yapmak takip ederken %2,2 ile müzik sektöründe çalışanlar takip ederken son sıralarda ise %1,1 oran ile nakliyecilik, kunduracılık, pazarcılık, kuaförlük, badanacılık gibi meslekler olduğu gözlenmiştir (Arayıcı 2008: 252). İzmir Tepecik'te yaşayan Romanlar demircilik, kalaycılık, sepetçilik gibi diğer Romanların çoğunlukla tercih ettiği işlere ynelmeyerek bu mesleklerin yerine hurdacılık, müzisyenlik ve danszlk gibi iş alanlarına eğilim göstermişlerdir (Koptekin 2017: 88). Günümüzde Türkiye'de ses ve sinema sektöründeki sanatçılarının pek çoğu Roman kökenlidir (Altınöz 2013(b): 50).

Bingöl'n Kocaeli'nde 3517 denek kullanarak yaptığı çalışmaya göre elde edilen veriler aktif çalışma dönemi olan 15-65 yaş arasındaki Romanların %84' çalıştıkları daimi bir iş olmadığını ortaya çıkarmıştır. Daimi bir işlerinin olduğu belirten Romanların de yaklaşık %70'i vasıfsız olarak kabul edilen mesleklerde niteliksiz elaman olarak kabul edilmektir (Bingöl 2016: 107).

Bursa'da yapılan bir çalışma o bölgede yaşayan Romanların Türkiye'deki diğer ngelere benzer nitelikte mesleklerde çalıştığını söylemek mümkündür. Bu bölgedeki Romanlar Müzisyenlik, ayakkabı boyacılığı ve tamirciliği veya ayakkabı imalathanesi gibi çalışma alanlarını tercih etmişlerdir. Bunların dışında vasıflı mesleklerde çalışanlar ise yaşadıkları bölgeyi değiştirmeyi tercih etmişlerdir (Bozdemir 2016: 169).

Her ne kadar kültürsüz olarak yorumlanıp ilkel koşullarda yaşamlarını devam ettirseler de erkek ile kadının aile ekonomisi bakımından eşit olduğu ve görev paylaşımının yapıldığı görülür (Altınöz 2013(b): 57). ‘Gelinler için hamam’, yeni doğan için ‘beşik alayı’ ve düğünden sonra verilen ‘paça günü’ gibi eğlence anlayışlarının görüldüğü Osmanlı Devleti’nde Roman kadınları bu tür organizasyonlarda görev almaktaydı (Altınöz 2016: 27). Romanların Kıptî grubuna mensup olan kadınlar Osmanlı Devleti’nde saray cariyelerine verilen raks eğitiminden sorumlu tutulmuşlardı. Osmanlı’da şarkıcı olarak hânende, saz çalan olarak sâzende gibi mesleklerde Roman kadınlarının yoğun olarak çalıştıklarını söylemek mümkündür (Koptekin 2017: 139). Şarkıcı anlamına gelen Hânende mesleğini birden çok kişi yapıyorsa hânendegâh, saz çalanlar için kullanılan sâzende ismi de bu işi birden çok kişi yapıyorsa sâzendeğân olarak kullanmışlardır (Altınöz 2016: 27). Bununla birlikte kadın oyuncular ‘çengi’ olarak adlandırıp kadınlar gibi oynayan erkek oyunculara ise ‘köçek’ olarak adlandırmışlardır (Altınöz 2016: 27).

Kadınların bu meslekler dışında mesire adı verilen gezilecek yerlerde çengilcilik, falcılık ve hindiba, ebegübeci gibi çiçeklerin halka açık yerlerde satışını yaptıkları da söylenebilir (Altınöz 2013(b): 56). Roman kadınları kendi kültürleriyle özdeşleşen mesleklerden olan çiçekçilik, sepetçilik, konsomatrislik ve dansözlük gibi mesleklerin dışında Kolukırık’ın İzmir Tarlabası’nda yaptığı çalışmaya göre bu bölgedeki kadınların %23.3’ü ev hanımı olarak görünmekte diğerleri ise ev temizliği yaparak veya tütün sektöründe çalışarak aile ekonomilerine katkıda bulunmuşlardır (Arayıcı 2008: 252).

Roman toplumlarında gençlerin yoğunluklu olarak çalıştığı mesleklerin içinde hamallık, işportacılık gibi günlük yapılan, müzisyenlik gibi mevsimlik olarak çalışılan ya da ayakkabı boyacılığı gibi geçici, sürekliliği olmayan mesleklerin olduğu söylenebilir (Arayıcı 2008: 252). Lom (Elekçi) grupların yaşadığı kırsal alanlarda çocuklar, aile ekonomisine katkı sağlaması açısından çalıştırılır ve bu vaziyet kendileri tarafından yasal olarak görülmektedir (Kolukırık 2016: 52).

Türkiye’de yaşayan Romanların çalıştıkları meslekler artık gelir getirmediği için toplumun geri kalan kısımlarına oranla işsizlik daha yaygın olarak görülmektedir (Akın 2016: 195). Koptekin’in belirttiği gibi göçebe yaşayan Romanların yaşam şekilleri mal ve mülk sahibi olmaya fırsat vermediği için yerleşik yaşama geçenlerin ise çalışma alanları oldukça sınırlı olup rol alabileceği meslek grupları çok azdır (Koptekin 2017: 88). Dolayısıyla göçebe yaşayan Romanların meslek tercihleri genel olarak at eğitimciliği, ayı oynatıcılığı, falcı, demirci, bakırcı, kalaycı, sepetçi gibi meslekler olmuştur (Arayıcı 2008: 252).

Kolukırık’ın yapmış olduğu araştırmada çalışmak istedikleri iş alanları ve meslek gruplarını Romanlar, %27,8’i bu konuda daha önce düşünmediklerini, sigortalı olarak çalışan kamu ya da özel sektör çalışanları %8,9’u oluşturup yaptıkları işi sevdiklerini ifade etmiştir. En çok tercih edilen meslekler arasında ise doktorluk ve öğretmenlik ön sıradadır (Arayıcı 2008: 254). Ailelerin ekonomik problemlerinin farkında olan çocuklar evde sürekli bir gelir akışı sağlanmadığı halde ekonomik durumlarının ‘normal’ olduğunu ifade etmektedirler. Her ne kadar gündelik işlerde çalışılmış olsa da gelirlerinin ailenin giderlerini karşılamak için yeterli olduğunu dile getirmeleri başkalarına karşı muhtaç olmadıkları için gururlu oldukları anlamına gelmektedir (Koptekin 2017: 114).

Geçim sıkıntısı çekmek sanki Romanlara ait bir nitelikmiş ve bu yaşam tarzını onlar tercih etmiş gibi yoksulluk ve Romanlık özdeş olarak kabul edilmektedir (Altınöz 2013(b): 47).

1.2.2. Aileye Kuramsal Yaklaşımlar

Aile araştırmalarında sosyolojinin diğer alanlarında yapılan çalışmalar gibi öncelikle kuramsal yaklaşımlara başvurulur. Kuramsal yaklaşımlardan mikro yaklaşıma örnek olarak ‘Sembolik Etkileşimcilik’, makro yaklaşıma örnek olarak ‘Çatışmacılık’ ya da ‘İşlevselcilik’ ve sosyolojide gündemde olan ‘Feminist’ ve ‘*Postmodernist*’ yaklaşımlara değinilecektir. (Kasapoğlu & Karkıner 2012: 3)

1.2.2.1. Sembolik Etkileşimci Yaklaşım

Herbert Mead'ın görüşlerinin peşinden giden Blumer'ın düşüncesine göre insanlar bir eylemde bulunmadan önce karşısındaki insanın eylemleri üzerinde yorum yapmaktadır. Yorum yapılan bu süreç atlatılmadan ona göre insanlar asla eylemde bulunmazlar. Bu süreçte anlamlandırma gerçekleşir ve semboller ve işaretler önemli bir yer tutar. Sembolik etkileşimcilik'e göre anlamlandırma ve yorumlama olarak isimlendirilen bu süreç oluşurken insanların hem kendilerinin hem de karşısındakilerin konumunu nasıl belirlediğini inceler (Aytül Kasapoğlu & Karkıner 2012: 5).

Aile ile ilgili değer ve sembollerin değişime uğradığını geleneksel pek çok değerlerin ve tutumların değiştiğine paralel olarak söyleyebiliriz. Bu konuda duygusal doyuma ulaşmak ve aşk sembolü gibi bazı kavramlarından yola çıkarak sembolik etkileşimci kuramın aile konusuna bakışını daha iyi kavrayabiliriz (Aytül Kasapoğlu & Karkıner 2012: 5).

Henslin'e göre eğer aile içindeki kadın ve erkeğin gelir durumları birbirine yakın ise ev işlerinde görev dağılımı yaparken daha eşitlikçi bir durum beklenmektedir. Fakat diğer erkeklere bakarak daha çok ev işlerinde görev alsalar bile adil bir görev paylaşımından bahsedilemez. Yapılan pek çok araştırmaya göre artık işi olmayan pek çok erkeğin çalıştığı döneme göre aile içi görevlerini azalttıkları söylenebilir. Kadından daha az kazanan erkeklerinden de diğerlerine oranla daha az ev içinde görev aldıkları da saptanmıştır. Bu durum, aile ekonomisine kadından daha az katkı sağlayan erkeklerin evde oturup eşine yardım etmek yerine dışarıda zaman harcayıp bir denge durumu oluşturmak istemiş olmaları şeklinde yorumlanabilir (Aytül Kasapoğlu & Karkıner 2012: 8).

Aileye Sembolik Etkileşimci Yaklaşım tarafından bakıldığında verilebilecek en güzel örneklerden biri 'bir evde iki ayrı evlilik'tir. Kadın ve erkeğin evliliklerini nasıl anlamlandırdıkları inceleyen çalışmalar yapılmıştır. Örneğin kadın ve erkeğe ne kadar ev işi yapıyorsun diye sorulduğunda normalde olan durumdan çok farklı cevaplar alınmaktadır. Bunun yanında cinsel hayatları, çocuklarının ne zaman olduğu gibi

konularsa birbiriyle tutarsız dönütler verip aynı evde yaşayan ama birbirinden habersiz iki aile gibi yaşadıkları gözlemlenmiştir. Bu yaklaşım türü ile ailede sadece kadın erkek arasındaki ilişkiler değil çocuk, hasta, yaşlı ya da toplumda farklı konumlara sahip aileler ile ilgili de çalışmaları içermektedir. Zamanla farklılaşan sembollere bağlı olarak şekillenen yaşam şekillerinden olan tek eşli, lezbiyen ve eşcinsel çiftlerle ilgili yapılmış çok çalışma bulunmaktadır (Kasapoğlu & Karkıner 2012: 9).

1.2.2.2. İşlevselci Yaklaşım

Sosyal hayatın içinde insanlar, birbirlerinden farklılaşan ögelere sahip olup birbirlerine karşı da tabî hale gelirler. Farklılaşan ögeler birey, aile, akraba grupları, yaş ve cinsiyet ya da toplumsal yaşamdaki konumlara bağlı olarak değişen gruplar olarak örneklendirilebilir. Araştırmacılar tarafından üzerinde çalışma yapılan toplumsal gruplar, mümkün oldukça en geniş kapsamda çerçeve oluşturup toplumsal bütün ya da toplumsal sisteme ulaşmak isterler (Tunçay & Uğur 2010: 362).

İşlevselci yaklaşımın olarak bilinen Emile Durkheim çalışmalarının büyük bir kısmını ‘farklılaşmayı ve bütünleşmeyi’ temel alarak bunların değişen taraflarını konu edinmiştir. Bu bağlamda İşlevselci yaklaşımın farklılaşma üzerinde durduğunu söylemek çok doğru olacaktır (Tunçay & Uğur 2010: 363).

Toplumun temeli olarak aileyi kabul eden İşlevselci Yaklaşım’a göre toplumda meydana gelen değişimler ailede de görülmektedir. Parsons’un belirttiği şekilde Sanayi Devrimi öncesinde iş yüküne ve emeğe dayalı üretim yapıldığı için çalışan kişinin çok olması yani geniş aile yapılarının yaygın olması kaçınılmaz bir durumdur. Geniş ailelerde akrabaları ya da içinde bulunduğu toplumsal grubu tarafından sosyalleşen çocuklar sanayi toplumunda çekirdek aile sosyalleşme sürecini öğrenmek zorunda bırakılmıştır. Artık çekirdek aile, çocuğun sosyalleşme süreci ve yetişkinlerin denge kurması gibi iki önemli görevle yetkili hale gelmiştir. İşlevselçi Yaklaşım temelinde aile araştırmaları yapmak tercih edilen bir yoldur. Bunun sebebi ise ailenin, sanayi toplumu olmanın ortaya çıkarmış olduğu problemlere yönelik bir güvenlik anahtarı olarak algılanmasının yanında cinselliği de düzenlemesidir. Buradan da anlaşılacağı gibi

İşlevsel Yaklaşımın göre sanayileşme ve kentleşme gibi süreçler toplumda önemli bir yere sahip olan aile kurumunun geleneğe dayanan görevlerinin zayıflamasına yol açmaktadır (Kasapoğlu & Karkıner 2012: 11).

1.2.2.3. Yapısal İşlevselci Yaklaşım

Makro yaklaşım olarak sosyolojide en çok kullanılan ‘Yapısal İşlevselcilik’, toplumu bir sistem içinde birbirleriyle ilişkili parçalarla konumlandığı düşünülebilir. Bu konuda Parsons, toplumun alt sistemlerinin korumak, yönlendirmek, uygulamak, bütünleştirmek gibi görevleri olduğunu söylemiştir. Burdan yola çıkarak toplumda bütünlüğü sağlamak adına ailenin önemli bir rolü vardır (Kasapoğlu & Karkıner 2012: 9).

İnsanı temel alan Sembolik Etkileşimci Yaklaşım’dan farklı olarak Yapısal İşlevselcilik’de yapı ve yapının işleyişindeki düzen söz konusudur. Toplumsal normlar, gelenek, görenek, örf ve adetler ile birlikte toplumsal kurumlar yapıyı oluşturan ögeler olarak kabul edilmektedir. İşlevselci Yaklaşımın, sosyolojinin kurucusu olarak kabul edilen A. Comte’un pozitivist yaklaşımı ile etkisinin görülmeye başlandığı bilinmektedir. Yapısal İşlevselci Yaklaşımı savunan Durkheim’e göre toplumu meydana getiren unsurlar görevlerini yerine getirdiğinde toplum normal konumdadır, bu unsurlar görevini aksatır ise bu duruma hastalıklı ya da anaormal durum denilmektedir. İşlevselci Yaklaşım, toplumu bir organizma olarak kabul ederek hem onu oluşturan yapıya hem de onu oluşturan unsurların nasıl işlediğine odaklanması gerekmektedir. Toplumu yaşayan bir organizma olarak kabul eden A. Comte ve H. Spencer, organizmayı oluşturan organların sağlıklı ve birbirleriyle sistem içinde oldukları zaman organizmanın sağlıklı yani toplumun düzen halinde olduğunu söylemenin mümkün olduğunu vurgulamışlardır (Kasapoğlu & Karkıner 2012: 10). Durkheim, ‘organik’ dayanışma olarak adlandırdığı ‘farklılaşma ve bütünleşme’ çalışmalarını organizmaya benzetme sebebini temellendirmiş olsa da bunu devam ettirmemiştir. Fakat H. Spencer eserinde bu benzemeyi vurgulamaya devam etmiştir (Tunçay & Uğur 2010: 367-368).

A. Comte'un 'Üç Hal Yasası'nda olduğu gibi toplum bilimlerinde önemli yeri olan çalışmalarda biyoloji biliminden fayda sağlanmıştır. Analoji yöntemi kullanılarak yapı ve sistemler ile ilgili açıklamalar yapılırken biyolojik kavramlarla benzetiler kullanılmıştır. Bir insan vücuduna benzetilen toplum ve bu vücudun organlarına benzetilen toplumun kurumları örnek olarak gösterilebilir (Kasapoğlu & Karkıner 2012: 10). Benzer şekilde Parsons, son kuramsal çalışmalarında toplum ile ilgili yaklaşımlarda bulunurken hiçbir kararsızlık içinde kalmadan biyolojik sistemin etkisini toplumlarda görmenin mümkün olduğunu dile getirmiştir (Tunçay & Uğur 2010: 368-369).

Toplumda gözlenen bazı tutumların toplumsal düzeni bozarak sistem üzerinde olumsuz etkiler oluşturduğu durumları Merton 'ters işlev' kavramı ile açıklarken Levy ise kavramların simetrisini uygulamanın uygun olduğunu savunarak işlevsel kavramını nötr/tarafsız olarak kabul ederek Merton'un ters işlev olarak adlandırdığı durumu 'ters işlevsel' kavramı ile açıklamıştır (Tunçay & Uğur 2010: 373).

Toplumun gelişmişlik ve huzuruna ailenin nasıl etkisi olduğunu inceleyen işlevselcilere göre Murdock'un (1949) de belirttiği gibi toplum sürekliliğini sağlamak istiyor ise bazı gereksinimleri gidermek ya da bazı görevleri yerine getirmesi gerekmektedir. Bunlar sosyokültürel yapılara göre farklılık göstermiş olsa da bütün toplumlarda ailenin var olduğunu düşündüğümüzde evrensel altı farklı görevden bahsedebiliriz. Bunlar ekonomik üretim başta olmak üzere çocukların sosyalleştirilmesi, üreme, cinsel kontrol, yaşlı ve hastaların bakımı, eğlenme olarak aktarılabilir (Kasapoğlu & Karkıner 2012: 12).

Evlenmede tercih edilen yaş, boşanmada görülen oran, çocuk sayısındaki değişimler, göç oranları, iş istihdamında yaşanan sorunlar, yoksulluk gibi durumlar üzerinde çalıştıklarını söyleyebileceğimiz işlevselciler, bireyi esas alan mikro çalışmalardan ziyade makro ya da orta ölçekteki araştırmaları tercih ederler (Kasapoğlu & Karkıner 2012: 13).

1.2.2.4. Yapısalcı Yaklaşım

Yapısalcı yaklaşım Fransa'da A. Comte, Almanya'da K. Marx tarafından ortaya çıkmıştır. (Tunçay & Uğur 2010: 607).

Bütün düşünce dünyasını etkisi altına alan doğa filozoflarından olan Kepler, Newton ve Galileo fiziki dünyanın yasa ve sistemleri üzerinde çalışmalar yaparak fizik, mekanik ve astronomik anlamda ürünler çıkarmışlardır. Filozofların bu çalışmaları 16. ve 17. yüzyılda insanı ve toplumu konu alan araştırmacıların düşünce yapıları üzerinde etikili olmaya devam etmiştir. Toplumu makine olarak düşünerek makinenin parça ve hareketi ile ilgili araştırma yaparak 'sosyal mekanik' ya da 'sosyal fizik' gibi çalışma alanları oluşmuş, organizma ve biyolojik sistem gibi makine ve mekanik sistemler ortaya çıkmıştır (Tunçay & Uğur 2010: 606).

1.2.2.5. Çatışmacı Yaklaşım

Toplum içinde var olan çıkarları ve görüşleri aynı gruplar ve aynı görevi yapıp aynı şartlarda yaşayan sınıflar arasında toplumsal, ekonomik ve siyasi yönetim ile ilgili eşit olmayan yasalara göre kurulmuş olan durum üzerinde durarak var olan sosyopolitik sisteme eleştirel bakış açısıyla yaklaşılırlar. Bunun dışında birbirleriyle tarihi anlamda zıt olan ve toplumun davranışlarında yönlendirici etkisi olan hukuki, politik, felsefi, bilimsel, dini ve ahlaki düşüncelerin bütünü olarak kabul edilen ideolojiler çatışmacılar için oldukça önemlidir (Kasapoğlu & Karkıner 2012: 13,14).

Karl Marx sanayi devrimi hakkında yaptığı araştırmalarla çatışma kuramına önemli gelişmeler sağlamıştır. Bu çalışmalarda üretimi elinde bulunduran ve burjuva olarak adlandırılan güçlü sınıfın toplumun büyük bir kısmını oluşturan proletarya olarak adlandırılan işçi sınıfının yarattıklarına el koyarak onlar üzerinden çıkar sağladıkları gözlenmiştir. Ralf Dahrendorf gibi Marksist yaklaşımı benimsemeyen çatışma kuramcılarında bulunmaktadır. Ona göre otoritenin var olduğu bütün toplumlarda çatışma da var olacaktır (Kasapoğlu & Karkıner 2012: 14). Yazı bulunmadan önce varlığını sürdüren toplumlarda da aslında çatışmanın varlığından söz edilebilir fakat yapılan antropolojik araştırmaların bu durumu göz önünde

bulundurmadığı söylenebilir. Toplumda yaşayan birey ya da grupların dini tercihleri, teoloji alanındaki farklı tutumları ya da ideolojilerden beslenerek arzulan toplum düzenlerindeki farklılık toplumsal çatışma ortamının nedenleri olarak gösterilebilir (Tunçay & Uğur 2010: 374).

Çatışmacı yaklaşımın merkezinde kabul ettiğimiz Marksizm yapısalcı bir kuram olduğu için Çatışmacı yaklaşım aynı zamanda Yapısal İşlevselcilik gibi modern ve makro düzeyde bir kuramdır. Marksizm toplumlarda alt yapı ve üst yapı olarak ikili bir sınıf düzeni ortaya çıkartır. Kapitalizme bağlı olarak ekonomik anlam verilen alt yapı, aile gibi üst yapı kurumları üzerinde belirleyici role sahiptir. Bu durumda toplumun temelinde bulunduğu kabul edilen çekirdek ailenin kapitalizmin etkisine kaldığı kabul edilmektedir ve aile kapitalizmin sürekli olarak üretilmesinde kullanılan ideolojik bir araç haline gelmektedir (Kasapoğlu & Karkıner 2012: 15).

Henslin'e göre, toplumsal anlamda çalışmak isteyen araştırmacılar boşanma ile ilgili araştırma yapmak istediklerinde öncelikli olarak eşitsizlikler üzerinde durmayı tercih ederler. Kadın ve erkek arasındaki eşitsizlikten yola çıkarak kadınların istismar edildiğini ve toplumda erkeğin güçlü kabul edilerek eşit olmayan bir yapının sürdürülmesinde ailenin rolünü araştırmaya yönelik çalışmalar yapılmaktadır. (Kasapoğlu & Karkıner 2012: 15).

Son zamanlarda kadının aktif çalışma hayatına katılması ve çeşitli örgütlerle kadınların haklarının artık savunulur hale gelmesi ile birlikte alışılmış olan kadın hakları ve görevleri ile ilgili düzen de değişmeye başlamıştır. Dolayısıyla erkeğin aile içinde ekonomik anlamda yetkisinin azalmasını kabul edememesi ile birlikte çatışma ortamı yaratılmaktadır (Kasapoğlu & Karkıner 2012: 15).

İşlevselci yaklaşıma göre ailenin sınırlarını toplumun ihtiyaçlarını açıklayarak tanımlarken Çatışmacı yaklaşıma göre ailenin sınırlarını kapitalist sistemin oluşturduğunu açıklayarak genel bir ifade kullanmışlardır. Oysa günümüz kapitalist olarak kabul edilen toplumların farklı yapılar da olduğu umutulmamalıdır. ABD'da yaşayan Afrikalıların istihdam oranının neden daha az olduğunu problem edinen ve

çatışmacı yaklaşımı benimseyen bir araştırmacı, çalışmasını devletin uygulamış olduğu politikaları eleştirerek başlamalıdır. Çünkü bu yaklaşımın üzerinde durduğu alanlar öncelikli olarak toplumda var olan sınıfların mücadelesi ve bunun yanında güçlü kabul edilen burjuva sınıflarının istihdam sorununa ve evsizliğe bakış açısı olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda Çatışmacı Yaklaşım tarihi anlamda toplumların karşılaştırılmasını temel olarak makro düzeyde çalışmalar yapmaktadır (Kasapoğlu & Karkıner 2012: 16).

Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'nin aile yapısı üzerinde değerlendirme yapmak, aile ile ilgili hukuki anlamda uygulanan farklılıklardan yola çıkarak eşitsizlik hakkında çalışma yapmak, bu iki devletin de aile ile ilgili uyguladığı politikaları karşılaştırmak, geleneksel toplumdaki ve modern toplumdaki aile yapısı temel alınarak kadın ve erkek rol mücadelesini araştırmak Çatışmacı Yaklaşımın benimsediği konulara örnek olarak verilebilir (Kasapoğlu & Karkıner 2012: 16).

1.2.2.6. Feminist Yaklaşım

İşlevselci Yaklaşımın ve Çatışmacı Yaklaşımın düşüncesine tamamen ters olarak ortaya çıkan Feminizmin bu tutumunun altında önemli bir neden bulunmaktadır; bu neden ise ataerkillik olarak adlandırılan erkeğin egemen olduğu kabul edilen görüştür. Feminist kuramların hepsi ailede egemen olan gücün erkekte bulunduğunu savunurlar (Kasapoğlu & Karkıner 2012: 16, 17). Aile içerisinde olduğu kadar diğer toplumsal kurumlarda da erkeğin gücünün seviyesi farklılıklar göstermiş olsa da kadından daha üstün olduğu yapılan antropolojik çalışmalar ile ortaya çıkarılmıştır (Battal 2010: 115-116).

İşlevselciler aile üyelerinin olduğu imkanların eşit ya da üyelerin çıkarlarının birbirlerine paralel olduğunu savunurlar. Bu noktada Feministler, İşlevselcilere karşı eleştirel bir yaklaşım sergilemişlerdir. Çünkü İşlevselcilerin bu düşüncesi toplumsal cinsiyet ayrımını bir kenara bıraktıklarını gösterir. Halbuki kadın, eve ait olan bütün işleri ve çocuklara ait olan yetişkin sorumluluğunu yerine getirmekle görevlendirilmiştir (Kasapoğlu & Karkıner 2012: 17).

Sanayileşme ile birlikte ev dışında çalışma imkanı bulduğunda kadının aslında iki kez sömürüldüğünü söylemek kaçınılmaz bir durum olacaktır. Kadının hem ev işlerini yapmakla yükümlü olması hem de evden ayrı olarak iş yerinde görevlerinin olması bu duruma sebep olarak gösterilebilir. toplumda kadın ve erkek görevlerinin değişmeyeceğini savunan İşlevselcilere eleştiri olarak, bu toplumsal görevlerin kültür ile ilgili olduğunu kabul ederek zamanla ve öğrenilerek değişebileceğini savunurlar (Kasapoğlu & Karkıner 2012: 17).

1.2.2.7. Postmodern Yaklaşım

Toplumsal anlamda değişimi sürekli olarak koruyabilmek ve gelişmeyi sağlamak modern toplumların en temel özelliklerinden biridir. Bu gelişmeyi sağlayabilmek ve var olan toplumsal yapıyı daya iyi konuma getirebilmek için değişim sürecine girerek yeni bir toplum inşası oluşturmak gerekir. Marksist, sosyal muhafazakâr, yapısal feminist kuramlar aile üzerinde çalışmalar yapmanın anlam kazanabilmesi için ailenin gelişmesini konu edinirken diğer taraftan da bu ailenin içinde bulunduğu toplumun ve toplumu oluşturan bireylerin gelişiminin de konuya dahil olması gerektiğini savunurlar. ‘çocuklar belirli bir yaşa kadar anne ve babasıyla yaşama gereksinimi duymaktadır’ gibi söylemler modern toplum söylemi olarak kabul edilir. Postmodernistler ise bu görüşe karşı çıkmaktadır. Her ne kadar bu söylemler yaşanan toplumun üyeleri tarafından kabul edilse de tarihsel süreç içinde belirli bir döneme ait ve belirli bir kültürel kodlara sahip olduğu için genelgeçer olarak kabul etmek mümkün olmamaktadır. Bunun yanında modernistler aile ile ilgili konularda doğru ve yanlış olanın neler olduğunu ifade etmenin gerekli olduğunu düşünürken postmodernistler aksine diğer ailelere yönelik sorun oluşturmadan her ailenin kendi için doğru olanı yapması gerektiğini savunular. Postmodern kuramcılarına göre ötekilerden farklı olma isteği, karışıklığı da içinde barındırdığı için evlilik türleri ya da cinselliğin boyutları gibi aile yapısını etkileyen unsurlardan biri ötekilerden daha iyi ya da kötü kabul edilemez (Bonnett & Skinner 2008: 256, 257).

Toplum bilimcilerin pek çoğuna göre bireyin gereksinim duyduğu şeylerin karşılanması dışında buna paralel olarak hem devletin hem de toplumun

gereksinimlerini karşılamak da ailenin üstüne düşen temel sorumlulukları arasındadır. Gündelik yaşamda ise aileyi, duygusal anlamda bağ kurmuş olan ve hayatı paylaşmak isteyen bireylerin oluşturduğunu söyleyebiliriz. Amerika'da yapılan çalışmalar sonucunda verilen resmi verilere göre aile kavramı ve hane kavramının farkı dile getirilmiştir. Onlara göre aile evlenme, yasalara uygun şekilde evlat olmak ya da doğum gibi nedenlerle birlikte yaşanan ve en az iki kişiye sahip olan bir kurumdur. Fakat haneler her zaman aileden oluşmak zorunda değildir. Aynı cinsel tercihi olan ya da farklı cinsiyetten olan bireyler, tek yaşamayı tercih edenler, aynı evi yaşam alanı seçmek zorunda olanlar aile tanımlaması dışında kalmaktadır. (Arslan 2013: 96).

Toplum bilimciler sanayi devriminden sonra yaşamını şehirlerde sürdüren toplumlar insani ilişkilerini ve toplumsal bağlarını koruyamamış, kentleşme süreci içinde kurdukları toplumsal ilişkileri de sağlam dayanaklar olmadan kurmuşlardır. Dolayısıyla bu durumun toplumsal anlamda bir bütünü ifade edecek şekilde bağ oluşturmak yerine var olan bağın zamanla çözüldüğünü söylemek kaçınılmaz olmuştur (Arslan 2013: 92).

Teknoloji alanında ilerlemiş ve bireyciliği savunan toplumlarda bireyler arası karşılıklı ilişki kurmak ve bu ilişkilerin devamlılığını sağlamak oldukça zordur. Fakat buna rağmen bu toplumlarda akrabalara karşı olan ilgi ve bireyler arası bağlılık son derece önemlidir. Yaşlı olarak kabul edebileceğimiz bekar ya da eşi olmayan kadınların genellikle aynı şartlara sahip olan başka kadınlarla iyi anlaşır uzun süreli ilişki yürüterek çoğu zaman birlikte yaşamayı tercih ettikleri söylemek bu duruma örnek olabilir. Başka bir örnek ise günümüzde artık iş hayatımız oldukça önem kazanmakta ve zamanımızın büyük bir çoğunluğu iş yerlerinde geçmektedir. Bu durumun birlikte çalıştığımız kişilerle daha samimi ilişkiler kurup duygusal anlamda daha çok paylaşım yapılması için ortam hazırladığı söylenmektedir. Artık pek çoğumuz niceliği daha az olan meslektaş ya da komşu gibi az sayıdaki grup arkadaşlarımız ile niteliği daha fazla olan ilişkiler kurmayı tercih etmekteyiz (Arslan 2013: 93).

Ailenin, toplumda var olan kural ve değerler ile uyum halinde ya da bu kural ve değerlere karşı bir çatışma halinde olması aslında bize olması istenilen ideal aile

yapısını ve bu konudaki tutum ve inançları ifade eder. Her aile yapısının kendine ait kodları vardır ve bu kodlar sadece o aileye özgüdür. Fakat bu özgü olan durum aslında toplumun kültür yapısı ile, içinde yaşadıkları toplumsal grubun değerleri ile çevrilmiştir (Arslan 2013: 109).

II. BÖLÜM

2. TÜRKİYE'DE ROMAN LİTERATÜRÜ

2.1. Kitaplar

Romanlar ile ilgili Türkiye de yazılmış bazı kitaplar bulunmaktadır. Bunlardan biri çalışmamda başucu kitabı olarak kullandığım, Hasan Hüseyin Taylan ve İsmail Barış'ın Romanlar ve Sosyal Dışlanma isimli eseridir. Eserde Romanların, sahip oldukları etnik yapılarından dolayı mevcut olan kültürün içinde yer edinemediklerini ve bu düşüncenin temelinde yatan sebebin ise Çingene kavramına yakıştırılmış olan küçük düşürücü sıfatlar olduğuna değinilmiştir. Dolayısıyla Kocaeli'nde ikamet eden 208 Roman ile yapılan bu çalışma sonucunda kendilerini Çingene olarak değil Roman olarak kabul edip toplumun da bu şekilde tanımlamasını talep ettikleri görülmektedir. Zamanla sosyal anlamda dışlanmanın azaldığı gözlenen Roman grupları, roman olmayanlar ile toplumsal bağ oluşturmakta zorlandıkları savunulmaktadır. Aile ekonomileri için çalışma hayatına başlayıp eğitimlerini sona erdirmek zorunda kalan Roman kadın ve erkekler, okul arkadaşlarının da istemsiz tutumuyla birlikte eğitim hayatlarına son vermek durumunda kalmışlardır. Sonrasında ise okul çağındaki bu çocuklar gerek aileleri tarafından gerekse isteyerek evlilik sürecine girerler (Hasan H. Taylan, İsmail Barış, Romanlar ve Sosyal Dışlanma, 2015).

Ali Rafet Özkan'ın yazmış olduğu kitapta Romanlar ile ilgili söylene gelmiş aslı olmayan, birinin adı 'Çin' diğeri'nin adı 'Gen' olan iki kardeşin zinası ile ortaya çıkan bir soy olarak söylene gelmiş olan pek çok hikâyenin temellendirilmesi yapılmıştır. Dilbilimsel çalışmalar sonucunda Dünyaya yayılan Romanların ilk yaşam yerlerinin Hindistan olduğu kabul edilmiştir. Dünyanın neredeyse her yerinde görebileceğimiz bu

Roman gruplarını Avrupa ‘Türk Ajanı’ gibi algılayarak bu duruma yönelik politikalar izlemiştir. Osmanlıdan günümüze kadar bu topraklarda yaşayan Romanlar devlete karşı ayaklanma çıkarmamış, Osmanlı kayıtlarında da anlaşılacağı gibi kendilerini Türk toplumunun yanında göstermişlerdir. Kendi kültürel dokusunu korudukları gözlenen Romanlar inançları konusunda ise göç ettikleri bölgenin dini eğilimine ayak uydurmuşlardır (Ali Rafet Özkan, Türkiye Çingenele, 2000).

Romanlar ile ilgili Ali Arayıcı’ya ait olan kitapta 9. ve 10. yüzyılda Hindistan’dan göç ederek sonrasında güzergâhını Avrupa’ya çeviren ve orada yerleşim alanı oluşturan Romanların Avrupa’da görülme tarihi yaklaşık olarak 15. yüzyıla denk geldiği vurgulanmıştır. Göçebe yaşamı da devam ettiren Romanlar, yerleşik yaşama geçseler de sahip oldukları kültürel dokuyu korumuş, kendi mesleklerini sürdürmüş, müzik anlayışlarını dahi değiştirmemişlerdir. Kendilerine yönelik uygulanan karşıt politikalara rağmen yaşam şekillerini ve hayata bakış açılarını bugünlere kadar sürdürmüşlerdir. Dünyadaki Romanların toplam sayısının %90’ını, Hint dilinin bir kolu olduğu bilinen ‘Romani’ dilini konuşan ve ‘Rom’ olarak kabul edilen Roman grubu oluşturmaktadır. Bunun yanında ‘Manuş’, ‘Sinti’ ve ‘Gitan’ gibi gittikleri yerlere göre farklı isimlendirilen Roman grupları vardır (Ali Arayıcı, Avrupa’nın Vatansızları Çingenele, 2008).

Osmanlı Devletindeki Romanlar ile ilgili kitap yazan İsmail Altınöz, toplumsal yapı içerisinde çok fazla konu edinmemiş olan Romanların devlet ile olan karşılıklı kurdukları bağ ele alınarak yaşam tarzları ve uğraştıkları meslekler gibi gündelik yaşamlarına ilişkin bilgiler verilerek Osmanlı Devletindeki konumları aktarmıştır. Orta Avrupa, doğu ve güneydoğu Avrupa’ya göç eden Romanların buldukları toplumda uyum problemi yaşadıkları göz önünde bulundurularak Osmanlıdaki yaşanan dönüşüm süreci hakkında hukuki, toplumsal ve siyasal düzenlemeler hakkında bilgi verilmektedir (İsmail Altınöz, Osmanlı Toplumunda Çingenele, 2013).

Yayınlanmış olan Necmettin Kuzu’ya ait yüksek lisans tezinde Romanların göçebe şeklinde yaşam sürdürmeleri nedeniyle farklı kültürel, sosyal ve dini değerlere sahip olan toplumlarla bir arada yaşadıkları belirtilmiştir. Düzce’de yaşayan Romanlar

üzerine yazılmış olan bu tez çalışmasında, dünyanın pek çok bölgesine yayılmasına rağmen kültürel değerlerini ve sosyal yapılarını koruyan bu grupların dini tutumları üzerinde araştırma yaparak yanlış bilinen gerçekleri ortaya çıkararak önyargıları kırmak amaçlanmıştır. Yapılan çalışmada İslam kültürünü esas alınarak gözlemler yapılmış ve buna paralel olarak anket soruları hazırlanmıştır. 43 soru ile hazırlanan anket formu neticesinde Roman gruplarının Sünni inanç değerlerine sahip çıktıkları görülürken dini eğitim anlamında eksikleri olduğu saptanmıştır (Necmettin Kuzu, Düzce'deki Roman Vatandaşlarımızın Dini Tutum ve Davranışları, 2010).

Romanlar ile ilgili yapılmış olan başka bir çalışma Kocaeli ilinde yaşayan Romanları kapsamaktadır. Yapılan çalışmada ekonomik anlamda desteğe ihtiyacı olduğu gözlenen Romanların yaşam şartlarının zorluğu belirtilmektedir. Bu sorunun temelinde Romanların eğitim seviyelerinin toplum düzeyinin altında olması, istihdam sorununun merkezinde olup işsiz kalmaya mahkûm edilmeleri görülmektedir. Bu çalışmaya göre Romanların yaşadığı bu sorunların en temel sebebi 'sosyal dışlanma' olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla çalışma Romanlar ve Roman olmayanlar üzerinden sürdürülerek sosyal uyum sürecindeki problemler çözülüp sosyal dışlanmanın önüne geçen politikaların oluşturulması için öneriler sunmaktadır (Nurhan Demirel, Romanların Sosyal Dışlanma Probleminin Romanlar ve Toplum Düzeyinde Karşılaştırmalı Araştırması: Kocaeli Örneği, 2012).

Sakarya Romanları ile ilgili yazılmış bir tez olan bu çalışmada ise Akın Özdemir'e aittir. Sosyo-ekonomik alanda yapılan araştırmalara bakıldığında yoksulluk problemi toplumlar için önemli bir yere sahiptir. Toplumda var olan ekonomik kaynaklar adil bir paylaşım yaparak dağıtılmasına yönelik izlenen politikalar aynı zamanda yoksulluğun da önüne geçmiş olacaktır. Sanayi Devrimi'nden önce istihdam ile ilgili olan yoksulluğa cinsiyet, eğitim, etnik köken gibi etmenler de zamanla dâhil olmaya başlamıştır. Sakarya ilinde uygulanan bu saha çalışmasında ise yaşadıkları toplumlardan farklı etnik yapıya ve kültürel değerlere sahip olan Romanların yoksulluk ve istihdam süreçleri incelenmiştir. Bu bağlamda sivil toplum kuruluşlarının ve yerel yönetimlerin izlemiş olduğu politikalar değerlendirilmiştir. Romanların ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına uğraştıkları iş alanları araştırılıp çalıştıkları şartlar da göz önünde

bulundurularak içinde buldukları ekonomik duruma yönelik öneriler yapılmıştır (Akın Özdemir, Romanlarda Çalışan Yoksulluğu: Sakarya Gazipaşa Mahallesi Örneği, 2014).

Doktora tezi olarak incelemeye aldığım bu çalışma İzmir’de yaşayan Romanların sosyo-ekonomik alanda araştırmasını yapmıştır. Romanların sosyo-ekonomik yapısını ele alan bu tez çalışmasında ekonominin küreselleşme sürecine bağlı olarak başka bir şekil aldığı gözlenerek teknoloji başta olmak üzere bilgi ve sermayenin yeni oluşan ekonomi politikalarında önemi artmıştır. Bu durum küresel ekonomi dengesini bozarak eşitsizliklerin oluşmasına ortam hazırlamıştır. Bu eşitsizlikler aktif çalışma ve istihdam piyasalarında, ekonomi ve sınıfsal yapılarda tekrar eden bir düzenlemeye yol açmıştır. Süreç içinde savunma gücü olmayan Roman gruplar kendi kültürlerine ait olan çoğunlukla işgücü isteyen mesleklerine devam ederek sistem içinde korumasız kalmışlardır. İzmir ilinde yapılan bu çalışma farklı sosyal yapıya sahip Roman gruplarının ekonomik anlamda hayata tutunmaları için çeşitli öneriler verilmiştir (Umur Askın, Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Yasayan Romanların Sosyo-Ekonomik Durumları ve Beklentileri: İzmir İli Örneğinde Bir Alan Araştırması, 2011).

Çalışmanın kapsamında olan Trakya’da yaşayan Romanlar Dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi müzikle uğraşmışlardır. Müzikalin bilgi, yetenek ve toplumsal boyutları olduğunu düşünecek olursak; Romanlar yaşam koşulları ne olursa olsun yaşadıkları mahalleleri müzikal okullarına meydan okuyan bir yapıya çevirmişlerdir. Bu araştırma Romanların yaşamları bu-oyunca hâkim olan müzikal öğrenmeyi odak noktası kabul ederek nitel bir araştırma ile Trakya’da (Keşan, Tekirdağ, Edirne, Lüleburgaz, Hayrabolu, Kırklareli,) 36 katılımcı ile çalışılmıştır. Öncelikle Romanların gündelik yaşamlarında müzikal öğrenmenin unsurları temel alınmıştır. Burada öğrenmede etkin rolü olan mahalle ve sokakların kamuya açık olduğu göz önünde bulundurulduğunda Romanlar için öncelikle müziğin gelir sağlayan bir meslek olarak görüldüğünü söylemek mümkün olmuştur.

Yapılan araştırma sonrasında öğrenme süreci, yönelim, birikim ve üretim olmak üzere ele alınmıştır. Sonrasında ise Trakya’daki Romanların çalgı seçimlerinde etkili

olan unsurlar üzerinde durulmuştur. Ekonomik koşullar, toplumsal talep, kişideki fiziksel özellikler, teknolojik gelişmeler bu seçimi yaparken etki eden faktörler arasında değerlendirilmiştir. Son olarak ise müzikal öğrenmede cinsiyetin rolleri üzerinde durularak geçmişte kadınların müzikalde daha etkin rol aldıkları sonucuna ulaşılmıştır (Ulaş Özer, Trakya'daki Çingene Müzisyenler ve Yaşantıda Gerçekleşen Müzikal Öğrenme, 2012).

Romanlar ile ilgili yapılan başka bir araştırmaya göre kültürel yapı, ait olunan etnik yapı ve yaşam şekilleri gibi unsurlar nefret söylemlerinin etkisini ve yönünü belirler. Bu söylemler genel anlamda ön yargılar, ötekileştirme, cinsiyet ayrımı, ırkçılık ve homofobiden kaynağını alır. Ait olduğumuz gruptan farklı yapıda olan gruplara yönelik katlanma seviyesi ve tahammül gücü düşük olmakta ve şiddet ile birlikte büyük sorunlara dönüşür. Homofobik, transfobik, dinsel, ırkçı, inanç temelli ayrımcılık ya da politik söylemlerde kullanılan kelimeler ve bu kelimelerin sıralaması nefret söylemine etki eden başlıca unsurlar arasında kabul edilir. Özellikle kitle iletişim araçlarında kullanılan dil ve söylemler önemli bir rol oynamaktadır. Ötekileştirme yapılarak ayrımcılığa ortam hazırlayan nefret söylemleri, etki altında olan grup üyelerine karşı saldırı ortamı oluşturarak ve linç meşru kılmaktadır (Hakan Alp, Medyada Nefret Söylemi ve Çingene Toplumuna Yönelik Ayrımcı Söylemin Suça Dönüşme Süreci, 2015).

İsmail Altınöz'ün aynı isimle yazmış olduğu çalışma öncesinde yayınlanan bu tez çalışması kapsamında Romanların Osmanlı Devleti'ne gelişleri Balkanlardan olduğu söylenmektedir. Genellikle yaşadıkları bölge ise Rumeli olarak kabul edilmiştir. Osmanlı Devleti Rumeli'de Romanlar için 'Roman Sancağı' oluşturmuştur. Göçebe yaşam şeklini benimsedikleri için kesin kabul edilebilecek bir sayıya ulaşamamıştır. Tahrir defterlerinde "Kıbtıyân-ı Vilâyet-i Rum-ili" olarak adlandırılmışlardır. Kanuni Sultan Süleyman döneminde (1520-1566) Romanların kayıtları ve bağlı oldukları kadılıklar tahrir defterlerinde kayıt altına alınmıştır. Rumeli'de yaşayan Romanların hukukî, askerî ve mâli işlerini düzenlemek için Kırklareli merkezli Hayrabolu, Hisar-ı Zağra, Malkara, İncügez, Döğenci-Eli, Yanbolu, Gümülcine, Dimetoka, Pınarhisar, İpsala, Çorlu ve Keşan'ı içine alacak şekilde Roman sancağı oluşturulmuştur. Osmanlı

Devleti'nde yaşayan Romanlar 16. yüzyıla kadar vergilerini cizye ve ispenç ödeyerek karşılamaşlardır (İsmail Altınöz, Osmanlı Toplumunda Çingeneler, 2005).

2.3. Makale ve Sempozyumlar

Suat Kolukırık çalışmasında önyargıları göz önünde bulundurarak ve birden çok kişiyi kapsayan temel görüşü esas alarak Roman kavramının bireyde bıraktığı izlenimi ortaya çıkararak kavram üzerinde yeniden sorgulama yapmaya çalışmıştır. Romanlar hakkında yayımlanmış 1870'den bugüne kadar Türkçe yapıtlardaki Roman kavramı ve bu kavramın bireyde ortaya çıkardığı imaj çalışmanın birinci bölümünde ele alınmıştır. İkinci bölümde Romanlar ile ilgili olarak gündelik hayatta söylenen kalıplar, fıkralarda kullanılan kalıplar ve söylencelere yer verilirken son bölümde ise üniversite öğrencilerinin katılımıyla Roman kavramının zihinde daha önceden var olan bağlantılarıyla bilinç dışına aktarılırken hangi kavramlar ile çağrışım yaptığına dair veriler toplanmıştır (Suat Kolukırık, Türk Toplumunda Çingene İmgesi ve Önyargısı, 2005)

Çalışma şartlarının esnek olması ve hem hakları hem de gelirleri bakımından düzensiz bir sektör olarak bilinen eğlence sektörü bu çalışmada post modernleşme ile bağlantılı olarak incelenmiştir. Dünya'ya çıkış sahnelerinden bu yana eğlence sektöründe sıklıkla gördüğümüz Romanlar, çalışma alanlarının da çok geniş olmamasının etkisiyle bu sektörde yoğunluklu olarak çalışmaktadır. Ankara'da yapılan bu çalışma ile 24'ü aynı sektörde olan ve 23 Roman ile görüşmeler yapılmıştır. Bireyin bağlı olduğu ırk ve cinsiyet faktörleri göz önünde bulundurularak çalışanlarını seçen bu sektörün personelleri açısından çalışma şartlarının ne kadar elverişsiz olduğu üzerinde durulmuştur (Nursel Durmaz, Eğlence Sektöründe Çalışma Koşulları ve Ayrımcılık: Çingeneler Örneği, 2015).

Bulgaristan'dan Çanakkale'ya göç eden Romanları ele alan bu çalışmada bireylerin veya grupların, içinde yaşamış oldukları toplumda gerçekleşen doğal koşullar başta olmak üzere ekonomik, sosyal ya da siyasi problemlerden etkilenerik

buldukları ortamı değiştirmek amacı ile ya başka bir topluma ya da toplum içinde başka bir yerleşim yerine göç ettikleri belirtilmiştir. Bulgaristan'ın ülkesinde yaşayan Türk halkına yönelik izlenmiş olduğu politikalar doğrultusunda 1950 yılında, sayılarının yaklaşık olarak 250.000 olduğu düşünölen Türk gruplarını Türkiye'ye göçe zorlamıştır. Bu sürede Bulgaristan'dan göç eden Türkler arasında Roman gruplarının da asılsız kimlikleri ile Türkiye'ye giriş yaptıkları saptanmıştır. 1 yıl içerisinde Türkiye'ye yerleşen göçmen sayısı 154.393'e ulaşmış ve sınır kapıları kapatılmıştır. İki hükümet arasında ikamet sözü verilen göçmenler yaşam alanlarına yerleştirilmiş ve toprak sahibi olmuşlardır. Biga, Lâpseki, Çan, Eceabat, Gelibolu gibi Çanakkale'nin pek çok yerleşim alanına göç etmişlerdir (Mithat Atabay Çingene Sorunu ve 1950-1951 Yıllarında Bulgaristan'dan Çanakkale'ye Göçler 2012).

Sakarya ilinde yapılan bu çalışma, henüz eğitim çağında olan çocukların evlendirilmesiyle birlikte ortaya çıkan problemleri saptamak ve bunun yanında gerçekleşen evliliklerin ne gibi sorunlara yol açtığını tespit etmek amacıyla 200 Roman aile üzerinde yapılan araştırmalar sonucunda hazırlanmıştır. Erken yaşta evliliği konu alan çalışmaya göre Romanların neredeyse yarısı 18 yaşına gelmeden evlenmeyi tercih ederken ilk evlendikleri yaş 12 olarak verilmektedir. Erken yaşta yapılan evlilikler 'çocuk gelin' sorununu de beraberinde getirmiştir. Bunun yanında evin bütçesini koruyabilmek adına eğitim hayatından uzaklaşarak çalışma hayatına yönelen çocuklar okula devam etmeyi bırakmış ya da devam etmiş olsalar da başarılı olamamışlardır (Hasan Hüseyin Taylan, Sakarya Roman Ailelerinde Erken Evlilik Araştırması, 2016).

2015 yılında 'Kocaeli'nde Roman Çocuklarının Eğitim Hayatına Entegrasyonu' adı verilen Avrupa Birliği hibe Projesi kapsamında düzenlenen Uluslararası Roman Sorunları Çalıştayı Kocaeli'nde gerçekleşmiş ve sonrasında bu çalıştayda sunum yapan akademisyenlerin bildirimleri ile bu kitap ile birlikte düzenlenmiştir. 2013-2015 yılları arasında Kocaeli'nde uygulanan proje kapsamında bu bölgede yaşayan Romanlar ile ilgili sosyolojik araştırmalar yapılmış, Roman Danışmanlık Merkezi kurulmuş ve aile eğitimleri düzenlenmiştir. Yapılan sosyolojik araştırma sonucunda bölgede yaşayan Romanların yaşadığı sorunlar tespit edilmiş ve çözüm önerileri geliştirilmesi

amaçlanmıştır (Yusuf Genç ve Hasan Hüseyin Taylan Uluslararası Roman Sorunları Çalıştayı Bildiri Kitabı 2015).

III. BÖLÜM

3. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

3.1. Araştırmaya Katılanların Genel Özellikleri

Bu bölümde araştırmaya katılanların öncelikle genel özellikleri ve demografik bilgileri elde edilen veriler doğrultusunda yorumlanacaktır. Araştırma kapsamında toplanan veriler SPSS programı kullanılarak düz ve çapraz tablolar oluşturularak verilerin arasındaki ilişkiler açıklanacaktır.

Gerek göçebe gerekse yerleşik olmak üzere, ülkemizin hemen her yöresinde Çingenelere rastlamak mümkündür. Fakat, sosyo-antropolojik anlamda Türkiye’de Çingeneler üzerinde yapılmış sistematik bir araştırma elimizde mevcut değildir (Türkdoğan 2003: 434). Yapılan çalışmalar ile bütün Romanların sayısına ulaşmak olanaklı değildir. Bu bağlamda demografik bilgileri verilen Romanların kesin kabul edilebilecek nüfus sayılarına ulaşamamıştır.

Tablo 3.1: Katılımcıların cinsiyete göre dağılımı

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Kadın	173	54,2	54,2	54,2
	Erkek	146	45,8	45,8	100,0
	Total	319	100,0	100,0	

Bolu ilinde 319 Roman ile görüşülerek elde edilen verilere göre araştırmaya katılım sağlayan Romanların 173’ü kadın, 146’sı erkektir. Oran olarak bakıldığında görüşme yapılan Romanların %54,2’si kadın, %45,8’i erkektir.

Tablo 3.2: Katılımcıların yaşa göre dağılımı

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 18 yaş altı	24	7.5	7.5	7.5
18-34 yaş arası	163	51.2	51.2	58.6
35-49 yaş arası	81	25.5	25.5	84
50 yaş üstü	51	15.6	15.6	100
Total	319	100	100	

Yaş ortalamasının 33,9 olarak saptanan Romanların %7,5'i 18 yaşın altında olarak görülürken %16'sı 50 yaş üzeridir. 18-49 yaş aralığında kabul edilen grup ise %76,5'lik oran ile büyük bir dilimi oluşturmaktadır.

TÜİK verilerine göre 2018 yılında toplam nüfusun 311.810 kişi olarak belirtildiği Bolu ilinde erkek nüfus 154.711 iken kadın nüfusunun erkek nüfusundan daha fazla olduğu gözlenmiş ve 157.099 olduğu saptanmıştır. Türkiye genelinde 2018 yılında toplam nüfusun %23,9'unu 0-14 yaş aralığında erkekler oluştururken %22,9'unu aynı yaş aralığındaki kadınlar oluşturmaktadır. 15-64 yaş aralığındaki erkek nüfus oranı %68,4 olarak verilirken kadın nüfus oranının %67,3 olduğu görülmektedir. Bu yaş aralığında kadın oranının azaldığı söylenebilir fakat 65 yaş üstü oranlara bakıldığında ise erkek nüfus %7,7 olarak verilmesine rağmen kadın nüfus daha fazla bir oranla %9,8 olarak yaş aralığındaki nüfusun çoğunluğunu oluşturmaktadır.

Tablo 3.3: Katılımcıların eğitim durumuna göre dağılımı

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Okur-yazar değil	97	30,4	30,4	30,4
Okur-yazar fakat diploma yok	53	16,6	16,6	47,0
İlkokul mezunu	83	26,0	26,0	73,0
Ortaokul/ilköğretim mezunu	68	21,3	21,3	94,4
Lise ve dengi okul mezunu	18	5,6	5,6	100,0
Total	319	100,0	100,0	

Görüşme yapılan Romanların %30,4'ünü oluşturan okuryazar olmayanlar grubu tabloda oldukça dikkat çekmektedir. Okuryazar olduğu halde diploması olmayanlar ise %16,6'lık oranı oluşturmaktadır. Bu gruptakiler aynı zamanda hiç okula gitmeyenler ya da okula başlamış olsalar da ilkokulu tamamlamayanları temsil etmektedir. Araştırma kapsamındaki Romanların çeyreğini oluşturan grup %26'lık oran ile ilkokul mezunudur.

Bunu %21,3'lük oran ile ortaokul mezunları takip ederken lise mezunu olarak kabul edilen kısım ise %5,6'yı oluşturan oldukça düşük oranı oluşturmaktadır. Tablonun bize aktardığı şekliyle herhangi bir diplomaya sahip olmayan Romanların oranının %47 olması dikkat çekilmesi gereken bir durumu gözler önüne sermekteyken; lise mezunu olan Romanların oranı %5,6 olarak verilmektedir.

Hasan H. Taylan ve İsmail Barış'ın Kocaeli'nde yaşayan Roman vatandaşlar üzerine yaptığı araştırmaya göre Kocaeli'nde yaşayan Romanların okuma yazma oranı Bolu'da yaşayan Romanlara göre daha yüksek bir oran ile %18 olarak aktarılrken okuma yazması olduğu halde diploması olmayan Romanların oranı yakınlık göstermektedir (%13,6). İlkokul mezunu olan Roman vatandaşların oranı Bolu'da yaşayan Romanlara göre daha fazla bir orana sahipken (39,8), ortaokul mezun (ilköğretim) olan Roman vatandaşların oranının daha az olduğu (14,1) gözlenmiştir (Taylan & Barış 2015: 51,52).

Tablo 3.4: Katılımcıların medeni durumuna göre dağılımı

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Evli	239	74,9	74,9	74,9
Bekâr	60	18,8	18,8	93,7
Valid Ayrı/boşanmış	11	3,4	3,4	97,2
Dul/eşi vefat etmiş	9	2,8	2,8	100,0
Total	319	100,0	100,0	

Romanların medeni durumları araştırıldığında %74,9'ünün evli olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. %18,8'i bekâr olan Romanların %3,4'ü eşinden ayrılmış ya da boşanmış, %2,8'inin ise eşi vefat etmiş, dul olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu sonuçlara göre Roman ailelerde boşanma eğiliminin az olduğu gözlenmiştir.

Taylan ve Barış'ın yaptığı çalışmaya göre Kocaeli'nde araştırmaya katılan Romanların %76,8'i evli olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla Bolu'da yaşayan evli Romanlar ile yakın bir orana sahip olduğu söylenebilir. Yine benzer şekilde Kocaeli'ndeki Romanların %15'i bekâr, %2,9'u eşinden ayrılmış ya da boşanmış,

%5,3'ünün eşi ise vefat etmiştir. Dolayısıyla İki ilin medeni durumları kıyaslandığında benzer özellikler taşıdığını söylemek mümkün olacaktır (Taylan & Barış 2015: 54).

Tablo 3.5: Katılımcıların ikamet yerine göre dağılımı

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent	
Valid	Köroğlu	4	1,3	1,3	1,3
	Semer kant	6	1,9	1,9	3,1
	Tabaklar	16	5,0	5,0	8,2
	Yeni geçitveren	12	3,8	3,8	11,9
	Seyit	32	10,0	10,1	22,0
	Akpınar	8	2,5	2,5	24,5
	Aktaş	28	8,8	8,8	33,3
	72 Konutları	5	1,6	1,6	34,9
	Beşkavaklar	4	1,3	1,3	36,2
	Çıkınlar	36	11,3	11,3	47,5
	Gölyüzü	2	,6	,6	48,1
	Karaçam	8	2,5	2,5	50,6
	Sümer	2	,6	,6	51,3
	Diğer	70	21,9	22,0	73,3
	Karamanlı	7	2,2	2,2	75,5
	Karamurat	43	13,5	13,5	89,0
	Alaçam	35	11,0	11,0	100,0
	Total	318	99,7	100,0	
	Missing System	1	,3		
	Total	319	100,0		

Yapılan araştırma verilerine göre yaşadıkları mahalleler ağırlıklı olarak sırasıyla; Karamurat Mahallesi 43 kişi, Çıkınlar Mahallesi 36 kişi Seyit Mahallesi 32 kişi ve Aktaş Mahallesi 28 kişi olarak saptanmıştır. Bu durumun aksine görüşme yapılan Romanların Bolu ilinde en az yaşadıkları mahalleler ise Sümer ve Gölyüzü Mahallesi 2'şer kişi, Beşkavaklar ve Köroğlu Mahallesi 4'er kişi olarak aktarılmıştır. Bu Mahalleler dışında 'Diğer' olarak ele aldığımız tabloda aktarılmayan farklı mahallelerden de katılım sağlanmıştır.

3.2. Sosyo-Kültürel Yapı

Bu başlık altında Bolu’da yaşayan Romanların sosyo-kültürel yapıları başta olmak üzere eğitim seviyeleri, ekonomik ihtiyaçlarını gidermek için uğraştıkları meslekleri ve yaşadıkları konutun özelliklerini değerlendireceğiz.

3.2.1. Kimliğin İfade Ediliş Biçimi

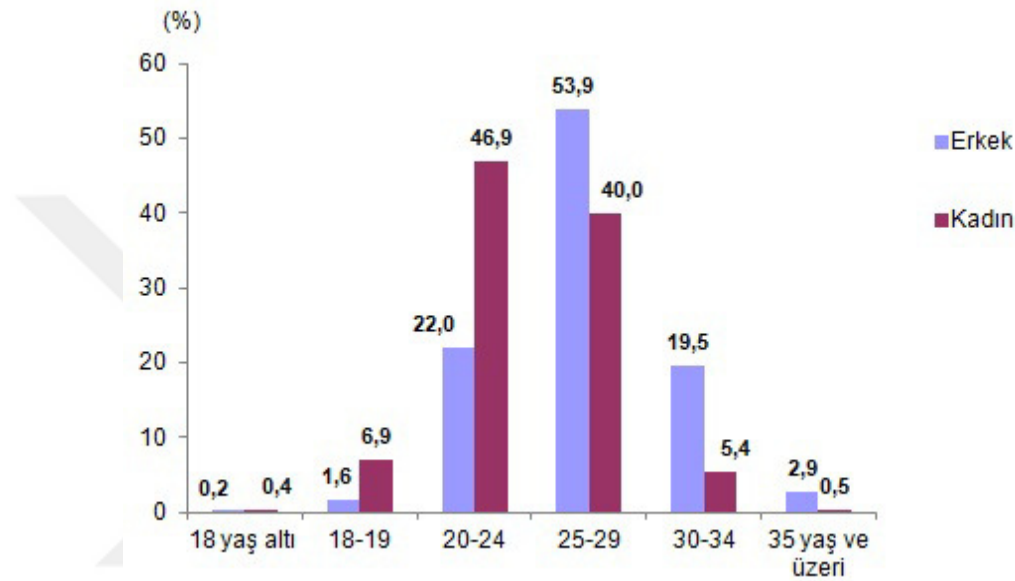
Romanlar yaygın olarak isimlendirildikleri Çingene kavramını ‘kendimi neden gizleyeceğim, ben Çingene’yim’ ifadesi ile zaman zaman kabullenmiş gibi görünseler de Roman olmayanlar tarafından bu kavramın zihinlerde hoş olmayan bir algı oluşturduğunu bildikleri için Roman kavramını kullanmayı tercih ettikleri gözlenmektedir. Bu algı nedeniyle kendi grup kimliklerini gizlemek adına Gaco’ya karşı bir benzeşme mücadelesi olduğu söylenebilir (Kolukırık 2009: 64). Kolukırık’ın ifadesi ile Gaco Roman olmayanları tarif etmek için kullanılan bir kavramdır. Bu kavram kültürel ve ırk anlamında Roman’ın kendisinden olmayanı ifade etmesidir. Bu bağlamda kültürel ve ırki sınırların belirlenmesi için önemli bir yere sahiptir (Kolukırık 2009: 66). Mezarcıoğlu’na göre Gaco ve Romanlar kardeş kabul edilmelidir (Mezarcıoğlu 2010: 12).

Romanlar, küfür etmeyen, terbiyeli, sessiz, fesat olmayan, sakin, ayırım yapmayan gibi sıfatlarla Gaco olanların tarifini yapmaktadır. Dolayısıyla Romanların kullandığı bu ifadeler, Gacoları kendilerinden gündelik yaşayış, kişilik ve alışkanlık bakımından daha üstün gördüklerini göstermektedir (Koptekin 2017: 80).

3.2.2. Ailenin Kurulması

TÜİK tarafından yapılan 2016 yılındaki araştırma verilerine bakıldığında bireylerin belirttikleri ilk evlenme yaşlarına bakıldığında; Türkiye’de ilk evliliklerin %37,5’i 20-24 yaş aralığında yapıldığı görülmektedir. %17,9’u 18 yaşından önce evlenirken bu durumu takiben ilk evlilikler en fazla %21,2 oranı ile 25-29 yaş aralığında gerçekleştiği bilinmektedir.

Cinsiyete göre ilk evlilik yaşı incelendiğinde; kadınların ve erkeklerin ilk evliliklerini en fazla 20-24 yaş aralığında yaptığı görülmektedir. İlk evliliğini 20-24 yaş aralığında yapan erkeklerin oranı %41,3 iken kadınların oranının %34,3 olduğu görülmektedir. 18 yaşından önce evliliğini gerçekleştiren kadınların oranı %28,2, erkeklerin oranı ise %5,6 olarak verilmektedir (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21869> , 26 Mayıs 2019’da erişildi).

Şekil 3.1: TÜİK verilerine göre erkek ve kadın için uygun görülen ilk evlenme yaşı

3.2.2.1. Evlilik Yaşı

On sekiz yaşından daha önce yapılmış olan evlilikler uluslararası kapsamında değerlendirilirken erken evlilik olarak kabul edilmektedir. Büyük çoğunluğu bireyin fiziksel ve ruhsal anlamda gelişmeden gerçekleşen bu evliliklerin bilinçli olarak gerçekleşmediği için literatürde ‘erken evlilik’ veya ‘zorla evlilik’ olarak nitelendirilmektedir (Taylan 2016: 222).

Tablo 3.6: Katılımcıların evlilik yaşına göre dağılımı

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 15 yaş ve altı	38	11.9	14.6	14.6
Valid 16-17 yaş arası	71	22.3	27.3	41.9
Valid 18-24 yaş arası	133	41.8	51.2	93.1
Valid 25 yaş ve üstü	18	5.5	7.1	100
Total	260	81.5	100	
Missing System	59	18.5		
Total	319	100		

Araştırma kapsamında Roman ailelerin evlilik yaşları ile ilgili vermiş olduğu cevaplar değerlendirildiğinde ilk evlenme yaşlarının Türkiye ortalamasının oldukça altında olduğu görülmektedir. Tesit edilen en erken evlilik yaşı 12 olarak bilinirken 15 yaşın altında evlenen Romanlar %14,6'lık bir alanı kaplamaktadır. Bunun yanında 16-17 yaşlarında evlenenler %27,3 oranı ile gösterilirken buna karşılık 25 yaş ve üzerinde evlenenler %7,1 oranındadır. Tablodan hareketle Bolu'da yaşayan Romanların %41,9'unun 18 yaşına gelmeden evlendiklerini söylemek mümkündür. Bunun yanında yarısından fazlası %51,2'lik oran ile 18 ile 24 yaş arasında evlenmiştir.

Kocaeli'nde yaşayan Romanların ilk evlilik yaşı 13, evlilik yaş ortalaması ise 20,2 olarak aktarılmıştır. 13 ve 15 yaş arasında evlenenlerin oranı %13,6; 16-17 yaş aralığında evlenenlerin oranı ise %20,7 olarak verilmiştir (Taylan & Barış 2015: 56). Evlilik kapsamında düşünüldüğünde Bolu ve Kocaeli'nde yaşayan Romanların benzer özellikler gösterdiği söylenebilir. Hasan H. Taylan'ın Sakarya'da yaşayan Romanlar üzerine yaptığı çalışmaya göre bu bölgede yaşayan Romanların ilk evlilik yaş ortalaması 18,7'dir. Araştırma kapsamında 18 yaşının altında evlenen Romanlar %41'lik büyük bir dilimi oluşturmaktadır. Bu oran Kocaeli Romanlarında %34,3 olarak aktarılmıştır. Dolayısıyla Bolu (%41,9) ve Sakarya'da (%41) erken yaşta evlenenlerin oranları birbirine benzerken Kocaeli'nde (%34,3) bu oran daha düşüktür (Taylan 2016: 224).

Romanlarda erken evliliğin önemli bir yeri vardır. Kendi gelenek ve göreneklerine, inanç şekillerine uygun olarak evlenmeyi tercih ederler. Roman olmayan bir kişiyle gerçekleşen evliliğin yasak olduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla 'grup içi' başka bir söylemiyle 'akraba evliliği' Romanlarda çok sık rastlanan evlilik türüdür (Arayıcı 2008: 59). Akın'a göre erken yaşta görülen bu evliliklerin yaygın olması çocukların eğitimlerine devam etmelerini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu şekilde yasal olmayan evliliklerle dünyaya gelen çocukların nüfus kayıtları olmadığı için sağlık ve eğitim hizmeti gibi pek çok hizmetten fayda sağlayamamaktadır (Akın 2016: 197).

Tablo 3.7: Evlilik yaşına göre eğitim durumunu gösteren tablo

		Eğitim durumunuz?					Total
		Okur-yazar değil	Okur-yazar fakat diploma yok	İlkokul mezunu	Ortaokul/ilköğretim mezunu	Lise ve dengi okul mezunu	
Eğer evli iseniz evlendiğinizde kaç yaşında idiniz?	18 Yaş altı Count	44	17	27	19	2	109
	% of Total	16.9%	6.5%	10.5%	7.3%	0.8%	41.9%
	18-25 Yaş arası Count	42	18	39	30	6	135
	% of Total	16.2%	7.0%	15.1%	11.5%	2.4%	52.0%
	26-35 Yaş arası Count	2	3	8	1	0	14
	% of Total	0.8%	1.2%	3.2%	0.4%	0.0%	5.5%
	35 yaş üzeri Count	0	1	1	0	0	2
	% of Total	0.0%	0.4%	0.4%	0.0%	0.0%	0.8%
Total Count	88	39	75	50	8	260	
% of Total	33,8%	15,0%	28,8%	19,2%	3,1%	100,0%	

P=0,146 (p < 0,5)

Evlilik yaşının ve eğitim durumunun karşılaştırıldığı bu tablo bize yasal evlilik yaşı olarak kabul edilen 18 yaşından önce evlenenlerin en büyük dilimini %16,7 oranı ile okur-yazar olmayanlar oluşturmaktadır. 18 yaş altında evlenenler bakıldığında %23,4'ünün herhangi bir diploması olmadığı görülmektedir. Bu oranı %10,5 oranı ile ilkokul mezunları takip etmektedir. Lise ve dengi okul mezunu olanlar ise %0,8 oranındadır. Bu demek oluyor ki eğitim seviyesi yükseldikçe erken yaşta evlenme oranı azalmıştır. İlk evliliğini 18-25 yaş arası yapanların oranını da benzer şekilde %16,2'si okuma-yazma bilmeyenlerden, %23,2'si herhangi bir diplomaya sahip olmayanlardan oluşurken %15,1'i de ilkokul mezunlarından oluşmaktadır. %2,4'ü ise lise ve dengi okul mezunudur.

Çalışma kapsamında görüşülen 26-35 yaş aralığında ilk evliliğini gerçekleştirmiş olan Romanların %2'si herhangi bir diplomaya sahip değildir. %3,2'si ilkokul mezunu iken %0,4'ü ilköğretim mezunu olarak aktarılmıştır. 35 yaş ve üzerinde ilk evliliğini yapanların %0,4'ünün diploması yok iken yine aynı oranlar %0,4'ü de ilkokul mezunudur. Tablonun tamamına bakıldığında ilkokul, ortaokul ve lise mezunu olarak kabul ettiğimiz Romanların çoğunluğu (%29) 18-25 yaş arasında ilk evliliğini gerçekleştirirken, okur-yazar olmayan ve diploması olmayan Romanlar birlikte değerlendirildiğinde çoğunluk (%24,4) 18 yaşının altında ilk evliliğini gerçekleştirmiştir. Tablonun altında aktarılan p değerinin 0,5'den küçük olması, yapılan

evlilik yaşı ve eğitim durumunun karşılaştırmasında tablosunun anlamlı olduğunu göstermektedir.

3.2.2.2. Eş Seçme Biçimleri

Demirel'in Kocaeli'nde yapmış olduğu çalışma doğrultusunda evli olan katılımcıların eğitimlerine son vermelerindeki en önemli etkenin evlilik olduğu sonucuna varılmıştır. Katılımcılar erken yaşta gerçekleştirilen evliliklerin kendileri için kültürel bir kalıp olduğunu vurgulayarak bu durum doğal olduğunu belirtmişlerdir (Demirel 2012: 56).

Tablo 3.8: Medeni durumu evli olan katılımcıların evlilik şekline göre dağılımı

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Anlaşarak	96	30,1	37,1	37,1
Görücü usulü	65	20,4	25,1	62,2
Kaçarak	98	30,7	37,8	100,0
Total	259	81,2	100,0	
Missing System	60	18,8		
Total	319	100,0		

Verilen tablo doğrultusunda Roman ailelerde kaçarak evlenmenin yaygın olduğunu söyleyebiliriz. Fakat bunun yanında anlaşarak evlenenlerin oranının kaçarak evlenenlere oldukça yakın olduğu göz ardı edilmemelidir. Oranlara bakacak olursak kaçarak evlenenler %37,8 olarak verilirken anlaşarak evlenenler de %30,1 olarak verilmiştir. Görücü usulü ile evlenenlerin oranı ise diğerler evlilik türlerine kıyasla daha az olup %25,1'dir. Dolayısıyla araştırma kapsamındaki Romanların her dört tanesinden birinin görücü usulü ile evlendiğini söylemek doğru olacaktır.

Tablo 3.9: Evlilik şekline göre katılımcıların eğitim durumunu gösteren tablo

Eğer evli iseniz, evlilik şekliniz nasıldı?		Eğitim durumunuz?				Lise ve dengi okul mezunu	Total
		Okur-yazar değil	Okur-yazar fakat diploma yok	İlkokul mezunu	Ortaokul/ ilköğretim mezunu		
Anlaşarak	Count	34	14	31	14	3	96
	% of Total	13,1%	5,4%	12,0%	5,4%	1,2%	37,1%
Görücü usulü	Count	30	6	22	7	0	65
	% of Total	11,6%	2,3%	8,5%	2,7%	,0%	25,1%
Kaçarak	Count	24	19	22	28	5	98
	% of Total	9,3%	7,3%	8,5%	10,8%	1,9%	37,8%
	Total	88	39	75	49	8	259
	Count	34,0%	15,1%	29,0%	18,9%	3,1%	100,0%
	% of Total						

P=0,044 (p< 0,5)

Kaçarak (%37,1) ve anlaşarak (%37,8) evliliğini gerçekleştiren Romanların oranlarının birbirine yakın olduğu gözlenmiştir. Görücü usulü evlenme şeklinin de %25,1 olduğu verilmiştir. Evlenme şeklini eğitim durumu ile karşılaştırarak tablo oluşturduğumuzda ise herhangi diplomaya sahip olmayanların %18,5'i anlaşarak evlenmiştir. %13,9'u ise görücü usulü evlenmiştir.

Eğitim seviyelerinin düşük olduğunu gözlemlediğimiz Romanların, verilmiş olan üç evlilik türünde de en fazla oranı okur-yazar olmayan ve okur-yazar olsa da herhangi bir diplomaya sahip olmayanlar oluşturmaktadır. Bu oranları takiben anlaşarak evlenenlerin %1,2'si, kaçarak evlenenlerin %1,9'u lise mezunu iken görücü usulü evlenenler arasında lise mezunu bulunmamaktadır. Kaçarak evlenenlerin de evlilik öncesinde görüşüklerini kabul edersek lise ve dengi okul mezunu olanlar, eğitim seviyesi diğerlerine kıyasla daha iyi derecede olanlar görücü usulü evliliği tercih etmemiştir. P değerinin 0,5'den küçük olması tablonun anlamlı olduğunu göstermektedir.

3.2.2.3. Akraba Evliliği

Romanlar ile ilgili yapılan etnografik incelemeler sonucunda, kapalı bir toplum yapısına sahip olduklarını gözlenmiştir dolayısıyla Romanların grup içi evliliği tercih ettiklerini söylemek kaçınılmaz olacaktır (Cihan 2016: 122). Arayıcı'nın ifadesiyle Romanlar kendi aralarında evlilik yapmamış olsalar, bir ölçüde de olsa değerlerini,

gelenek ve göreneklerini, gündelik yaşamlarını unutmuş, kendi gruplarına ait milli ve kültürel kimliklerini koruyamamış olurlardı (Arayıcı 2008: 60).

Tablo 3.10: Katılımcıların akraba evliliği durumunu gösteren tablo

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Evet	150	47,0	52,3	52,3
Hayır	137	42,9	47,7	100,0
Total	287	90,0	100,0	
Missing System	32	10,0		
Total	319	100,0		

Bolu'da yaşayan Romanların yarısından fazlası akraba evliliğini gerçekleştirmiştir. Diğer evlilik türlerini tercih edenlerin oranı %47,7 iken akraba evliliği yapanların oranı %52,3 olarak verilmektedir. Araştırma kapsamındaki Romanların yarısı akraba evliliği ile aile olmuşlardır. Endogami evlilik türü olarak bilinen grup içi evliliklerin Romanlarda yaygın olmasının sebebi; Roman ve Roman olmayanların toplumsal değerlerinin farklı olmasının yanında sosyal dışlanma ve ötekileştirme gibi faktörler de etkili olabilmektedir.

3.2.2.4. Nikâh Durumu

TÜİK verileri 2011 yılında ilk evliliğini gerçekleştirenler arasında hem resmi hem de dini nikâhla evlenenlerin oranının %93,7 iken sadece resmi nikâhla evlenenlerin oranı %3,3 ve sadece dini nikâhla evlenenlerin oranı %3'tür. Bölgelere göre nikâh türleri incelendiğinde, resmi nikâhı olmayıp sadece dini nikahla evlenenlerin oranının en yüksek olduğu bölgenin Güneydoğu Anadolu Bölgesi (%8,3), en düşük olduğu bölgenin ise Batı Marmara Bölgesi (%0,9) olduğu görülmektedir (13 Mayıs 2013, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do%3Fid%3D13662>, 20 Haziran 2019 tarihinde erişildi).

Tablo 3.11: Medeni durumu evli olan katılımcıların resmi nikaha durumu

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Sadece dini nikahımız var	25	7,8	9,8	9,8
Sadece resmi nikahımız var	54	16,9	21,1	30,9
Hem dini, hem resmi nikahımız var	172	53,9	67,2	98,0
Hiç nikahımız olmadan birlikte yaşıyoruz	4	1,3	1,6	99,6
Total	255	80,3	100,0	
Missing System	64	19,7		
Total	319	100,0		

Araştırma kapsamında görüşülen Romanların üçte ikisinin hem dini nikâh hem de resmi nikâhlarının olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte hiçbir nikâhı olmadan yaşamlarını birlikte sürdüren Romanların oranı oldukça düşük olup %1,6 olarak verilmektedir. Sadece resmi nikâhı olanların oranı %21,2 olarak verilmekirken sadece dini nikahı olanların oranı ise %9,8 olarak verilmektedir.

3.2.2.5. Çocuk Sayısı

Romanlarda yaygın olarak gerçekleştiğini kabul ettiğimiz erken yaşta evlilik ve eğitim seviyesinin düşük olması aile üyelerine ait olan çocuk sayısının fazla olması için gerekli ortamı hazırlamıştır. Ayrıca Arayıcı'nın belirttiği gibi Romanların bulunduğu toplumlarda doğum oranı yüksek olduğu gibi ölüm oranı da yüksektir (Arayıcı 2008: 138).

Tablo 3.12: Evli olan katılımcıların sahip olduğu çocuk sayısına göre dağılımı

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
1-2 çocuk	74	23.2	32.1	44.6
3-4 çocuk	105	32.9	45.5	77.4
5 çocuk ve üzeri	52	16.2	22.4	100
Total	231	72.4	100	
Missing system	88	27.6		
Total	319	100		

Romanlar arasında büyük payı %45,5 ile 3 ve 4 çocuk sahibi olanlar oluşturmaktadır. Bunun yanında 1 ve 2 çocuk sahibi olanlar %32,1 oranında iken 5 ve üzeri çocuk sahibi olanlar ise %22,4 olarak verilmiştir. Dolayısıyla araştırma kapsamında toplanan verilere göre her aileye düşen ortalama çocuk sayısının 3,4

olduğunu söylemek doğru olacaktır. Çocuk sayısının çok olmasının nedenleri arasında ilk sırayı erken yaşta evlilik alabilir. Bunun yanında eğitim seviyesinin düşük olması ve bunun yanında cinsellik ve üreme eğitimlerinin yetersiz kalması bu durumu daha da tetiklediği söylenebilir.

3.2.2.6. Aile olarak En Önemli Sorunlar

Literatür taraması, yapılan araştırmanın ortaya çıkarmış olduğu sonuçlar ve gözlemler doğrultusunda şunu söylemek çok doğru olacaktır; Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinden yola çıkarak temel ihtiyaçlarını karşılamakta güçlük çeken bireyler/aileler/toplumlar diğer seçenekleri ihtiyaç ya da sorun olarak görmeyeceklerdir.

Tablo 3.13: Katılımcıların aile olarak en önemli sorununu gösteren tablo

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Fakirlik	140	43,9	45,3	45,3
İşsizlik	71	22,3	23,0	68,3
Kendimize ait ev/konut sahibi olamama	89	27,9	28,8	97,1
Aile içi şiddet (dayak, sözlü hakaret, küfür ve benzeri şeyler) olması	1	0,3	0,3	97,4
Eğitim hizmetlerinden yeterince faydalanamama	5	1,6	1,6	99,0
Sağlık hizmetlerinden yeterince faydalanamama	2	0,6	0,6	99,7
Diğer	1	0,3	0,3	100,0
Total	309	96,9	100,0	
Missing System	10	3,1		
Total	319	100,0		

Ailenin temel gereksinimlerini karşılayabilmek için aile üyelerinin okul yaşında olsalar da gelir sağlamak için mücadele ettikleri gözlenmiştir. Eğitim seviyelerinin düşük olması nedeniyle çalışma alanlarının sınırlı olması Romanların refah düzeylerini etkilemiştir. Dolayısıyla yapılan anket çalışması neticesinde üyesi oldukları ailenin en önemli sorunu olarak 'fakirlik' yanıtını vermişlerdir. %45,3'ü fakirliği en önemli sorun olarak görürken bu durumu %28,8 ile kendilerine ait olan bir ev ihtiyacı ikinci önemli sorunu ortaya çıkarmıştır.

Tablo 3.14: Katılımcıların cinsiyetine göre aile olarak en önemli sorununu gösteren tablo

		Aile olarak en önemli sorunuz nedir?								
Cinsiyetiniz		Fakirlik	İşsizlik	Kendimize ait ev/Konut sahibi olamama	Aile içi şiddet olması	Eğitim hizmetlerinden yeterince faydalanamama	Sağlık hizmetlerinden yeterince faydalanamama	diğer	Total	
Kadın	Count	73	38	55	1	1	1	0	169	
	% within Cinsiyetiniz?	43,2%	22,5%	32,5%	,6%	,6%	,6%	,0%	100,0%	
Erkek	Count	67	33	34	0	4	1	1	140	
	% within Cinsiyetiniz?	47,9%	23,6%	24,3%	,0%	2,9%	,7%	,7%	100,0%	
Total	Count	140	71	89	1	5	2	1	309	
	% within Cinsiyetiniz?	45,3%	23,0%	28,8%	,3%	1,6%	,6%	,3%	100,0%	

P=0,883 (p > 0,5)

P değerinin 0,5'ten küçük olması, tablonun anlamlı olduğu göstermektedir. Üyesi olunan ailenin en önemli sorunlarını cinsiyet ile karşılaştırmalı olarak tablo doğrultusunda değerlendirdiğimizde fakirlik ve işsizlik sorunu her iki cinsiyet için de birbirine yakın orandadır. Kadınların %43,2'si, erkeklerin %47,9'u fakirliği ailenin en önemli sorunu olarak görmektedir. Kadınların %22,5'i, erkeklerin ise %23,6'sı işsizliği ailenin en önemli sorunu olarak görmektedir. Kadınlar için en önemli iki sorun fakirlik ve konut sahibi olamama; erkekler için de yine sırasıyla fakirlik ve konut sahibi olamamak en önemli sorunlar arasında önceliklerini korumaktadır. Romanlara göre diğer sorunlar arasında gösterilen aile içi şiddet, eğitim ve sağlık hizmetleri ile ilgili problemlerin önemi ise yok denecek kadar azdır. Fakat burada dikkat edilmesi gerek nokta eğitim hizmetlerinden yeterince faydalanılmadığını kadınların %0,6'sı aile için önemli bir sorun olarak görürken erkeklerin %2,9'u bu soruna önem vermiştir. Bunun nedeni ise erkeklerin iş hayatında daha aktif rol alması ve birçok iş için eğitimlerinin yetersiz olması nedeniyle çalışma imkânı bulamamış olmaları bu soruna kadınlardan daha fazla önem vermelerine neden olmuştur.

3.2.3. Konut Durumu

Bu başlık altında Romanların yaşadığı ailelerin büyüklüğü, konakladıkları konutun kime ait olduğu ve bu konutun özellikleri üzerinde durulacaktır.

3.2.3.1. Hane Halkı Büyüklüğü

Birlikte yaşanan birey sayısı, özellikle geniş aileler bize öncelikli olarak ekonomik seviyeyi bildirirken bunun yanında kültürel bağların nesilden nesile aktarılacağını, gündelik yaşam ritüellerinin gelecek kuşaklar aracılığı ile devam edeceğini belirtir. Romanların dünyanın dört bir yanında kendi gruplarına ait özellikleri korumalarının en önemli nedenlerinden biri belki de geniş aile olarak yaşamakta gizlidir.

Tablo 3.15: Katılımcıların hanedeki kişi sayısına göre durumu

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
1-3 kişi	70	22	22.2	22.3
4-6 kişi	178	55.8	56.7	79
7-9 kişi	50	15.7	15.9	94.9
10 kişi ve üzeri	16	4.9	5.1	100
Total	314	98.4	100	
Missing system	5	1.6		
Total	319	100		

Bolu'da yaşayan Roman ailelerindeki kişi sayısının ortalaması 5,1 kişi olarak görülmektedir. Tablodan da anlaşılacağı gibi %56,7'lik bir oran ile Romanların yarısından fazlasını oluşturan ailedeki birey sayısı 4-6 kişiden oluşan ailelerdir. Biri anne diğeri baba olmak üzere iki kişiyi ebeveyn olarak kabul edersek ailedeki çocuk sayısı 2 ile 4 arasında olan aileler en büyük dilime sahip olmaktadır. Bu oranı takiben hane halkının 1 ile 3 kişi arasında olduğunu belirtenler %22,5'lik bir oranda iken hane halkının 7 ve 9 kişi arasında olduğunu belirtenler %15,9'luk bir oran ile karşımıza çıkmaktadır. 10 ve daha kalabalık hane halkının üyesi olanlar %5,1'i geçmemektedir. Dolayısıyla geniş aile özelliğini taşıdığını düşündüğümüz yargının aksine Bolu'da yaşayan Romanların daha çok çekirdek aile olduğunu söylemek mümkündür.

TÜİK verileri ele alındığında ortalama hane halkı büyüklüğünün illere göre değiştiğini söyleyebiliriz. 2012 yılında ortalama hane halkı büyüklüğünün en yüksek olduğu il, 7,9 kişi ile Şırnak'tır. Şırnak ilini 7,4 kişi ile Hakkari, 6,6 ile Muş, 6,5 ile Siirt ve 6,4 ile Van illeri izlemektedir. Ortalama hane halkı büyüklüğünün en düşük olduğu il ise 2,8 kişi ile Çanakkale'dir. Çanakkale ilini 2,9 kişi ile Balıkesir ve Eskişehir, 3 kişi ile Burdur ve Muğla izlemektedir. Ülkemizde ortalama hane halkı büyüklüğü ise 3,7

olduğu gözlenmiştir (13 Mayıs 2013, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do%3Fid%3D13662>, 20 Haziran 2019 tarihinde erişildi).

3.2.3.2. Konutun Mülkiyeti

Tablo 3.16: Katılımcıların oturduğu evin mülkiyetinin kime ait olduğunu gösteren tablo

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Kendi evimiz	116	36,4	36,6	36,6
Kiracıyız	123	38,6	38,8	75,4
Akrabalarımızın evinde oturuyoruz	64	20,1	20,2	95,6
Diğer	14	4,4	4,4	100,0
Total	317	99,4	100,0	
Missing System	2	,6		
Total	319	100,0		

Ekonomik anlamda yaşadıkları sorunlar nedeniyle gelir düzeyleri oldukça düşük olan Roman vatandaşların yaşam alanları bu durumu gün yüzüne çıkarmaktadır. Bolu'da yaşayan Romanların %38,8'i kirada oturduğunu belirtirken üçte biri (%36,42) kendilerine ait evleri olduğunu söylemektedir fakat bu oran bizleri yanıltmasın. Kendilerine ait olduğu belirtilen evlerin çoğu kendi imkânlarıyla yapılmış olan gecekonduları ifade etmektedir. Bunun dışında beşte biri (%20,1) akrabaları ile birlikte oturduğunu belirtilmiştir.

Yapılan saha görüşmeleri bağlamında bir konutta birden fazla ailenin yaşamlarını devam ettirdiği gözlenmiştir. Bu aileler anne-bana ve evli olan çocuklardan oluşabileceği gibi daha uzak akrabalar ile de bir araya gelerek tek konutu paylamaktadırlar. Bu durum kentsel dönüşüm kapsamına alınan bölgelerde oldukça problem ortaya çıkarmıştır. Çünkü yıkılan tek bir konut karşılığında onun yerine tek bir konut verilecektir. Bu yeni konutlarda kalabalık aile olarak yaşamak mümkün olmadığı gibi konutun paylaşımı da mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla barınma sorunu ortaya çıkacaktır.

Tablo 3.17: Katılımcıların mesleğine göre oturduğu evin mülkiyetinin kime ait olduğunu gösteren tablo

		Oturduğunuz evin mülkiyeti kime aittir?					
		Kendi evimiz	Kiracıyız	Akrabalarımızın evinde oturuyoruz	Diğer	Total	
Mesleğiniz?	Serbest Meslek	Count	15	12	11	2	40
		% within Mesleğiniz?	37,5%	30,0%	27,5%	5,0%	100,0%
	Müzişyenlik	Count	13	6	10	1	30
		% within Mesleğiniz?	43,3%	20,0%	33,3%	3,3%	100,0%
	Hurdacılık	Count	13	20	6	1	40
		% within Mesleğiniz?	32,5%	50,0%	15,0%	2,5%	100,0%
	Ev Hanımı	Count	30	51	26	7	114
		% within Mesleğiniz?	26,3%	44,7%	22,8%	6,1%	100,0%
	İşçi	Count	9	4	5	1	19
		% within Mesleğiniz?	47,4%	21,1%	26,3%	5,3%	100,0%
	Diğer	Count	28	22	3	2	55
		% within Mesleğiniz?	50,9%	40,0%	5,5%	3,6%	100,0%
	Total	Count	108	115	61	14	298
		% within Mesleğiniz?	36,2%	38,6%	20,5%	4,7%	100,0%

P=0,068 (p < 0,5)

Yukarıdaki tabloya göre kendi evinde oturanların neredeyse yarısı (%47,4) işçi olarak çalışmaktadır. Bu mesleği %43,3'lük oran ile müzişyenlik takip etmektedir. Ev sahibi olmayıp yaşadıkları evde kiracı olanların yarısı (%50,0) hurdacılık ile uğraşmaktadır. Bu bağlamda Bolu'da yaşayan Romanlar arasında diğer meslek gruplarına kıyasla hurdacılık ile geçimini sağlayanların ekonomik anlamda daha elverişsiz koşullara sahip olduğunu söyleyebiliriz. İşçi olarak çalışan ve müzik sektöründe çalışıp çalgıcılık yapanların ise diğerlerine kıyasla ekonomik seviyelerinin daha iyi olduğunu söylemek doğru olacaktır. tablodaki verilen p değerinin 0,5'ten küçük olması tablonun anlamlı olduğunu belirtmektedir.

3.2.3.3. Konutun Türü

Tablo 3.18: Katılımcıların oturduğu konutun türü

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Apartman dairesi	55	17,2	17,2	17,2
Gecekondu	134	42,0	42,0	59,2
Prefabrik/konteynır	15	4,7	4,7	63,9
Çadır	10	3,1	3,1	67,1
Bahçeli müstakil ev	103	32,3	32,3	99,4
Diğer	2	,6	,6	100,0
Total	319	100,0	100,0	

Bolu’da yaşayan Romanların neredeyse yarısı şehir merkezi ya da kırsalda fark etmeksizin oturma izni olmayan, alelade yapılmış (%42) gecekondu oturmaktadır. %32,3’ü ise bahçeli müstakil evlerde yaşamaktadır. Fakat müstakil olarak adlandırılan evlerin büyük çoğunluğu oturmaya müsait olmayan, önemli derecede tadilat gerektiren yapılardan oluşmaktadır. Prefabrik, konteynır ve çadırda yaşayan Romanların oranı %7,8 olarak verilmektedir. Yaşadıkları semt ve mahalleler genel anlamda şehir merkezine uzak olmakla birlikte ulaşım ve alt yapı ihtiyaçlarının karşılanamayacağı ‘kenar mahalle’ olarak adlandırabileceğimiz bölgelerde bulunmaktadır.

Tablo 3.19: Katılımcıların oturduğu konut mülkiyetinin konut türüne göre dağılımı

Oturduğunuz konutun mülkiyeti kime aittir?	Oturduğunuz konutun türü nedir?						Toplam
	Apartman Dairesi	Gecekondu	Prefabrik/konteynır	Çadır	Bahçeli müstakil ev	Diğer	
Kendi evimiz	13	44	6	5	47	1	116
	11,2%	37,9%	5,2%	4,3%	40,5%	0,9%	100,0%
Kiracıyız	36	44	0	3	39	1	123
	29,3%	35,8%	0,0%	2,4%	31,7%	0,8%	100,0%
Akrabalarımızın evinde oturuyoruz	4	42	3	0	15	0	64
	6,2%	65,6%	4,7%	0,0%	23,4%	0,0%	100,0%
Diğer	2	2	6	2	2	0	14
	14,3%	14,3%	42,9%	14,3%	14,3%	0,0%	100,0%
Toplam	55	132	15	10	103	2	317
	17,4%	41,6%	4,7%	3,2%	32,5%	0,6%	100,0%

P=0,027 (p < 0,5)

Tabloda aktarılan verilere göre Romanların oturduğu konut türü ve bu konutların mülkiyeti arasında bir ilişki olduğu görülmektedir. Kendi evinde, akrabaların evinde ve

kiracı olarak oturlan konutların geneli müstakil ev, bahçeli ve gecekondular olarak adlandırdığımız konut türlerinde yaşamlarını devam ettirmektedirler. Bahçeli ve müstakil konut türünde oturanların geneli kendi evinde, gecekondularda oturanların geneli akrabalarıyla birlikte otururken apartman dairesinde oturanların geneli ise kiracıdır. Bolu’da gecekonduda yaşayan Romanların üçte ikisi akrabalarının evinde veya akrabalarıyla birlikte yaşamlarını devam ettirmektedir. Dolayısıyla daha önce de belirttiğimiz gibi bu tabloda da aynı konut içerisinde birden çok ailenin yaşadığını söylemek mümkün olacaktır (Genç & Taylan 2017: 108).

3.2.3.4. Oda Sayısı

Tablo 3.20: Oturlan evin oda sayısına göre dağılımı

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
0	1	,3	,3	,3
1	17	5,3	5,3	5,6
2 (1+1)	83	26,0	26,0	31,7
3 (2+1)	139	43,6	43,6	75,2
4 (3+1)	68	21,3	21,3	96,6
5 (4 oda ve üzeri)	11	3,5	3,5	100
Total	319	100,0	100,0	

Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde katılımcıların neredeyse yarısının (%43,7) evi 2+1 oda şeklindedir. Katılımcıların dörtte üçünün evi 1+1 oda ve 2+1 odadır. Daha önceki tablo yorumlarından yola çıkarak aynı konut içerisinde birden fazla Roman ailesinin yaşadığını aktarmıştık. Bu tabloda ise yaşam alanlarının az odadan oluşan küçük konutlar olduğunu söyleyebiliriz. Konutlarda bir aileye ayrılan tek bir oda bulunmaktadır. Yapılan görüşmelerde elde edinilen bilgilere göre bazen bir oda içindeki aile sayısının daha fazla olduğu da gözlemlenmiştir. Dolayısıyla Romanların yaşam standartlarının düşük olduğunu ve sağlıklı bir yaşam alanının olmadığını belirtmek gerekir.

3.2.3.5. Banyo ve Tuvalet Durumu

Tablo 3.21: Oturulan evin banyo durumunu gösteren tablo

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Evet	277	86,8	86,8	86,8
Hayır	42	13,2	13,2	100,0
Total	319	100,0	100,0	

Tablo 3.22: Oturulan evin tuvalet durumunu gösteren tablo

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Evet	299	93,7	94,0	94,0
	Hayır	19	6,0	6,0	100,0
	Total	318	99,7	100,0	
	Missing System	1	0,3		
	Total	319	100,0		

Tabloda verilen oranlar göz önünde bulundurulduğunda tuvalet ve banyosu olmayan evlerin olduğunu çok rahatlıkla söyleyebiliriz. Yapılan gözlemler sonucunda özellikle kırsal alanlarda altyapı ihtiyaçları karşılanmadığı için bu bölgelerde yaşayan Romanların evlerinde mutfak, tuvalet ve banyo giderleri bulunmamaktadır. Bu sorun yetkililer tarafından karşılanmadığı için konutların bir kısmında tuvalet ve banyo bulunmamaktadır. Bunun yanında çadırda yaşayan Romanlar için de bu ihtiyaçların giderilmesi önemli bir problem oluşturmaktadır. Bazı bölgelerde tuvalet, banyo ve mutfaklar birkaç aile ya da birkaç ev için ortak kullanım alanına açılmıştır. Bu bağlamda Romanların yaşam alanları için ‘bölünmüş ev tipi’ adlandırması yapılır. Bu evlerde her aile için bir veya iki oda bulunmaktadır (Genç & Taylan 2017: 109).

Tablo 3.23: Oturulan konutun oda sayısına göre hane halkı sayısını gösteren tablo

Oda sayısı	Hanehalkı Genişliği				Toplam
	1-3 kişi	4-6 kişi	7-9 kişi	10 kişi ve üzeri	
1+1 oda	20 20,6%	53 54,6%	21 21,6%	3 3,1%	97 100,0%
2+1 oda	39 28,5%	79 57,7%	14 10,2%	5 3,6%	137 100,0%
3+1 oda	10 14,7%	39 57,4%	13 19,1%	6 8,8%	68 100,0%
4+1 oda	1 16,7%	3 50,0%	2 33,3%	0 0,0%	6 100,0%
6 oda üzeri	0 0,0%	3 60,0%	0 0,0%	2 40,0%	5 100,0%
Toplam	70 22,4%	177 56,5%	50 16,0%	16 5,1%	313 100,0%

P=0,029(p < 0,5)

Bu tablodan yola çıkarak hane halkı ve oda sayısı arasında dikkati çeken bir ilişki den bahsedebiliriz. Oda sayısı fazla olan konutlarda kişi sayısının da fazla olması olağan bir durum olarak görülmektedir fakat daha önemli olan nokta oda sayısının az olduğu konutlarda da gereğinden fazla kişinin birlikte yaşamasıdır. 1+1 olarak tanımlanan konutlarda oturanların yarısı (%54,6) 4 ve 6 kişiden oluşan hanelerdir. Bu tür konutlarda yaşayanların beşte biri (%21,6) ise 7 ve 9 kişiden oluşan hanelerdir. Oda sayısı yetersiz olan küçük konutlarda gereğinden fazla kişinin birlikte yaşaması başta sağlık açısından olmak üzere psikolojik, kültürel ve sosyal pek çok soruna ortam hazırlamaktadır. Tabloda p olarak verilen anlamlılık düzeyi 0,5'ten düşük olduğu için anlamlı ve yorumlanabilir verilerin değerlendirilmesi yağılmıştır.

3.2.4. Romanlarda Eğitim

Çalışma kapsamında yapılan gözlemler sonucunda okula devam etmeyen Roman gençlerinin erken yaşta evlendiği ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında 'çocuk işçi' olarak adlandırdığımız erken yaşta iş hayatına atılma ihtiyacı refah düzeyleri gelişmemiş olan Romanlar için kaçınılmaz bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında okul çıkışı para kazanmak için çalışmak zorunda olan çocukların okuldaki başarısızlıkları okuldan uzaklaşmalarına ortam hazırlamaktadır. Araştırma kapsamında yapılan birebir görüşmelerde zararlı madde kullanımları, ötekileştirme ve ayrımcılığa maruz kalarak sosyal anlamda bir dışlanma yaşamaları, okula devam etmemeleri için gösterdikleri sebepler arasında yer almaktadır.

3.2.4.1. Eğitim Kurumlarında Karşılaşılan Dışlanma ve Zorluklar

Tablo 3.24: Eğitim seviyesi nedeniyle karşılaşılan zorluk durumu

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Hiçbir Zaman	132	41,4	42,2	42,2
Bazen	63	19,7	20,1	62,3
Çoğu Zaman	118	37,0	37,7	100,0
Total	313	98,1	100,0	
Missing System	6	1,9		
Total	319	100,0		

Bu araştırma doğrultusunda Romanların %41,4'ü kendilerini eğitim alanında yeterli olmadıkları için hiçbir zaman dışlanmış olarak hissetmediklerini ifade etmiştir. Yapılan görüşmelerde Roman olmayanlar ile birlikte yaşamak istemediklerini, eş seçimi yaparken dâhi Roman olanları tercih ettiklerini sıklıkla söylemişlerdir. Yapılan anket çalışması sonucunda da akraba evliliğinin yaygın olduğu sonucuna varılmıştır. Dolayısıyla bu tablo verileri bize Romanlarda oluşan 'toplum tarafından dışlanmışlık' algısının sebebinin eğitim alanındaki eksiklik ile ilgili olmadığını göstermektedir.

3.2.4.2. Okul Çağında Olup Okula Devam Etmeyen Birey Durumu

Tablo 2.25: Okul çağında olup okula devam etmeyen birey durumu

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Evet; ilkokul çağında var ve okula gitmiyor	19	6,0	27,9	27,9
Evet; ortaokul çağında var ve okula gitmiyor	15	4,7	22,1	50,0
Evet; lise çağında var ve okula gitmiyor	22	6,9	32,4	82,4
Hem ilkokul, hem ortaokul çağında var, gitmiyorlar	1	,3	1,5	83,8
Hem ortaokul ve hem lise çağında olup okula gitmiyorlar	11	3,4	16,2	100,0
Total	68	21,3	100,0	
Missing System	251	78,7		
Total	319	100,0		

Araştırma kapsamında görüşülen 319 kişiden 231 kişinin çocuk sahibi olduğunu daha önceki tablolarda aktarmıştık. Bu 231 kişi arasından 68 tanesi, ailesinde okul çağında olduğu halde okula devam etmeyen çocuk ve/veya çocuklar olduğunu

belirtmiştir. Roman vatandaşlarda çok sık karşılaşılan bu durum sosyolojik bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 3.26: Eğitim durumuna göre cinsiyetin dağılımı

Eğitim durumunuz?		Cinsiyetiniz?		Total
		Kadın	Erkek	
Okur-yazar değil	Count	77	20	97
	% of Total	24,1%	6,3%	30,4%
Okur-yazar fakat diploma yok	Count	20	33	53
	% of Total	6,3%	10,3%	16,6%
İlkokul mezunu	Count	26	57	83
	% of Total	8,2%	17,9%	26,0%
Ortaokul/ilköğretim mezunu	Count	36	32	68
	% of Total	11,3%	10,0%	21,3%
Lise ve dengi okul mezunu	Count	14	4	18
	% of Total	4,4%	1,3%	5,6%
Total	Count	173	146	319
	% of Total	54,2%	45,8%	100,0%

P=0,004 (p < 0,5)

Çalışma kapsamında yapılan anketler sonucunda Bolu'da yaşayan Romanların eğitim durumları ve cinsiyetleri karşılaştırıldığında okur-yazar olmayan Romanların %24,1'inin kadın, %6,3'ünün erkek olduğu gözlenmiştir. Erkeklerin çalışma ve sosyal hayatın içinde aktif rol almaları onlara okuma-yazma bilmenin gerekliliğini göstermiştir. İlkokul mezunu olan erkek Roman oranı %17,9, kadın oranı ise yarısı (%8,2) kadar bir orana sahiptir. Erkeklerin iş bulma, ehliyet sahibi olma gibi nedenlerle diploma sahibi olmaya özen gösterdiklerini anket verileri ve yapılan görüşmeler kapsamında söylemek mümkündür. Lise ve dengi okul mezunu olanlarda ise cinsiyet oranları tersine yol izlenmiştir. Kadınların %4,4'ü, erkeklerin %1,3'ü lise ve dengi okul mezunudur. Bu veriler bize erkeklerin erken çalışma hayatına girmeleri ve erken yaşta evlenme istekleri okuldan uzaklaşarak zorunlu eğitimlerine sebep olmuştur. Tablonun p değeri 0,5'ten küçük olduğu için yorumlanabilir ve anlamlı veriler sunmaktadır.

Romanların yaşadıkları bölgelerde eğitilmiş, okuyan bir rol model bulunmaması, okul çağındaki Roman çocuklarının örnek olarak alacağı eğitimini başarılı bir şekilde tamamlamış bir yakınlarının olmaması eğitime verilen önemi güdülememiştir. Aksine düşük bir eğitim seviyesini daha da pekiştirmiştir (Taylan, Genç & Barış 2015: 21)

3.3. Sosyo-Ekonomik Yapı

Dünya genelinde ve Türkiye’de yaşayan Romanların yaşam şekillerine, eğitimlerine ve uğraştıkları mesleklere bakıldığında refah düzeylerinin oldukça düşük olduğunu söyleyebiliriz. literatür taraması ile elde edilen bu bilgiler doğrultusunda araştırmanın verileri birleştirilerek Bolu’da yaşayan Romanların sosyo-ekonomik anlamda değerlendirilmesi yapılmıştır.

3.3.1. Ailenin Aylık Gelir Durumu

Tablo 3.27: Katılımcıların aylık gelirlerinin durumu

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
500 TL altı	67	21	21.5	21.4
500-1000 TL arası	81	25.3	25.9	47.3
1000-2000 TL arası	157	49.1	50.1	97.4
2000 TL üzeri	8	2.5	2.5	100
Toplam	313	97.9	100	
Missing System	6	1.9		
Toplam	319	100		
Ortalama Gelir			978,23 TL	

Araştırma kapsamında görüşülen Romanların aylık geliri 978 TL olarak belirlenmiştir. Aylık geliri 2.000 TL’nin altında olan Romanlar genelin %97,4’ünü oluşturmaktadır. Bolu’da yaşayan Romanların Türkiye’nin ortalamasından düşük olduğunu söylemek mümkündür. Aylık gelirleri 2.000 TL’nin üzerinde olan ailelerin oranı verilerde %2,6 olarak aktarılmıştır. Romanların üçte ikisinin geliri 1000 TL’nin altındadır.

3.3.2. İş ve Meslek Alanları

Bireysel ve odak grup görüşmeleri doğrultusunda Bolu’da yaşayan Romanların ağırlıklı olarak tercih ettiği meslekler gruplandırılarak görüşme formuna eklenmiştir.

Tablo 3.28: Katılımcıların meslek durumu

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Serbest Meslek	41	12,9	13,7	13,7
Müziyenlik	30	9,4	10,0	23,7
Hurdacılık	40	12,5	13,3	37,0
Ev Hanımı	114	35,7	38,0	75,0
İşçi	20	6,3	6,7	81,7
Diğer	55	17,2	18,3	100,0
Total	300	94,0	100,0	
Missing System	19	6,0		
Total	319	100,0		

Bolu’da yaşayan Romanların meslek tercihleri daha çok esnek çalışma ortamı sunabilen iş alanlarından oluşmaktadır. Tablodan da anlaşılacağı gibi %12,92’lik oranla serbest meslek en çok tercih edilen alan olmuştur. Bu oranın çok az bir farkla %12,5’lik bir oran ile Hurdacılık mesleği takip etmektedir. Serbest meslek ve hurdacılık ile uğraşanlar toplamda %25,4’lük oranla araştırma kapsamındaki Romanların çeyreğini oluşturmaktadır. %54,2 si kadın olan Roman grubuna anket uygulaması gerçekleştirildiği için ev hanımı mesleği %35,7 olarak verilmektedir. Bunun yanında müzikle geçimini sağlayan kesimin %9,4 olduğu görülmektedir. İşçi olarak çalışanların %6,3 gibi az bir oranda olması Bolu’da yaşayan Romanların uğraştıkları meslekler arasında bu meslek grubunun çok az tercih edildiğini gösterirken bunun yanında kamu görevlisi olarak çalışan Roman bulunmamaktadır.

Kocaeli’nde yapılan araştırmaya göre anketlere katılanların yarısından fazlası kadın olmasına rağmen %6,7’si ev hanımı olarak aktarılmıştır. Bu oran Bolu’da yaşayan Romanlarla oldukça fazla farklılık göstermiştir. Kocaeli’nde yaşayan Roman kadınlar mesleklerini ev hanımı olarak değil aktif çalışan nüfusun içerisinde görmektedir. Romanların yapmış olduğu diğer meslek grupları Bolu’da yaşayanlara benzer oranlar sergilemektedir. Yaklaşık üçte biri (32,5) işçi olarak görev yaparken %18,6’sı serbest meslek sahibi, %10,3’ü ise işsiz olarak kayıtlara geçmiştir (Taylan & Barış 2015: 53).

3.3.3. Tüketim Alışkanlıkları

Eğitim seviyelerinin yetersiz olması ve edindikleri meslekler nedeniyle ekonomik anlamda düzenli bir gelire sahip olmadıkları gözlemlenen Romanların aylık giderleri sadece fizyolojik ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde olduğu tahmin edilerek görüşme formu hazırlanmıştır.

Tablo 3.29: Katılımcıların aylık harcamalarının dağılımını gösteren tablo

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Gıda/ beslenme	225	70,5	70,5	70,5
Giyim	13	4,1	4,1	74,6
Kira	65	20,4	20,4	95,0
Eğitim/ Sağlık	13	4,1	4,1	99,1
Dayanıklı tüketim malları	3	,9	,9	100,0
Total	319	100,0	100,0	

Uğraştıkları meslekler nedeniyle pek çoğunun düzenli bir geliri olmayan Romanlar bu duruma paralel olarak az miktarda olan gelirleri ile sadece gıda ve beslenme gibi zaruri ihtiyaçlarını karşılayabilmektedirler. Bu bağlamda aile giderlerinin %70,5'ini mutfak gideri olarak söylemek doğru olacaktır. Bunun yanında giderler arasında ikinci sırayı kira gideri %20,4'lük bir orana sahip olmuştur. Akrabalarının yanında, gecekonda ve çadırlarda yaşayanların önemli bir çoğunluğu kira ödemesi yapmadığı için bu oranın düşük olması beklenen bir durumdur. Yoksa kira ödemeyip ev sahibi olma ihtimalleri daha önceki tablolarda yorumlandığı gibi oldukça düşük bir orandır.

IV. BÖLÜM

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Aile toplumun en küçük birimi ve en temel yapı taşıdır. Toplumda en küçük kurum olmasına rağmen toplumsal yapıya en büyük etken olarak kabul edilebilir. Toplumlar varlığını, sürekliliğini ve gelişmesini aile kurumuna borçludur. Toplumsal değerler ve kültürel kodlar aile aracılığı ile gelecek kuşaklara aktarılır.

Roman toplumlarında da aile önemini korumaktadır. Romanlarda sıklıkla yaşanan toplumsal sorunlar açısından aile önemi bir rol oynamaktadır. Birey aile içindeki ebeveynin kimliğini rol alarak toplum içinde kendine yer edinmeye çalışır. Toplumsal uyumun sağlanmasında zorluk çeken Romanlar sosyal ortamlarından etkilenmek yerine anne-baba rollerini devam ettirmektedir. Bu durumu bize Romanların kapalı toplum özelliklerine sahip olduğunu göstermektedir. Kapalı toplum özelliği taşıyan Romanlar, yerleşik hayata geçtikten sonra da Roman olmayan bireylerle evlenmekten kaçınmışlardır.

Kültürel kodlarını ve değerlerini korumak noktasında örnek olabilecek bir başarıya sahip olan Romanlar Dünya'nın çeşitli bölgelerinde yaşayarak kendi özlerini kaybetmeden ve göç ettikleri her toplumda benzer özellikler göstererek varlıklarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Göçebe yaşam şeklini benimsemiş olmaları Roman gruplarının ekonomik yapılarında oldukça etkili olmuştur. Konargöçer yaşam şekli beraberinde mevsimlik ve geçici işlerde çalışmalarına yol açmıştır. Dolayısıyla ihtiyaçlarını yeterli düzeyde karşılayabilecek refah düzeyine ulaşmakta zorluk çekmişlerdir.

Göçebe hayatı benimseyen Romanların kökenleri ile ilgili kesin bilgilere ulaşmak oldukça zor olmuştur. Yapılan araştırmalar sonucunda kökenleri Hindistan

olarak kabul edilmiş olsa da başka bir görüş Mısır'dan Dünyaya yayıldıklarını söylemektedir. Bu ikilemin sebebi ise deniz yolunu kullanarak Avrupa'ya göç eden Romanların Avrupa'dan önce uzun yıllar Mısır'da yaşamaları, bu Romanlara Mısırlı anlamına gelen 'Gypsy' adının verilmesi ve Avrupa'ya göç eden bu Romanlar Küçük Mısır'dan geldiklerini söylemeleri kökenlerinin Mısır olarak anlaşılması için ortam hazırlamıştır. Oysa Küçük Mısır olarak anlatılmak istenen yer Yunanistan'ın Methoni şehrinde Romanların yaşadığı tepelik bir bölgedir.

Kolukırık'ın (2004) da ifade ettiği gibi Romanlar ile ilgili yapılan ilk araştırmalar göç ettikleri güzergahlardan yola çıkarak kökenleri ve dilleri ile ilgili yapılan ayrıntılı çalışmalara yoğunluk verilmiştir. 19. yüzyıla gelindiğinde Romanlar homojen bir yapı şeklinde aktarılmaya çalışılmıştır. Son yıllarda ise 'Roman' adı verilerek yeniden adlandırılmış ve yeniden 'inşa edilmiş bir kimlikle' karşımıza çıkmaktadır. Kolukırık (2004) bu durumu Romanların tarihten soyutlanarak yeniden dünya sahnesine çıkmaları olarak ifade etmiştir.

Literatür taramasına paralel olarak Bolu'da yaşayan Romanlar ile yapılan yüz yüze görüşmelerde katılımcıların büyük bir çoğunluğu Çingene olarak adlandırılmaktan rahatsız olduğunu dile getirmiştir. Çingene kavramının üzerine yapılmış olan atasözleri, deyim ve ön yargılar Roman kimliğini küçük düşürücü nitelikler taşımaktadır. Her ne kadar orta yaş grubundaki katılımcılar bu durumu benimsemiş olsalar da genç Romanlar sosyal çevrelerinin kullandığı bu adlandırmayı kabul etmeyerek kendilerine Roman denilmesini istemektedir. Bunun yanında Romanlar, Roman olmayanları 'Geben-Gaco' olarak adlandırmışlardır.

Dünya sahnesine ve Türkiye'de Romanlara verilen isimler değerlendirildiğinde ise göç edilen bölgenin dil yapısı ve göç ettikleri bölgelerden getirdikleri kimlik özellikleri ile Roman ve Çingene dışında çok farklı adlandırmalar yapıldığı görülmektedir. Hindistan'da Romanlar için kullanılan Parya kavramı zamanla dünyaya yayılarak dezavantajlı, dışlanan grupları tanımlamada kullanılmıştır. Max Weber bu kavramı 'yabancı misafir' anlamında kullanarak sosyal haklar anlamında sınırlandırılmış, uğraşılan meslekler ile dışlanmış olan toplumsal gruplar için uygun

bularak kavrama bilimsel bir anlam kazandırmıştır. Bunun yanında Batı Avrupa'da Gypsy, Tsigane, Gitan, Orta Avrupa'da Manuş, Orta Doğu'da Nawar, Kuzey Afrika'da Gitanos gibi isimlerle adlandırılmışlardır. Bunların yanında Kıptî, Karaçi, Poşa, Mıtrıp, Romanî, Zingar sıkça karşılaşılan diğer isimlerdendir.

Romanlara verilen isimleri konusundaki bu çeşitlilik Türkiye'de görülmüştür. Hüseyin Yıldız'ın Türkiye'de Romanlar için kullanılan isimler ile ilgili yaptığı çalışmasında Romanlara yirmiden fazla ad verildiğini belirtmiştir. Türkiye'nin batısında Rom, Doğu Karadeniz'de Lom, Güneydoğu Anadolu'da Dom grupları bilinen Roman grupları arasındadır. Türkiye'de kullanılan Karaçi, Aşık, Mıtrıp adları Dom grupları için kullanılmaktadır. Gaco kavramı ise Roman olmayanları isimlendirmek için kullanılmaktadır. 1971 yılında Londra'da gerçekleşen Roman konferansında bütün bu isim kargaşasına son vermek adına hepsine birden 'Roman' kavramının kullanılmasına karar verilmiştir. Bu bağlamda çalışmam boyunca katılımcılarımı Roman kavramı ile tanımlamayı uygun gördüm.

Bolu'da yaşayan Romanların sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik durumlarını konu edindiğim bu çalışmada 15 yaş üzeri 319 katılımcı ile görüşüldü. Katılımcıların çoğunun okuma yazmasının olmaması bunun yanında bir kısmının da eğitim seviyesinin düşük olması önünde bulundurularak görüşmeler esnasında anket soruları araştırmacı tarafından okunmuş, cevaplar tarafsız bir şekilde katılımcıya bırakılarak objektif sonuçlara ulaşılacak amaçlanmıştır. Bu çalışmanın temel amacı kapsamında Bolu'da yaşayan Romanların cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim seviyesi başta olmak üzere meslekleri, aylık gelirleri, evlilik türleri, aile şekilleri ve gündelik hayatlarında karşılaştıkları en önemli sorunları ile ilgili sorular sorularak elde edilen veriler yorumlanmıştır.

Çeşitli nedenlerle net ve kesin olarak ulaşılamayan Romanların sayısı evren olarak kabul edilerek Karamurat, Çıkınlar, Alaçam ve Seyit Mahalleleri başta olmak üzere çeşitli mahallelerde yaşayan 15 yaş üzerindeki 319 Roman örneklem olarak kabul edilmiştir. Katılımcılar tesadüfi örnekleme ile kadın ve erkeklerin birbirine yakın olacağı şekilde seçilmiştir. Literatür taraması ile hazırlanan anket sorularının yanında 3

odak grup görüşmesi ve 20 bireysel görüşme yapılmıştır. SPSS programı yardımıyla elde edilen istatistikî bilgiler düz ve çapraz tablolar kullanılarak analiz edilmiştir.

Araştırmaya katılanların %54,2'si kadın, %45,8', erkektir. %7,5' 18 yaşın altında, %16'sı 50 yaş üzeri iken %76,5'i 18-49 yaş arasını oluşturmaktadır. Katılımcıların çoğunluğunu orta yaş grubu oluşturmaktadır. Katılımcıların %30,4'ü okuma yazma bilmiyor, lise mezunu olanlar ise %5,6'dır. İlkokul mezunu olanlar katılımcıların çeyrek dilimini (%26) oluşturmaktadır. Yapılan araştırmaya bağlı olarak elde edilen veriler neticesinde katılımcıların %47'si herhangi bir diplomaya sahip değildir. Roman ailelerin en önemli problem olarak fakirliği görmeleri tablolarla yorumlanmış ve eğitim seviyesinin bu kadar düşük olması beraberinde işsizliği ve dolayısıyla fakirliği de peşinden getirmektedir.

Cinsiyet ve eğitim durumu birlikte değerlendirildiğinde kadınların %44,5'i okuma yazma bilmezken %56,1'inin herhangi bir diploması yoktur. Bu oran erkeklerde daha düşük bir şekilde %153,7'si okuma yazma bilmemekte, %36,3'ü ise herhangi bir diplomaya sahip değildir. Erkeklerin iş hayatlarında daha yoğun çalışmaları kadınlara kıyasla eğitime daha çok önem verdiklerini göstermektedir. Yaşamlarını devam ettirdikleri bölgelerde rol model olarak kabul edilebilen eğitilmiş, okumak için mücadele eden, eğitimde başarılı bireylerin olmaması okul çağındaki gençleri eğitim konusunda güdeleyecek bir ortam hazırlamamıştır. Aksine erken yaşta iş hayatına yönelme ve evlenerek aile kurmaya teşvik etmektedir.

Medeni durumlarına bakıldığında %74,9'unun evli, %18,8'inin bekâr olan Romanların %3,4'ü eşinden ayrılmış ya da boşanmış, %2,8'inin ise eşi vefat etmiş olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu verilerden yola çıkarak Roman ailelerde boşanma eğiliminin az olduğunu belirtmek doğru olacaktır. Çeşitli sebeplerle evliliği biten Romanlar uzun süre bekâr kalmayarak kısa sürede yeniden evlilik gerçekleştirmektedir.

Hasan H. Taylan ve İsmail Barış'ın Kocaeli'nde yaşayan Romanlar ile yapmış oldukları çalışmanın da bu sonuçlara benzer değerler gösterdiği saptanmıştır. Medeni

duruma benzer şekilde Romanların ilk evlilik yaşları Bolu'da 12 olarak aktarılırken bu durumun Kocaeli'nde 13 yaş olduğu saptanmıştır. Bolu'da yaşayan Romanlarda 15 yaşın altında evlenenlerin oranı %14,6 olarak verilirken, Kocaeli'nde bu oran %13,6'dır. 16-17 yaşında evlenenlerin oranı Bolu'da %27,3 iken Kocaeli'nde %20,7'dir. Yapılan literatür çalışmasında Dünya'da ve Türkiye'de Romanların erken yaşta evlenme geleneğinin yaygın bir şekilde görüldüğü saptanmıştır. Araştırma doğrultusunda elde ettiğim veriler bu durumu destekleyerek Bolu ve çevre illerinde de erken yaşta evlenmenin yoğun olduğu saptanmıştır.

Gündelik hayatlarında stresten uzak olarak yaşamlarına devam ettiği gözlemlenen Romanlar meslek tercihleri daha çok esnek çalışma ortamı sağlayan iş alanlarından oluşturmaktalar. Elde edilen tablolarda %12,9'u serbest meslekle uğraşmakta, %12,5'i hurdacılık yapmaktadır. Serbest meslek ve hurdacılık yapanlar katılımcıların çeyreğini oluştururken %9,4'ü müzisyenlik yapmaktadır. İşçi olarak çalışanlar en az oranla %6,3'tür. Düzenli çalışma alışkanlıkları olmaması nedeniyle işçi olarak görev aldıkları iş yerlerinde aldıkları görevlerine daimi olarak sadık kalmadıkları için bu meslek grubunun oranın diğerlerine göre daha düşük olduğuna yapılan görüşmeler sonucunda ulaşılmıştır. Katılımcıların %54,2'si kadın olan Roman grubunda ev hanımı mesleği tabloda %35,7 olarak aktarılmıştır. Bu durum H. H. Taylan ve İ. Barış'ın Kocaeli'nde yaptığı çalışmada katılımcıların yarısından fazlası kadın olmasına rağmen ev hanımı mesleği %6,7 olarak aktarılmıştır. Bu veriler bize Kocaeli'nde yaşayan kadın Romanların ev dışına çıkarak çalışma hayatında etkin rol aldıklarını göstermektedir.

Araştırma kapsamında yapılan bireysel ve grup görüşmeleri neticesinde Romanların ilk evliliklerini gerçekleştirdikleri yaşların Türkiye ortalamasının altında olduğunu söylemek mümkündür. Verilerden yola çıkarak tablolastırılan ilk evlilik yaşının 12 olduğu saptanmıştır. 15 yaşından daha önce evlenen Romanlar %14,6 oranındayken 16-17 yaşında evlenenlerin oranı %27,3 oranında verilmektedir. Bu bağlamda Romanların %41,9'unu oluşturan katılımcılar 18 yaşına gelmeden evliliklerini gerçekleştirdiklerini belirtmektedir. Katılımcıların yarısından fazlasını oluşturan (%51,2) grup ise 18-24 yaş arasında evlenenlerdir. 25 yaş ve üzerinde evlenen

Romanların oranı ise %7,1 olarak aktarılmıştır. Verilen bu oranlarda yola çıkarak Türkiye genelinde hatta Dünya’da da yaygın olarak görüldüğü gibi Bolu’da yaşayan Romanların ilk evlilik yaşları yasal olarak kabul edilen yaşın oldukça altında olduğu tespit edilmiştir.

18 yaşın altında evlenenlerin oranı Bolu’da %41,9 olduğu saptanmışken H. H. Taylan’ın (2016) çalışmasında belirtilen şekilde bu oran Sakarya’da %41, Kocaeli’nde %34 olarak verilmektedir. Uluslar arası kapsamda 18 yaş altında bireyin fiziksel ruhsal anlamda gelişmişliği kabul edilmeden gerçekleşen bu evlilikler ‘erken evlilik’ ya da ‘zorla evlilik’ olarak tanımlanmaktadır. Yapılan görüşmeler bu evliliklerin bir kısmının zorla gerçekleştiği gözlenmiş olsa da çoğunun kaçarak ya da anlaşarak evlendiğini söylemek mümkündür. Veriler doğrultusunda Bolu’da yaşayan Romanların %37,8’i kaçarak; %30,1’i ise anlaşarak evlenmiştir. Katılımcılardan her dört tanesinden birinin ise görücü usulü evliliği tercih ettiğini söylemek doğru olacaktır.

Birinci bölümde aile türleri açıklanırken endogami evlilik olarak da bilinen grup içi evliliklerin Roman ailelerde yaygın olarak görüldüğünü vurgulamıştık. Verilen tablolardan da yola çıkarak katılımcıların %52,3’ünün akraba evliliğini gerçekleştirdiğini söyleyebiliriz. Göç ettikleri toplumlar ile sosyo-kültürel anlamda uyum yakalamakta zorluk çekilmesi, toplumsal değerlerin her iki grupta da farklı yorumlanması, çeşitli nedenlerle toplumsal dışlanma ve ötekileştirme gibi faktörler bu evlilik türünün Romanlarda yaygın olarak görülmesi için ortam hazırlamaktadır. Katılımcı Romanların üçte ikisinin hem dini hem de resmi nikâhı bulunmaktadır. Hiçbir nikâhı olmadan aynı evi paylaşan Romanların oranının %21,2 olduğu aktarılmıştır.

Bireysel ve odak grup görüşmelerinde Romanların genellikle geniş aile özelliğine sahip oldukları gözlenmiştir. Romanların yarısından fazlasını oluşturan (%56,7) kesimin ailedeki birey sayısı 4-6 kişiden oluşmaktadır. Buna paralel olarak başka bir tablo sonucu da katılımcıların %45,5’inin 3-4 çocuk sahibi olduğunu aktarmıştır.

Genellikle birden fazla ailenin bir arada yaşadığını gözlemlediğimiz Roman ailelerinin %42'sinin gecekonduda oturduğunu, %32,3'nün müstakil evde oturduğu tablolarla aktarılmıştır fakat müstakil olarak adlandırılan konutların neredeyse hepsi yaşama elverişli koşullara sahip olmadığını söyleyebiliriz. Bunun yanında konutlarda yaşayan birey sayısının fazla olmasına rağmen konutların %43,72si 2+1 oda sayısına sahiptir. Yapılan görüşmelerde aynı konut içerisinde birde fazla yaşandığı durumlarda bir odada en az bir aile (anne-baba ve çocuklar), eğer daha kalabalıksa aynı oda içerisinde birden fazla ailenin bir arada yaşandığına şahit olunmuştur. Hane halkı ve oda sayısı birlikte değerlendirilerek tabloya aktarıldığında 1+1 evde oturanların yarısından fazlası (%54,6) 4-6 kişiden oluşan hanelerdir. Aynı konut türünde oturanların beşte biri ise (%21,6) 7-9 kişiden oluşmaktadır.

Karşılaştırmalı tablolarla elde edilen verilere göre kendi evinde oturan Romanların neredeyse yarısı (%47,4) işçi olarak geçimini sağlamakta iken %43,3'ü müzisyenlik yapmaktadır. Ekonomik refah düzeyinin gelişmiş olması ile konut sahibi olma arasında bağlantı kurulduğunda işçi olarak ve müzik sektöründe çalışanların gelirlerinin daha iyi olduğunu söylemek doğru olacaktır.

Araştırma kapsamında görüşülen 319 kişiden 231'i çocuk sahibi olduğu bulgular kısmında tablolar aracılığı ile aktarılmıştır. Katılımcıların %21,3'ü çocuklarının okul çağında olmasına rağmen okula devam etmediklerini belirtmiştir. Roman vatandaşlar arasında oldukça sık görülen bu durum sosyolojik bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan görüşmelere bağlı kalarak okula devam etmeyen gençlerin büyük bir kısmının erken yaşta evlendiği gözlemlenmiştir. Bununla birlikte 'çocuk işçi' olarak tanımlanan gençler roman gençler arasında görülen yaygın durumlardan bir diğeridir. Ekonomik anlamda aileye destek olmak amacıyla okula devam etmeyerek çalışma hayatına yönelmek zorunda kalmışlardır. İş hayatında tutunmaya çalışan gençler okula devam etmekte güçlük çekmiş dolayısıyla bu gençlerin akademik başarılarında düşüş yaşanmıştır. Bu durum okuldan uzaklaşmaları için ortam hazırlamıştır.

Bolu'da yaşayan Romanların ekonomik anlamda verilerden elde edilen tablolar incelendiğinde aylık ortalama gelirlerinin 978,23 TL olduğunu söyleyebiliriz.

Katılımcıların %97,3'ünün aylık geliri 2.000 TL'nin altında olduğu saptanmıştır. Üçte ikisinin geliri ise 1.000 TL'nin altındadır. Yaptıkları meslekler nedeniyle çoğunun düzenli bir geliri yoktur. İhtiyaç hiyerarşisine göre ilk basamaktaki ihtiyaçlarını gidermekte güçlük çeken Romanların giderlerinin %70,5'inin gıda ihtiyaçlarına ayrıldığı verilen tablolardan yola çıkarak yorumlanmaktadır. Bu bağlamda Roman vatandaşlara yönelik ekonomik anlamda istihdam çalışmaları geliştirilmeli, kadın ve erkekler için iş alanları oluşturulmalıdır. Sosyal toplum projeleri geliştirilerek Romanların aidiyet duygularının geliştirilmesine katkı sağlayıcı çalışmalar düzenlenmelidir. Toplum genelinde farkındalık faaliyetleri kapsamında projeler tasarlayarak belediyeler başta olmak üzere çeşitli bakanlıklar, kurum ve kuruluşlarla iş birliği yaparak bu projelerin hayata geçmesi sağlanmalıdır. Bununla birlikte gerek Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı gerekse sağlık bakanlığı aracılığı ile kadın ve erkek ayırt etmeden Roman vatandaşlar için aile ve evlilik ile ilgili bilinçlendirme eğitimleri verilmelidir.

KAYNAKLAR

- Akın, V (2016). “Roman Sivil Toplum Kuruluşlarının Romanların Sorunlarının Çözümündeki Rolü ve Önemi”. *Tarihten Günümüze Türkiye'de Romanlar*. Ed. H. Ateş. Bursa : Star Matbaası. 187-200.
- Aksan, Gamze (2013). “Evlilik ve Ayrılma: Ailenin Kurulması ve Sona Ermesi”. *Sistemik Aile Sosyolojisi*. Ed. M. Aydın. Konya: Çizgi Kitabevi. 169-194.
- Aksoy, M (2016). “Roman Geleneğinin Değişimi”. *Tarihten Günümüze Türkiye'de Romanlar*. Ed. H. Ateş. Bursa: Star Matbaacılık. 57-66.
- Alp, Hakan (2015). *Medyada Nefret Söylemi ve Çingene Toplumuna Yönelik Ayrımcı Söylemin Suça Dönüşme Süreci*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altınöz, İsmail (2013). *Osmanlı Toplumunda Çingener*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Altınöz, İsmail (2005). *Osmanlı Toplumunda Çingener*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altınöz, İsmail (2016). “Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Çingener/Romanlar”. *Tarihten Günümüze Türkiye'de Romanlar*. Ed. H. Ateş. Bursa: Star Matbaacılık. 21-32.
- Arayıcı, Ali (2008). *Avrupa'nın Vatansızları Çingener*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Arslan, Ali (2013). *Sosyoloji*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Arslanoğlu, İbrahim (2016). *Bilimsel Yöntem ve Araştırma Teknikleri*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Asseo, Henriette (2004). *Çingenerler Bir Avrupa Yazgısı*. Çev: O. Türkay. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aşkın, Umur (2011). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Yaşayan Romanların Sosyo-Ekonomik Durumları ve Beklentileri: İzmir İli Örneğinde Bir Alan Araştırması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ateş, Hamza (2016). “Giriş”. *Tarihten Günümüze Türkiye’de Romanlar*. Ed. H. Ateş. Bursa: Star Matbaacılık. 11-20.
- Bal, Hüseyin (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri Nicel Araştırma Yöntemi*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Baş, Türker (2010). *Anket*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Bingöl, Y (2016). “Romanların Sosyo-Ekonomik Sorunları: Kocaeli Romanları Üzerine Ampirik Bir Analiz”. *Tarihten günümüze Türkiye’de Romanlar*. Ed. H. Ateş. Bursa: Star Matbaacılık. 101-117.
- Bonnett, Kevin ve David, Skinner (2008). *Sosyoloji*. Çev. K. İlhan. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Bozdemir, S (2016). “Demirkapı Romanlarına Sosyolojik Bir Bakış”. *Tarihten Günümüze Türkiye’de Romanlar*. Ed. H. Ateş. Bursa: Star Matbaacılık. 165-172.
- Canatan, Kadir (2009). “Aile Sosyolojisi”. *Aile Sosyolojisi*. Ed. K. Canatan ve E. Yıldırım. İstanbul: Açılım Kitap. 65-79.
- Cihan, A (2016). “İçimizdeki Ötekilerden Diyarbakır Karaçileri”. *Tarihten Günümüze Türkiye’de Çingenerler*. Ed. H. Ateş. Bursa: Star Matbaacılık. 119-164.

Çağbayır, Yaşar (2017). *Ötüken Türkçe Sözlük*. İstanbul: Yaylacık Matbaası.

Çimen, K. Latife (2008). *Türk Töresinde Kadın ve Aile*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Demirel, Nurhan (2012). *Romanların Sosyal Dışlanma Probleminin Romanlar ve Toplum Düzeyinde Karşılaştırmalı Araştırması(Kocaeli Örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yalova: Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Doğan, Mehmet (2014). *Doğan Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Yazar Yayınları.

Genç, E (2016). “Avrupa Birliği Roman Çerçevesi ve Türkiye'nin Roman Politikalarına Yansımaları”. *Tarihten Günümüze Türkiye'de Romanlar*. Ed. H. Ateş. Bursa: Star Matbaacılık. 173-185.

Genç, Yusuf ve Taylan, H. Hüseyin (2017). *Proje Sonuç Raporu ve Roman Sorunları Alan Araştırması*. Kocaeli: CNR Basım.

Giddens, Anthony (2010). *Sosyoloji Kısa Fakat Eleştirel Bir Giriş*. Çev. Ü. Y. Battal. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Gökçe, Birsen (1990a). “Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme”. *Aile Yazıları I: Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç*. Ed. B. Dikeçligil ve A. Çiğdem. Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları. 205-223.

Gökçe, Birsen (1990b). “Evlilik Kurumuna Sosyolojik Bir Yaklaşım”. *Aile Yazıları IV: Evlilik Kurumu ve İlişkileri Bilim Serisi 5/4*. Ed. B. Dikeçligil ve A. Çiğdem. Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları. 385-400.

<http://sozluk.gov.tr/>, 6 Ocak 2019'da erişildi.

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21869>, 18 Ocak 2017'de erişildi.

- İçli, Gönül (1997). “*Aile Araştırmalarında Yöntem Ve Yaklaşım*”. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi Sayı:3.
- Kasapoğlu, Aytül ve Karkıner, Nadide (2012). *Aile Sosyolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Kocadaş, Bekir (2016). *Toplum, Toplumsal Yapı ve Kurumlar*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Koçak, A. (2016). “Roman/Çingene'lerin Türk Romanına Yansıyan Hayatları”. *Tarihten Günümüze Türkiye'de Romanlar*. Ed. H. Ateş. Bursa: Star Matbaacılık. 67-84.
- Kolukırık, Suat (2004). *Aramızdaki Yabancı: Çingeneler*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kolukırık, Suat (2008). “Türkiye’de Rom, Dom Ve Lom Gruplarının Görünümü”. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*: 143-153.
- Kolukırık, Suat (2016). “Romanlar ve Akraba Gruplarının Sosyolojik Görünümü: Kamusal Hizmetlere Erişim ve Katılım İmkânı Üzerine Bir Değerlendirme”. *Tarihten Günümüze Türkiye'de Romanlar* . Ed. H. Ateş. Bursa: Star Matbaacılık. 37-56.
- Kongar, Emre (2012). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Koptekin, Derya (2017). *Biz Romanlar Siz Gacolar - Çingene/Roman Çocukların Kimlik İnşası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kumar, Ranjit (2011). “Araştırma Yöntemleri”. Çev: G. Şekeroğlu. Ed. Ö. Çokluk. Ankara: Edge Akademi.

- Kuzu, Necmettin (2010). *Düzce'deki Roman Vatandaşlarımızın Dini tutum ve Davranışları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Marushiakova, Elena ve Vesselin Popov (2006). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Çingener*. Çev. B. Tırnakçı. İstanbul: Homer Kitapevi.
- Mezarcıoğlu, Ali (2010). *Çingenerin Kitabı*. İstanbul: Cinius Yayınları.
- Özen, Sevinç (1990). "Aile Kurumuna Bazı Sosyolojik Yaklaşımlar". *Aile Yazıları I Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç Bilim Serisi 5/1*. Ed. B. Dikeçligil ve A. Çiğdem. Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları. 397-408.
- Özer, Ulaş (2012). *Trakya'daki Çingene Müzisyenler ve Yaşantıda Gerçekleşen Müzikal Öğrenme*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Özdemir, Akın (2014). *Romanlarda Çalışan Yoksulluğu: Sakarta Gazipaşa Mahallesi Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özguven, İ. Ethem (2001). *Ailede İletişim ve Yaşam*. Ankara: Pdrem Yayınları.
- Özkan, A. Rafet (2000). *Türkiye Çingeneri*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Püsküllüoğlu, Ali (2012). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Can Yayınları.
- Sarı, Özgür (2013). "Aile Kurumu ve Ailenin Tanımı". *Sistemik Aile Sosyolojisi*. Ed. M. Aydın. Konya: Çizgi Kitabevi. 17-40.
- Şener, Sami (2009). *Sosyoloji, Toplumsal Bilimlere Alternatif Yaklaşım*. İstanbul: İnkılab Yayınları.

- Taylan, H. Hüseyin (2016). “Sakarya Roman Ailelerinde Erken Evlilik Araştırması”. *The Journal of Academic Social Science Studies* 52: 221-228.
- Taylan, H. Hüseyin ve Barış, İsmail (2015). *Romanlar ve Sosyal Dışlanma*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Taylan, H. Hüseyin vd. (2015). “Roman Çocuklarında Madde Kullanım Eğilimleri: Kocaeli Romanları Örneği”. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*: 211-231.
- Taylor, Becky (2014). *Another Darkness, Another Dawn: A History Of Gypsies, Roma And Travellers*. Londra: Reaktion Books Limited.
- Tezcan, Mahmut (2015). *Sosyolojiye Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Topses, Gürsen ve Topses, M. Devrim (2010). *Toplumsal Olayların Bilimi: Toplumbilime Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tunçay, Mete ve Uğur, Aydın (2010). *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Türkdoğan, Orhan (2003). *Etnik Sosyoloji*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ülken, H. Ziya (1990). “Aile”. *Aile Yazıları I Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç Bilim Serisi 5/1*. Ed. A. Çiğdem ve B. Dikeçligil. Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları. 27-32.
- Yıldırım, Ergün (2009). “Aile ve Evlilik Türleri”. *Aile Sosyolojisi*. Ed. K. Canatan ve E. Yıldırım. İstanbul: Açılımkitap. 81-101.

EKLER

Ek 1: Anket Örneği**SORU FORMU**

Anket no:.....

Bu anket formu, AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında 'Bolu'da Yaşayan Romanların Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Tabanının İncelenmesi' başlığı altında yapılan bilimsel bir çalışmaya veri oluşturma amacıyla hazırlanmış olup herhangi bir idari veya siyasi yönü yoktur. Bu nedenle, anket formuna adınızı, soyadınızı veya kimliğinizi belirtecek yazı yazmayınız.

Araştırmamızın amacına ulaşabilmesi, anket sorularına vereceğiniz eksiksiz, gerçekçi ve samimi cevaplarınıza bağlıdır. Sorulara parantez içerisindeki boşluklara (X) koyarak cevap veriniz. Örnek: (x) Cevaplar için boş bırakılan yerler yetmediğinde, kağıdın boş olan kısımlarını kullanabilirsiniz.

Ankete katıldığınız ve yardımlarınız için şimdiden teşekkür ederiz.

Burcu KARADAYI

BAİBÜ SBE Sosyoloji ABD Yüksek Lisans Öğrencisi

A1. Cinsiyetiniz?

- 1- Kız [ ]
2- Erkek [ ]

A2. Yaşınız?

- 1 - 18 ve aşağısı [ ]
2 - 19-29 arası [ ]
3 - 30-39 arası [ ]
4 - 40-49 arası [ ]
5 - 50-59 arası [ ]
6 - 60-64 arası [ ]
7 - 65 ve üzeri [ ]

A3. Medeni durumunuz?

- 1- Evli [ ]
2- Bekâr [ ]
3 - Ayrı/boşanmış [ ]
4) Dul/eşi vefat etmiş [ ]

A4. Eğitim durumunuz?

- 1 - Okur-yazar değil [ ]
2 - Okur-yazar fakat diploma yok [ ]
3 - İlkokul mezunu [ ]
4 - Ortaokul/ilköğretim mezunu [ ]
5 - Lise ve dengi okul mezunu [ ]
6 - Üniversite ve üzeri mezunu [ ]

A5. Mesleğiniz?

- 1 - Çiftçi / İşçi [ ]
2 - Esnaf / Serbest meslek [ ]
3 - Memur [ ]
4 - Emekli [ ]
5 - İşsiz /Çalışmıyor [ ]
6 - Diğer [ ]

A6. Şu anki ikamet yeriniz neresidir?

- 1 - Seyit [ ]
2 - Çıkmalar [ ]
3 - Akpınar [ ]
4 - Aktaş [ ]
5 - Bahçesaray [ ]
6 - Karamurat Köyü (Alaçam Mah.) [ ]
7 - Diğer (Lütfen belirtiniz.....) [ ]

A7. 33. Oturduğunuz evin mülkiyeti kime aittir?

- 1 - Kendi evimiz [ ]
 2 - Kiracıyız [ ]
 3 - Akrabalarımızın evinde oturuyoruz [ ]
 4 - Diğer [ ]

A8. Oturduğunuz konutun türü nedir?

- 1 - Apartman dairesi [ ]
 2 - Gecekondu [ ]
 3 - Prefabrik/konteynır [ ]
 4 - Çadır [ ]
 5 - Bahçeli müstakil ev [ ]
 6 - Diğer [ ]

A9. Evinizin oda sayısı kaçtır?

- 1 - 1
 2 - 2
 3 - 3
 4 - 4 ve üzeri

A10. Evinizde banyo var mı?

- 1 - Evet
 2 - Hayır

A11. Evinizde tuvalet var mı?

- 1 - Evet
 2 - Hayır

B1. Eğer evli iseniz, evlilik şekliniz nasıldı?

- 1 - Severek [ ]
 2 - Görücü usulü [ ]
 3 - Kaçarak [ ]
 4 - Diğer [ ]

B2. Ailenizde akraba evliliği var mı?

- 1 - Evet
 2 - Hayır

B3. Eğer evli iseniz, evlendiğinizde kaç yaşında idiniz)?

- 1 - Evlenirken 16 yaşın altındaydım [ ]
 2 - Evlenirken yaşım 17-19 arasında idim [ ]
 3 - Evlenirken yaşım 20-23 arasında idim [ ]
 4 - Evlenirken yaşım 24-27 arasında idim [ ]
 5 - Evlenirken yaşım 28'den fazla idim [ ]
 6 - Evli değilim [ ]

B4. Eğer evli iseniz resmi nikâh durumunuz nedir?

- 1 - Sadece dini nikahımız var [ ]
 2 - Sadece resmi nikahımız var [ ]
 3 - Hem dini, hem resmi nikahımız var [ ]
 4 - Hiç nikahımız olmadan birlikte yaşıyoruz [ ]

B5. Eğer evli iseniz kaç çocuğunuz var?

- 1 - Çocuğum yok [ ]
 2 - 1 çocuk [ ]
 3 - 2-3 arası çocuk [ ]
 4 - 4-5 arası çocuk [ ]
 5 - 6-7 arası çocuk [ ]
 6 - 8 ve yukarısı [ ]

B6. Sizinle birlikte hanenizde kaç kişi oturmakta/yaşamaktadır?

- 1 - Yalnız oturuyorum [ ]

- 2 - 2 kişi [ ]
 3 - 3kişi [ ]
 4 - 4 kişi [ ]
 5 - 5 kişi [ ]
 6 - 6 ve yukarısı kişi [ ]

C1. Ailenizde halen okul çağında olup da okula devam etmeyen bireyler var mı?

- 1 - Evet; ilkokul çağında var ve okula gitmiyor [ ]
 2 - Evet; ortaokul çağında var ve okula gitmiyor [ ]
 3 - Evet; lise çağında var ve okula gitmiyor [ ]
 4 - Hem ilkokul, hem ortaokul çağında var, gitmiyorlar [ ]
 5 - Hem ortaokul ve hem lise çağında olup okula gitmiyorlar [ ]

C2. Hanenizin (ailenizin) ortalama aylık geliri ne kadardır?

- 1 - Hiçbir gelirimiz yok [ ]
 2 - 500-990 arası [ ]
 3 - 1000-1490 arası [ ]
 4 - 1500-1990 arası [ ]
 5 - 2000-3000 arası [ ]
 6 - 3000'den fazla [ ]

C3. İşsizseniz geçiminizi nasıl sağlıyorsunuz? (Birden fazla şık işaretlenebilir)

- 1 - İşsiz ödeneği aylığı alıyorum [ ]
 2 - Sosyal yardım alıyorum [ ]
 3 - Ailemin desteğini alıyorum [ ]
 4 - Hurdacılık, kağıt toplama yapıyorum [ ]
 5 - Çalgıcılık yapıyorum [ ]
 6 - Diğer (lütfen belirtiniz.....) [ ]

C4. Aşağıdaki sosyal güvenlik hizmetlerinin hangilerinden faydalanıyorsunuz? (Birden fazla şık işaretlenebilir)

- 1 - SSK (Sosyal Sigortalar Kurumu) [ ]
 2 - Bağ-Kur [ ]
 3 - Emekli Sandığı [ ]
 4 - Yeşil kart [ ]
 5 - Özel Hayat Sigortası / Bireysel emeklilik [ ]
 6 - Sosyal güvencem yok [ ]

D1. Aşağıdaki maddelerden hangilerini kullanıyorsunuz? (Birden fazla şık işaretlenebilir)

- 1 - Alkol [ ]
 2 - Sigara [ ]
 3 - Bonzai [ ]
 4 - Esrar [ ]
 5 - Hepsini kullanıyorum [ ]
 6 - Hiç birisini kullanmıyorum [ ]

D2. Evinizde herhangi bir suç olayından mağdur olan birey var mı?

- 1 - Evet [ ]
 2 - Hayır [ ]

D3. Evinizde herhangi bir suç olayından ötürü ceza alan birey var mı?

- 1 - Evet ben [ ]
 2 - Evet babam [ ]
 3 - Evet Annem [ ]
 4 - Evet hem annem hem de babam [ ]
 5 - Evet abim, ablam veya kardeşlerim [ ]
 6 - Hayır [ ]

D4. Ailelerin maddi zorluklar yaşamasının, çocukların/gençlerin suça ya da suç örgütlerine yönelmelerine etkisi nedir?

- 1 - Çok etkilidir [ ]
 2 - Kısmen etkilidir [ ]
 3 - Bir etkisi olduğunu düşünmüyorum [ ]
 4 - Bu konuda fikrim yok [ ]

D5. Gençlerin uyuşturucuya ve diğer zararlı alışkanlıklara yönelmesinin size göre en önemli üç sebebi aşağıdakilerden hangisidir?

1 - Ailenin maddi zorlukları	[ ]
2 - Aile ve sosyal çevrede var olan şiddet kültürü	[ ]
3 - Sosyal çevrede karşılaşılan dışlanmalar	[ ]
4 - Hayatın amacı ve anlamı yönündeki arayışlar	[ ]
5 - Bir meslek garantisi olmayışı / işsizlik	[ ]
6 - Ahlaki/dini duygu ve yaşantılardaki eksiklik	[ ]

E1. Aylık harcamalarınızda en fazla payı aşağıdakilerden hangilerine ayırmaktasınız? (Lütfen önem sırasına 1,2,3 olarak belirtiniz).

1 - Gıda / beslenme	[ ]
2 - Giyim	[ ]
3 - Kira	[ ]
4 - Eğitim / Sağlık	[ ]
5 - Dayanıklı tüketim malları	[ ]
6 - Diğer	[ ]

E2. Aşağıdaki araçlardan hangilerine sahipsiniz? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir.)

1 - Araba	[ ]
2 - Bilgisayar	[ ]
3 - Buzdolabı	[ ]
4 - Çamaşır Makinesi	[ ]
5 - Televizyon	[ ]
6 - Elektrik süpürgesi	[ ]
7 - Cep Telefonu	[ ]
8 - Hepsine	[ ]
9 - Hiçbirisine sahip değilim	[ ]

F1. Boş zamanlarınızı en çok nasıl değerlendirirsiniz?

1 - Televizyon izlerim	[ ]
2 - Bilgisayarda sosyal medyayı takip ederim	[ ]
3 - Kahveye giderim	[ ]
4 - Spor yaparım / gezerim	[ ]
5 - Derneğe/sendikaya vb giderim	[ ]
6 - Arkadaşlarımla, akrabalarımla, komşularımla vakit geçiririm	[ ]

F2. Günlük haberleri nereden takip ediyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir)

1 - Haberlerle ilgilenmem	[ ]
2 - Ulusal televizyon kanallarından	[ ]
3 - Yerel televizyon kanallarından	[ ]
4 - Gazetelerden	[ ]
5 - Radyolardan	[ ]
6 - İnternette / sosyal medyadan	[ ]

G1. Aile olarak en önemli üç sorunuz/sıkıntınız nedir?

1 - Fakirlik	[ ]
2 - İşsizlik	[ ]
3 - Kendimize ait ev (konut) sahibi olamama	[ ]
4 - Aile içi şiddet (dayak, sözlü hakaret, küfür ve benzeri şeyler) olması	[ ]
5 - Eğitim/Sağlık hizmetlerinden yeterince faydalanamama	[ ]
6 - Sağlık hizmetlerinden yeterince faydalanamama	[ ]

H1. Size nasıl hitap edilmesini istersiniz? [.....]

H2. Sizce Romanların en belirleyici özelliği nedir?

1 - Eğlenceli	[ ]
2 - Dürüst ve güvenilir	[ ]
3 - Çaltışkan	[ ]
4 - Güvenilmez	[ ]
5 - İçkici	[ ]

- 6 – Uyumsuz [ ]
7 - Diğer (Lütfen belirtiniz.....) [ ]

H3. Kendini sayacağıın nedenlerden dolayı dışlanmış hissediyor musunuz?

		Çoğu Zaman	Bazen	Hiçbir Zaman
4.1.	Yoksulluk			
4.2.	Eğitim seviyesi			
4.3.	Giyim-kuşam			
4.4.	Etnik köken-kimlik			
4.5.	Şive-konuşma biçimi			
4.6.	Dini inanç/mezhep			

H4. Aşağıdaki ifadelere/durumlara hangi sıklıkla maruz kalırsınız?

		Hiçbir Zaman	Nadiren	Bazen	Çoğunlukla	Her zaman
5.1.	Okulda daha önce öğrenciyken kendimi hep dışlanmış veya hor görülen, istenmeyen bir kişi gibi hissediyordum					
5.2.	Çocuğum okulda kendini hor görülen veya dışlanmış hissediyor					
5.3.	Hastane, vergi dairesi, nüfus müdürlüğü gibi kamu kurumlarında sorun yaşıyorum ve kötü muamele ile karşılaşıyorum					
5.4.	Kamu kurumlarından ve yardımlarından faydalanılamıyorum					
5.5.	Belediyelere bir iş düştüğünde zorlukla karşılaşıyorum, dışlanıyor ve hor görülüyorum					
5.6.	Kendimi toplumdaki dışlanmış veya hor görülüş hissediyorum					
5.7.	Kendim veya yakınım özel sektörde iş müracaatında zorluk yaşıyor, dışlanıyor veya hor görülüyor					
5.8.	Kendim veya yakınım kamu kurumlarına iş müracaatında zorluk yaşıyor, dışlanıyor veya hor görülüyor					

H5. Aşağıdaki ifadeler sizi ne ölçüde temsil etmektedir?

		Çoğu Zaman	Bazen	Hiçbir Zaman
27.1.	Toplumda bize yeterince değer verildiğini düşünmüyorum			
27.2.	Çocuklarıımın geleceğinden umutlu değilim			
27.3.	Hayatımızın gelecekte bugünkünden daha kötü olacağını düşünüyorum			
27.4.	Günümüzde iş bulmak geçmişe göre daha zor			
27.5.	Bu mahallede yaşadığımız için, mahalle dışında olumsuz bakış ve tavırlarla karşılaşıyorum			

J1. Bu kentte yaşarken aşağıdaki hususlardan en çok hangileriyle ilgili korku/endişe duyuyorsunuz? (Birden fazla şık işaretlenebilir)

- 1 - İşsiz kalma / fakirlik [ ]
2 – Dışlanma [ ]
3 - Şiddete uğrama [ ]

- 4 - Aileme/çocuklarıma yeterince sahip çıkamama [ ]
 5 - Terör [ ]
 6 - Herhangi bir korku/endişe duymuyorum [ ]

J2. Mahallenizden memnun musunuz?

- 1 - Evet [ ]
 2 - Hayır [ ]

J3. Memnun değilseniz bunun en önemli nedeni nedir?

- 1 - Güvenlik sorunu [ ]
 2 - Temizlik - Hijyen sorunu [ ]
 3 - Komşuluk ilişkileri [ ]
 4 - Diğer (Lütfen belirtiniz.....) [ ]

J4. Roman olmayan komşularınız veya aynı şehri, mahalleyi ve sokağı paylaştığınız kişiler ile ilişkilerinizi nasıl değerlendiriyorsunuz?

- 1 - İyi
 2 - Orta
 3 - Kötü

J5. Roman olmayan bir mahallede ikamet etmek ister misiniz?

- 1 - Evet
 2 - Hayır
 3 - Fikrim yok

J6. Hayatınızdan ne derece memnunsunuz?

- 1 - Çok Memnunum [ ]
 2 - Memnunum [ ]
 3 - Ne Memnunum Ne De Memnun Değilim [ ]
 4 - Memnun Değilim [ ]
 5 - Hiç Memnun Değilim [ ]

J7. Sizde romanların yaşadıkları en büyük 3 sorun nedir? (Lütfen, 1,2,3 olarak belirtiniz).

- 1 - Konforsuz/sağlıksız evler/konutlar [ ]
 2 - Toplum tarafından dışlanma [ ]
 3 - Düşük yaşam kalitesi [ ]
 4 - İşsizlik, düşük gelir düzeyi [ ]
 5 - Eğitimsizlik [ ]
 6 - Diğer [ ]

J8. Bolu'da en çok güvendiğiniz kurumlar hangisidirler? (Birden fazla şık işaretlenebilir)

- 1 - Adalet Sistemi / Mahkemeler [ ]
 2 - Valilik/Kaymakamlık [ ]
 3 - Belediyeler/ Yerel Yönetimler [ ]
 4 - Sağlık ve Sosyal Güvenlik Kurumları [ ]
 5 - Eğitim kurumları [ ]
 6 - Diğer (Lütfen belirtiniz.....) [ ]

J9. Size göre ülkemizin en önemli üç sorunu aşağıdakilerden hangileridir?

- 1 - Fakirlik / İşsizlik [ ]
 2 - Yolsuzluk [ ]
 3 - Güvenlik / Terör [ ]
 4 - Özgürlüklerin kısıtlı olması [ ]
 5 - Aşırı milliyetçilik [ ]
 6 - Siyasi istikrarsızlıklar [ ]

J5. Gelecekte en önemli üç beklenti/beklentileriniz nelerdir?

- 1 - İyi Bir Meslek veya İş [ ]
 2 - İyi Bir Konut [ ]
 3 - Çocukları İçin İyi Bir Eğitim [ ]
 4 - Başka Bir İle Göç Etmek [ ]
 5 - Diğer [ ]